ҰСТАЗ ХАБАРШЫСЫ.KZ

- Республикалық ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналы
- Республиканский информационный научно-методический журнал

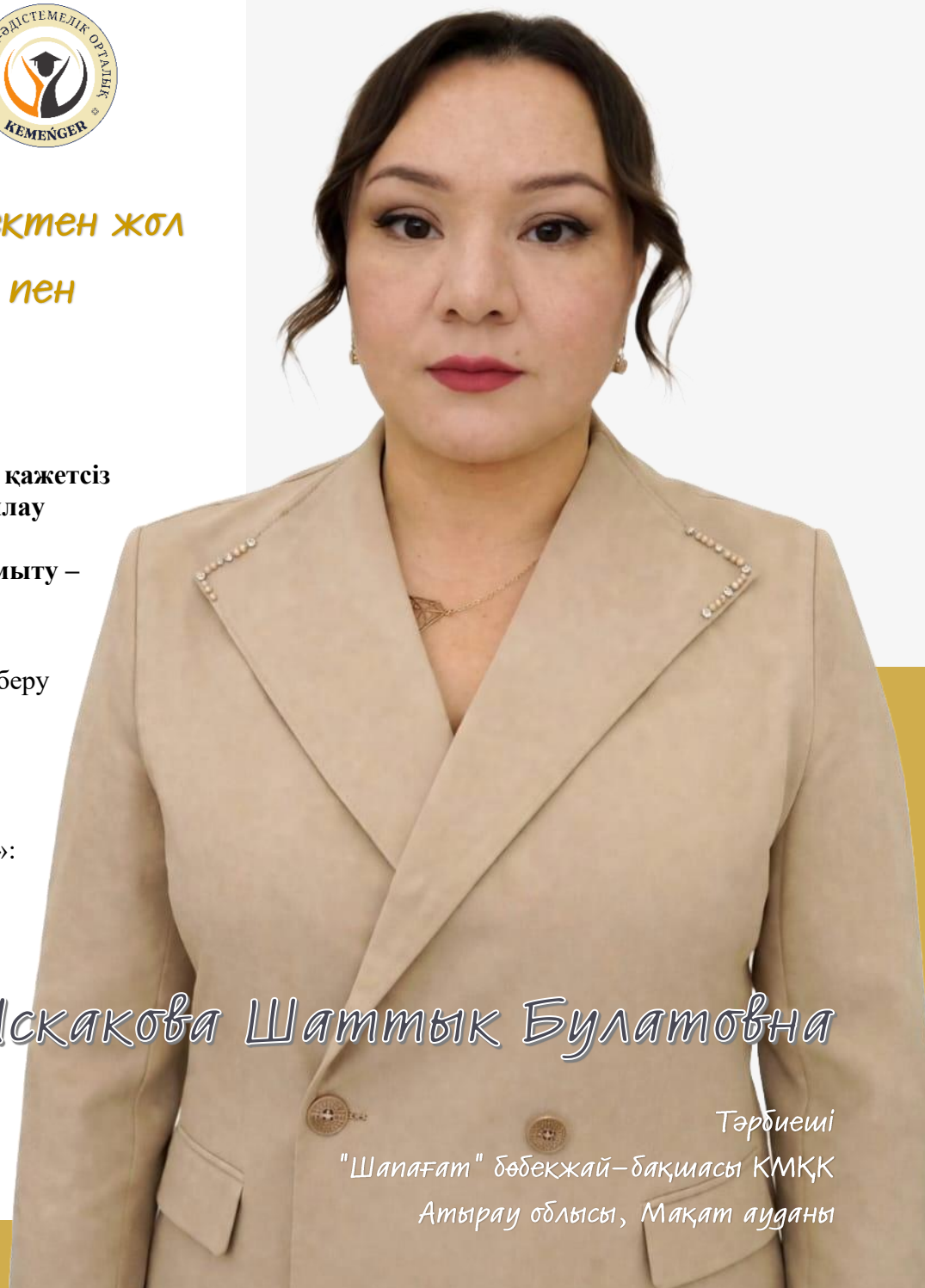
№9(25) (2026 ж. Қыркүйек/Сентябрь 2026 г.)

"Ұстаз – жүректен жол тапқан шырақ пен шамшырақ."

“Қалдықтан қазынаға: қажетсіз заттарға жаңа өмір сыйлау арқылы балалардың шығармашылығын дамыту – 4 бет”

“Мектепке дейінгі білім беру үдерісінде цифрлық технологияларды тиімді қолдану – 10 бет”

“ «ДОМБЫРА – ДАСТАН»: ұлттық құндылықтарды музыка сабағында дәріптеудің әдістемелік негіздері – 14 бет”

Искакова Шаттык Булатовна

Тәрбиеші

"Шапағат" бөбекжай–бақшасы КМҚК

Атырау облысы, Мақат ауданы

ВЕСТНИК УЧИТЕЛЯ

ҰСТАЗ ХАБАРШЫСЫ

«ҰСТАЗ ХАБАРШЫСЫ.KZ» республикалық ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналының №9(25) (2026 ж. қыркүйек) шығарылымы.
Выпуск №9(25) (Сентябрь 2026 г.) республиканского информационного научно-методического журнала «ҰСТАЗ ХАБАРШЫСЫ.KZ».

Басылымның кезеңділігі - айына 4 рет шығады

№ KZ35VPY00132871 есепке қоюы туралы
КУӘЛІК

Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігінің Ақпарат комитетінде берілген

Периодичность издания — 4 раза в месяц.

СВИДЕТЕЛЬСТВО
о постановке на учет № KZ35VPY00132871

Выдано Комитетом информации Министерства культуры и информации Республики Казахстан

ТАҚЫРЫПТЫҚ БАҒЫТЫ:
білім беру саласындағы оқу-әдістемелік, ғылыми-тәжірибелік, ақпараттық -сараптамалық, педагогикалық инновациялық тәжірибелерді тарату бойынша материалдар жариялау.

ТЕМАТИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ:
публикация материалов по распространению учебно-методического, научно-практического, информационно-аналитического, педагогического инновационного опыта в области образования.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ / РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
Бас редактор:/Главный редактор: Баянды Ерлан
Дүйсенбекова Б.Н. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Қарағанды медицина университеті
Дүзбаева Н.М. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Каскарбаева Б.Б. – педагог-шебер
Қасқабаева Ф.С. – педагог-шебер
Есенова Ш.Б. – педагог-зерттеуші
Иманбек Ә.О. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Алшынов А.Ә. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Корректор / корректор: Кәкіш Мерей Ертайқызы
Жауапты хатшы / ответственный секретарь: Есбергенов Айдын Ардақұлы

Материалдардың анықтығына авторлар жауапты болады.
Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.

Ответственность за достоверность материалов несут авторы. Редакция оставляет за собой право отклонять материалы

«ҰСТАЗ ХАБАРШЫСЫ.KZ» ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналының авторларға арналған ережелерімен QR-кодты сканерлеу арқылы таныса аласыз.
С правилами для авторов информационного научно-методического журнала «ҰСТАЗ ХАБАРШЫСЫ.KZ» вы можете ознакомиться, отсканировав QR-код.

Мазмұны / Содержание

Искакова Ш.Б. Қалдықтан қазынаға: қажетсіз заттарға жаңа өмір сыйлау арқылы балалардың шығармашылығын дамыту 4
Тулекбаева А.С. Мектепке дейінгі білім беру үдерісінде цифрлық технологияларды тиімді қолдану 10
Кошанова М.С. «Домбыра – дастан»: ұлттық құндылықтарды музыка сабағында дәріптеудің әдістемелік негіздері 14
Ералиева А.А. Есту қабілеті бұзылған балаларды өмірге бейімдеу 18
Сабанбаева Ж.М. «Тарих толқынындағы ұлы дала» 22
Елембаева А.А. «Келешек мектебінде инклюзивті оқушыларды педагогикалық қолдаудың әдіс-тәсілдері» 24
Машанова С.Е. Заң және тәртіп — қауіпсіз қоғамның негіздері: «Адал азамат» концепциясы мен біртұтас тәрбие бағдарламасы аясында 27
Токбергенова Ж.О. How ai is transforming english language teaching 29
Бейсенбай С.С. «Сиқырлы бояулар» 32
Марданова Р.С. Понятие «счастья» в произведении М. Макатаева «Три счастья» 34
Манабеков М.Б. Формирование морально-психологической устойчивости студентов в условиях военно-патриотического воспитания 38
Берлибеков Т.М. Военно-патриотическое воспитание студентов на основе проектной деятельности 41
Алишев Б.Ж. Военно-патриотическое воспитание обучающихся в современной образовательной среде 44
Разбекова Ж.М. Химия сабағында PISA тапсырмалары арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту 47
Сагынбаев А.К. Метод «Светофор» и критериальное оценивание как инструменты дифференцированного обучения на уроках математики 51
Амангалиева Ж.С. Сөздік қорды байытуға бағытталған заманауи ойын технологиялары 57
Бейсенқызы Т. Мектепке дейінгі ұйымда сюжеттік-рөлдік ойындарды ұйымдастыру әдістемесі 60
Бодыкова Г.Ж. География және заманауи картография: цифрлық карталармен жұмыс 68
Сқақбай Ж.Ә. Тіл және сөйлеу. Сөйлеу дегеніміз не? 71
Сабыр Б.Ш. Білім беру процесінде цифрлық білім беру ресурстарын тиімді пайдалану 74

Искакова Шаттык Булатовна
Тәрбиеші
"Шапағат" бөбекжай-бақшасы КМҚК
Атырау облысы, Мақат ауданы

ҚАЛДЫҚТАН ҚАЗЫНАҒА: ҚАЖЕТСІЗ ЗАТТАРҒА ЖАҢА ӨМІР СЫЙЛАУ АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ДАМЫТУ

Аңдатпа. Мақалада мектепке дейінгі жастағы балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуда қалдық және қайта қолдануға болатын материалдарды педагогикалық ресурс ретінде пайдаланудың мүмкіндіктері қарастырылады. Қарапайым қорап, картон, қағаз, орам материалдары секілді күнделікті тұрмыста қажетсіз болып қалатын заттарды шығармашылық әрекетке енгізу арқылы балалардың қиялын, ұсақ моторикасын, кеңістіктік ойлауын, дербестігін және экологиялық мәдениетін қалыптастыру жолдары сипатталады. Қалдық материалмен жұмыс баланың затқа тек дайын бұйым ретінде емес, оны өзгертуге, түрлендіруге болатын мүмкіндік ретінде қарауына жағдай жасайды. Мақалада тәрбиешінің ұйымдастырушылық және бағыттаушылық рөлі, шығармашылық тапсырмаларды кезең-кезеңімен жүзеге асыру ерекшеліктері және «затқа жаңа өмір сыйлау» идеясын күнделікті оқу-тәрбие үдерісіне енгізу жолдары ұсынылады.

Түйін сөздер: мектепке дейінгі тәрбие, балалар шығармашылығы, қалдық материал, қайта қолдану, экологиялық тәрбие, қиял, шығармашылық әрекет, қорап, жаңа өмір, педагогикалық ресурс.

Кіріспе

Қазіргі мектепке дейінгі білім беру жүйесінде баланың тек белгілі бір білім мен дағдыны меңгеруі емес, оның қоршаған ортаны танып-білуі, өз ойын еркін жеткізуі, жаңа нәрсе жасауға ұмтылысы және дербес әрекет етуі маңызды болып отыр. Осы тұрғыдан алғанда шығармашылық әрекет баланың тұлғалық дамуының табиғи әрі тиімді құралдарының бірі саналады.

Мектепке дейінгі кезеңдегі бала қоршаған ортадағы кез келген затқа ерекше көзқараспен қарайды. Ересек адам үшін қарапайым картон қорап немесе пайдаланылған қағаз орамасы қажетсіз зат болып көрінуі мүмкін. Ал бала үшін ол үйге, көлікке, қуыршақ театрына арналған сахнаға, жануарларға арналған мекенге, роботқа немесе қиялындағы басқа да нысанға айнала алады. Баланың осы табиғи қиялын қолдау – тәрбиешінің маңызды міндеттерінің бірі.

«Қалдықтан қазынаға» ұстанымы осы мүмкіндікті тиімді пайдалануға негізделеді. Оның мәні – қажетсіз деп қабылданған заттарды бірден тастамай, олардың жаңа мақсатта қолданылу мүмкіндігін балаға көрсету. Мұндай жұмыс арқылы шығармашылық пен экологиялық тәрбиені қатар жүзеге асыруға болады.

Қалдық материал – шығармашылыққа арналған дайын ресурс

Баланың шығармашылығын дамыту үшін міндетті түрде қымбат немесе арнайы дайындалған материалдар қажет емес. Керісінше, формасы, көлемі және құрылымы әртүрлі қарапайым заттар баланың ойлауына көбірек еркіндік береді. Дайын ойыншықтың қолданылу мақсаты белгілі болса, бос қораптың қандай затқа айналатынын баланың өзі шешеді.

Мысалы, шағын картон қораптан бала қуыршаққа арналған төсек немесе үстел жасай алады. Үлкен қораптан үй, дүкен, автобус немесе ғарыш кемесін құрастыруға болады. Қағаз орамдарынан жануарлардың бейнесін, түрлі кейіпкерлерді немесе құрылыс элементтерін жасауға мүмкіндік бар. Түрлі түсті қағаздың қалдық бөліктерін коллаж жасауға, ал картон қиындыларын пішіндер мен композициялар құрастыруға пайдалануға болады.

Бұл жерде басты нәтиже дайын бұйымның әдемілігі емес. Маңыздысы – баланың материалды зерттеуі, оның қасиетін байқауы, қандай мақсатта қолдануға болатынын ойлауы және өз шешімін іске асыруы.

Сондықтан тәрбиеші «Мына қораптан не жасауға болады?» деген бір ғана сұрақ арқылы баланың ойлауына бағыт бере алады. Балалардың жауаптары әртүрлі болуы заңды. Бір бала қорапты үйге айналдырса, екіншісі оны көлік ретінде елестетуі мүмкін. Тәрбиеші осы айырмашылықты түзетудің емес, қолдаудың жолын таңдауы қажет.

«Жаңа өмір сыйлау» идеясының педагогикалық маңызы

Қалдық материалдармен шығармашылық жұмыс бірнеше міндетті бір уақытта шешуге мүмкіндік береді.

Біріншіден, баланың **қиялы мен шығармашылық ойлауы** дамиды. Бала дайын үлгіні қайталаудан гөрі, материалдың жаңа бейнесін өзі ойлап табуға тырысады.

Екіншіден, **ұсақ моторикасы** жетіледі. Қию, бүктеу, жапсыру, құрастыру, бояу, біріктіру сияқты әрекеттер қол саусақтарының қимыл үйлесімділігін арттырады.

Үшіншіден, **кеңістіктік ойлау** қалыптасады. Әсіресе қораптардан көлемді бұйым жасау барысында бала «қай бөлік қай жерге орналасады?», «қалай бекітуге болады?», «бұйым құлап қалмауы үшін не істеу керек?» деген мәселелерді тәжірибе арқылы шешеді.

Төртіншіден, **дербестік пен жауапкершілік** қалыптасады. Баланың жұмысына ересек адам толық араласпай, қажетті жағдайда ғана бағыт берсе, ол өз шешімінің нәтижесін көреді.

Бесіншіден, мұндай жұмыс **экологиялық мәдениеттің алғашқы негіздерін** қалыптастырады. Бала заттың бір рет қолданылып, бірден қоқысқа тасталуы міндетті емес екенін түсінеді. «Қайта қолдану», «үнемдеу», «ұқыптылық», «қоршаған ортаға қамқорлық» ұғымдары күнделікті әрекет арқылы меңгеріледі.

Тәрбиешінің рөлі: дайын шешім емес, шығармашылық мүмкіндік ұсыну

Қалдық материалмен жұмыс барысында тәрбиешінің міндеті – баланың орнына бұйым жасап беру емес, оның идеясын жүзеге асыруға жағдай жасау.

Мысалы, бала қораптан үй жасағысы келсе, тәрбиеші бірден дайын үйдің үлгісін көрсетіп, «осылай жаса» деп талап етпеуі керек. Оның орнына «Үйдің есігі қай жерде болады?», «Терезесін қалай жасаймыз?», «Шатыры қандай пішінде болғанын қалайсың?» деген сұрақтар қою арқылы баланың ойлауына мүмкіндік берген жөн.

Бұл тәсілде тәрбиеші **бақылаушы емес, серіктес және бағыттаушы** рөлін атқарады. Баланың идеясы қарапайым немесе ересек адамның ойынан өзгеше болуы мүмкін. Бірақ дәл сол ерекшелік оның шығармашылық дербестігінің белгісі болып табылады.

Сондықтан шығармашылық жұмысты бағалағанда «әдемі – әдемі емес» деген өлшеммен шектелу дұрыс емес. Баланың өз идеясын түсіндіруі, материалды өз бетінше таңдауы, мәселені шешудің жолын іздеуі және жұмысты соңына дейін жеткізуі әлдеқайда маңызды.

Шығармашылық жұмысты ұйымдастырудың тиімді жолдары

Қалдық және қайта қолдануға болатын материалдармен шығармашылық жұмыс ұйымдастыруда ең маңызды мәселе – баланың дайын бұйымды қайталауы емес, оның материалды өз идеясына сәйкес өзгерте алуына мүмкіндік беру. Сондықтан мұндай әрекетті бірден дайын тапсырмадан бастамай, баланың қызығушылығын ояту, материалды зерттеу,

идея ұсыну, жоспарлау, орындау және өз жұмысын таныстыру кезеңдері арқылы жүйелі ұйымдастырған тиімді. Бұл кезеңдердің әрқайсысы баланың белгілі бір қабілетін дамытуға бағытталады және өзара сабақтастықта жүзеге асқанда ғана шығармашылық әрекеттің педагогикалық нәтижесі жоғары болады.

Ең алдымен, **материалмен танысу кезеңіне** көңіл бөлген жөн. Тәрбиеші балаларға әртүрлі көлемдегі қораптарды, картон бөліктерін, қағаз орамдарын, таза орама қағаздарын, түрлі түсті қағаздардың қалдықтарын және басқа да қауіпсіз материалдарды ұсынады. Бұл жерде материалдың сыртқы көрінісін ғана көрсетіп қоймай, балалардың оны қолымен ұстап, салыстырып, зерттеуіне жағдай жасау маңызды. Мысалы, «Қай қорап үлкен?», «Қайсысы қаттырақ?», «Мына қораптың пішіні қандай?», «Бұл материалды бүктеуге бола ма?», «Оның түсін немесе пішінін қалай өзгертуге болады?» деген сұрақтар баланың бақылағыштығын арттырады.

Осындай қарапайым зерттеу әрекеті арқылы бала заттың тек бір ғана қызметі болмайтынын түсіне бастайды. Мысалы, дүкеннен келген аяқ киімнің қорабы бастапқыда белгілі бір затты сақтауға арналған болса, шығармашылық әрекет барысында ол қуыршақ үйіне, гаражға, кітап сөресіне немесе шағын театр сахнасына айналуы мүмкін. Демек, материалмен алғашқы танысу баланың «заттың бастапқы қызметі» мен «заттың жаңа мүмкіндігі» арасындағы байланысты түсінуіне негіз болады.

Келесі маңызды кезең – **идея іздеу және қиялды белсендіру**. Бұл кезеңде тәрбиеші баланың орнына шешім қабылдамауы тиіс. Керісінше, ашық сұрақтар қою арқылы баланың өз ойын қалыптастыруына мүмкіндік берген дұрыс. «Бұл қорап тағы неге айналуы мүмкін?», «Егер оның терезесін жасасақ, не пайда болады?», «Осы бірнеше қорапты біріктірсек, қандай нәрсе жасауға болады?», «Бұл затқа қандай жаңа қызмет бере аламыз?» деген сұрақтар баланы ойлануға жетелейді.

Мысалы, бір бала қорапты үй ретінде елестетуі мүмкін, екіншісі оны автобус деп қабылдайды, үшіншісі одан жануарларға арналған мекен жасағысы келеді. Мұндай әртүрлілік тәрбиеші үшін мәселе емес, керісінше, шығармашылық жұмыстың құндылығы болып табылады. Себебі шығармашылық әрекеттің негізгі көрсеткіші – барлық баланың бірдей бұйым жасауы емес, әр баланың өзіндік идеясын ұсына алуы.

Осы тұста тәрбиешінің тілдік қолдауы да маңызды. Бала өз ойын толық жеткізе алмай жатса, оның жауабын дайын түрде айтып берудің орнына қосымша сұрақтар арқылы ойын нақтылауға болады. Мысалы, «Сен қораптан үй жасаймын дедің. Оның ішінде кімдер тұрады? Үйдің есігі қайда орналасады? Ал терезелері қандай болады?» деген сұрақтар баланың бір идеядан екінші идеяға өтуіне ықпал етеді. Осылайша шығармашылық тапсырма бір мезетте тіл дамыту құралына да айналады.

Идея қалыптасқаннан кейін жоспарлау кезеңі басталады. Мектепке дейінгі жастағы бала үшін жоспарлау күрделі ұғым болып көрінуі мүмкін, сондықтан оны қарапайым әрекеттер арқылы қалыптастырған тиімді. Бала алдымен қандай бұйым жасайтынын анықтайды, содан кейін оған қандай материалдар қажет екенін ойластырады. Мысалы, қораптан үй жасайтын болса, қораптың өзі, шатыр жасауға арналған картон, терезеге арналған түрлі түсті қағаз және безендіруге қажетті басқа материалдар таңдалады.

Бұл кезеңде тәрбиеші «Алдымен нені жасаймыз?», «Қай бөлігін бірінші орналастырған дұрыс?», «Оны немен бекітеміз?», «Қандай материал жетіспейді?» деген сұрақтар арқылы баланың әрекетін реттеуге көмектеседі. Мұндай тәсіл баланың алдын ала ойлану, әрекет ретін белгілеу және өз жұмысын ұйымдастыру дағдыларын дамытады.

Жоспарлау кезінде бір маңызды қағиданы ескеру қажет: балаға тым күрделі немесе міндетті түрде мінсіз орындалуы тиіс талаптар қойылмағаны дұрыс. Өйткені мектепке дейінгі жаста шығармашылық әрекеттің негізгі мақсаты – көркемдік жағынан мінсіз өнім алу емес, баланың өз ойын материал арқылы жеткізе білуі. Сондықтан бұйымның кейбір бөліктері ойлағандай шықпаған жағдайда оны қателік ретінде емес, жаңа шешім іздеуге мүмкіндік ретінде қабылдаған жөн.

Келесі кезең – **құрастыру, түрлендіру және безендіру кезеңі**. Бұл – баланың идеясы нақты әрекетке айналатын шығармашылық үдерістің негізгі бөлігі. Балалар қораптарды біріктіреді, картонды қияды, қағаз жапсырады, бояйды, әртүрлі бөліктерді құрастырады және өз бұйымын безендіреді. Осы әрекеттер барысында ұсақ моторика, қол мен көздің үйлесімді қимылы, кеңістіктік бағдарлау, зейін және төзімділік дамиды.

Мысалы, қораптан көлік құрастыратын бала оның дөңгелектерін қалай орналастыру керектігін ойлайды. Үй жасайтын бала шатырдың пішінін анықтайды. Ал театр сахнасын жасаған бала кейіпкерлерге арналған орын мен көрермендерге арналған кеңістікті ұйымдастыруға тырысады. Яғни қарапайым құрастыру әрекетінің өзінде бала белгілі бір мәселені шешеді.

Бұл кезеңде тәрбиешінің көмегі шектен тыс болмауы керек. Егер бала әр әрекет сайын ересек адамның көмегін күтсе, шығармашылық дербестік әлсіреуі мүмкін. Сондықтан тәрбиеші тек қауіпсіздікке қатысты немесе баланың өз бетінше шеше алмай тұрған техникалық мәселесінде қолдау көрсеткені дұрыс. «Мен жасап берейін» дегеннен гөрі, «Мұны өзің қалай бекітер едің?», «Басқаша жасап көруге бола ма?» деген бағыттаушы сұрақтар тиімді.

Шығармашылық жұмыстың келесі маңызды бөлігі – **дайын нәтижені таныстыру және талқылау**. Баланың жасаған бұйымын көрсетуге және ол туралы әңгімелеуге мүмкіндік беру оның өз еңбегіне деген сенімін арттырады. Тәрбиеші «Не жасадың?», «Бұл затты жасауға не түрткі болды?», «Қандай материалдарды қолдандың?», «Қорапқа қандай жаңа өмір сыйладың?», «Жұмысыңда саған не ұнады?» деген сұрақтар қоя алады.

Бұл кезең шығармашылық жұмысты тілдік және әлеуметтік дамумен байланыстырады. Бала өз ойын жүйелі жеткізуге, басқалардың пікірін тыңдауға және өз еңбегін бағалауға үйренеді. Сонымен қатар балалар бір-бірінің жұмыстарын көріп, бір материалды әртүрлі мақсатта қолдануға болатынын байқайды. Мысалы, бір бала жасаған қорап-үйді көрген екінші бала келесі жолы одан дүкен немесе аурухана жасау туралы ой түзуі мүмкін. Осылайша балалардың идеялары бір-бірін толықтырып, ортақ шығармашылық орта қалыптасады.

Шығармашылық пен экологиялық тәрбиені сабақтастыру

«Қалдықтан қазынаға» идеясының ерекшелігі – шығармашылық әрекет пен экологиялық тәрбиені бір-бірінен бөліп қарамауға мүмкіндік беруінде. Баланың қалдық материалдан бұйым жасауы тек қолөнермен шектелмеуі керек. Оның артында «затқа ұқыпты қарау», «қайта пайдалану», «ысырап етпеу», «қоршаған ортаны қорғау» сияқты құндылықтар жатуы тиіс.

Мысалы, тәрбиеші балалармен бірге «Егер барлық қораптарды бірден қоқысқа тастасақ не болады?», «Оларды қайта пайдаланудың қандай жолдары бар?», «Бір затты бірнеше рет қолдану табиғатқа қалай көмектеседі?» деген тақырыптарда қарапайым әңгіме ұйымдастыра алады. Әрине, мектепке дейінгі жаста бұл мәселелер күрделі экологиялық терминдер арқылы түсіндірілмейді. Баланың жас ерекшелігіне сәйкес нақты мысалдар мен күнделікті әрекеттер арқылы түсіндіріледі.

Осы мақсатта топ бөлмесінде **«Екінші өмір шеберханасын»** ұйымдастыруға болады. Мұнда алдын ала тазартылған және қауіпсіздігі тексерілген қораптар, картон бөліктері, қағаз орамдары, жіптер, түрлі түсті қағаз қалдықтары және басқа да шығармашылық материалдар жинақталады. Материалдардың ретімен орналасуының өзі баланы ұқыптылыққа үйретеді.

«Екінші өмір шеберханасында» балаларға нақты бір ғана тапсырма берудің орнына, белгілі бір тақырып ұсынылуы мүмкін. Мысалы, «Қораптар қалашығын жасайық», «Қайта қолданылған материалдардан ғажайып көлік құрастыр», «Жануарларға үй жасайық», «Біздің экологиялық ойын алаңымыз» сияқты тақырыптар балаларға еркін шығармашылық мүмкіндік береді.

Бұл жұмыстарды басқа білім беру бағыттарымен де байланыстыруға болады. Тіл дамыту кезінде бала жасаған бұйымы туралы әңгіме құрастырады. Математикалық әрекетте қораптардың көлемін, пішінін, санын салыстырады. Танымдық бағытта заттардың қасиеттерін

зерттейді. Құрастыру барысында кеңістіктік түсініктерін дамытады. Ал көркем шығармашылық кезінде бұйымын бояп, безендіріп, өзіндік дизайн жасайды.

Осылайша бір ғана қораппен жұмыс бірнеше педагогикалық міндетті қатар шешуге мүмкіндік береді. Мұнда басты құндылық – материалдың бағасы емес, оның баланың ойлауына қаншалықты мүмкіндік беретіні.

Отбасымен бірлескен шығармашылық жұмыс

«Қалдықтан қазынаға» идеясын отбасылық тәрбие бағытында да жалғастыруға болады. Тәрбиеші ата-аналарға үйде пайдаланылмайтын, бірақ қауіпсіз әрі таза материалдарды бірден қоқысқа тастамай, балабақшадағы шығармашылық жұмыстарға қолдану мүмкіндігін ұсына алады.

Мысалы, ата-ана баласымен бірге үйден шағын қорап әкеліп, оның қандай бұйымға айналуы мүмкін екендігін талқылай алады. Маңыздысы – ата-ананың баланың орнына дайын бұйым жасап әкелуі емес, баланың идеясын қолдауы. «Осы қораптан не жасар едің?», «Оған қандай бөлшек қосуға болады?» деген сұрақтар отбасындағы шығармашылық қарым-қатынасты күшейтеді.

Мұндай бірлескен жұмыс балабақша мен отбасы арасындағы байланысты да нығайтады. Бала өзінің балабақшадағы идеясын үйде жалғастырады, ал ата-ана баласының қызығушылығы мен қабілетін жақынырақ байқай бастайды. Нәтижесінде экологиялық мәдениет тек ұйымдастырылған оқу қызметінің мазмұны болып қалмай, күнделікті өмір салтына біртіндеп ене бастайды.

Жалпы алғанда, қалдық материалдармен шығармашылық жұмыс – баланың қолына қарапайым зат беріп, одан бұйым жасатумен ғана шектелмейтін көпқырлы педагогикалық үдеріс. Оның құндылығы баланың **көру, ойлау, таңдау, жоспарлау, жасау, өзгерту және өз жұмысын түсіндіру** әрекеттерінің бірізді қалыптасуында.

Сондықтан тәрбиеші үшін «Қалдықтан қазынаға» қағидасы – қолжетімді материалдарды үнемдеу тәсілі ғана емес, баланың шығармашылық мүмкіндігін ашатын педагогикалық ұстаным. Күнделікті өмірдегі қарапайым қорап бала үшін жаңа идеяның бастауы болған кезде, бала затқа басқаша қарауды, мүмкіндікті көруді және өз қолымен жаңа дүние жасауды үйренеді. Ал мұндай тәжірибе оның шығармашылық ойлауымен қатар, қоршаған ортаға деген жауапкершілігін де қалыптастыруға ықпал етеді.

Қауіпсіздік – басты талап

Қалдық материалдарды шығармашылықта пайдалануда қауіпсіздік мәселесіне ерекше көңіл бөлу қажет. Тәрбиеші балаларға ұсынылатын материалдарды алдын ала тексеруі тиіс. Өткір қырлы, сынғыш, тот басқан, лас немесе балаға зиян келтіруі мүмкін заттарды қолдануға болмайды.

Қайшы, желім және басқа құралдар баланың жас ерекшелігіне сәйкес таңдалуы керек. Ірі көлемді қораптармен жұмыс кезінде олардың тұрақтылығы мен қауіпсіздігі ескеріледі. Материалдарды шығармашылық ресурс ретінде пайдалану экологиялық мақсатқа бағытталғанымен, баланың денсаулығы мен қауіпсіздігі әрқашан бірінші орында тұруы тиіс.

Қорытынды

«Қалдықтан қазынаға» идеясы – қарапайым затты қайта пайдаланудың ғана емес, баланың қоршаған әлемге деген көзқарасын өзгертудің педагогикалық мүмкіндігі. Қажетсіз болып көрінген қораптың үйге, көлікке немесе театр сахнасына айналуы баланың қиялына шектеу қоймай, керісінше оның мүмкіндігін кеңейтеді.

Қалдық материалдармен жұмыс барысында бала тек бұйым жасап қана қоймайды. Ол ізденеді, салыстырады, жоспарлайды, қателеседі, қайта жасап көреді, өз шешімін қорғайды. Осы әрекеттердің барлығы оның шығармашылық ойлауын, дербестігін және танымдық белсенділігін дамытады.

Тәрбиеші үшін бұл бағыттың тағы бір маңызды ерекшелігі – қарапайым әрі қолжетімді ресурстарды тиімді пайдалану мүмкіндігі. Баланың шығармашылығын дамыту үшін әрдайым

дайын, қымбат құрал қажет емес. Кейде ең құнды педагогикалық ресурс – күнделікті өмірде көзге еленбей қалатын қарапайым заттың өзі.

Балаға «Мұны тастай салайық» деудің орнына «Бұған тағы қандай өмір бере аламыз?» деген сұрақ қою – экологиялық мәдениетті де, шығармашылық ойлауды да қатар қалыптастыратын қарапайым, бірақ мағыналы қадам.

Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдағы шығармашылық ортаны ұйымдастыруда **«қалдықтан қазына жасау»** қағидатын жүйелі қолдану баланың шығармашылық әлеуетін ашуға, қоршаған ортаға ұқыпты қарауын қалыптастыруға және өз қолымен жаңа дүние жасауға деген сенімін арттыруға ықпал етеді. Ең бастысы – бала үшін қорап енді жай ғана қорап емес, **жаңа идеяның бастауы** болуы керек.

Әдебиеттер тізімі

1. Аксенова З. Ф. Экологическое воспитание дошкольников: методическое пособие. – М.: ТЦ Сфера, 2015. – 128 с.

2. Николаева С. Н. Методика экологического воспитания в детском саду: учебное пособие. – М.: Просвещение, 2015. – 240 с.

3. Соломенникова О. А. Ознакомление с природой в детском саду. Старшая группа. – М.: Мозаика-Синтез, 2016. – 112 с.

4. Соломенникова О. А. Ознакомление с природой в детском саду. Подготовительная к школе группа. – М.: Мозаика-Синтез, 2017. – 112 с.

5. Куцакова Л. В. Конструирование и ручной труд в детском саду: программа и методические рекомендации для занятий с детьми 2–7 лет. – М.: Мозаика-Синтез, 2010/2013. – 64 с.

6. Дабылтаева Р. Мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытудағы артпедагогика // Journal of Educational Sciences. – 2024. – Т. 81, №4. – Б. 27–38. – DOI: 10.26577/JES2024v81.i4.3.

7. Дүйсенбекқызы Ж. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы аясында табиғи материалдарды (қамыс) қолданудың педагогикалық мүмкіндіктері // «Мектепке дейінгі білім берудегі мәдениетаралық жобалар: елдер арасындағы тәжірибе алмасу» халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ, 2025.

8. Манкеш А.Е. Экологиялық білім берудің теориясы мен әдістемесі: оқу құралы. – Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ, «Ұлағат», 2017. – 148 б.

9. Бұзаубақова К.Ж., Жиенбаева С.Н. Мектепке дейінгі білім инновациясы: оқу құралы. – Алматы: Отан, 2021. – 326 б.

Тулекбаева Акырыс Сериковна
Тәрбиеші, педагог-модератор
“Шапағат” бөбекжай-бақшасы КМҚК
Атырау облысы, Мақат ауданы, Мақат кенті

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ТИІМДІ ҚОЛДАНУ

Аңдатпа. Мақалада мектепке дейінгі білім беру үдерісінде цифрлық технологияларды тиімді қолданудың педагогикалық мүмкіндіктері қарастырылады. Цифрлық ресурстардың балалардың танымдық белсенділігін, шығармашылық және логикалық ойлауын, сөйлеу дағдыларын дамытудағы рөлі талданады. Сонымен қатар интерактивті әдістерді қолдану, электрондық білім беру ортасын ұйымдастыру және тәрбиешінің цифрлық құзыреттілігі мәселелері қарастырылады. Цифрлық технологиялардың артықшылықтарымен қатар, олардың баланың денсаулығына, эмоционалдық жағдайына және әлеуметтік қарым-қатынасына ықтимал әсері сараланып, қауіпсіз әрі тиімді пайдалану жолдары ұсынылады. Мақалада цифрлық құралдарды ұлттық құндылықтармен ұштастыра отырып қолданудың маңызы негізделіп, заманауи тәрбиешінің цифрлық ортадағы бағыттаушы рөлі айқындалады. Зерттеу нәтижелері мектепке дейінгі ұйым педагогтері мен әдіскерлеріне практикалық тұрғыдан пайдалы.

Кілт сөздер: цифрлық технология, мектепке дейінгі білім беру, балабақша, тәрбиеші, интерактивті оқыту, цифрлық орта, педагогикалық инновация, ақпараттық құзыреттілік, баланың дамуы, заманауи білім беру.

Қоғамдық дамудың жаңа кезеңінде адамзат өркениеті бұрын-соңды болмаған ақпараттық кеңістікке еніп, күнделікті өмірдің барлық саласы цифрлық технологиялармен тығыз байланыса бастады. Бұл өзгеріс білім беру жүйесіне де ерекше ықпал етті, өйткені қазіргі заман баласы дүниені бұрынғы ұрпақтардан мүлде бөлек қабылдайды. Ол ақпаратты жылдам көреді, бейнелік түрде есте сақтайды, динамикалық қозғалыс арқылы түсінеді және қоршаған ортадағы құбылыстарды интерактивті байланыс негізінде тануға бейім келеді. Осындай жағдайда мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының негізгі міндеті тек баланы тәрбиелеу немесе қарапайым білім беру ғана емес, оның жаңа цифрлық қоғамда еркін бейімделе алатын тұлға болып қалыптасуына жағдай жасау болып отыр. Балабақшадағы әрбір ұйымдастырылған іс-әрекет, әрбір ойын, әрбір танымдық тапсырма қазіргі заман талаптарына сәйкес келуі қажет, өйткені бүгінгі бүлдіршін ертеңгі цифрлық қоғамның мүшесі болады. Бұрын тәрбиеші тек білім мен тәрбие беруші қызметін атқарса, бүгінгі таңда ол баланың ақпараттық ортадағы алғашқы бағыттаушысына айналып отыр. Осы себепті цифрлық технологияларды мектепке дейінгі білім беру үдерісіне енгізу кездейсоқ құбылыс емес, уақыт талабы ретінде қарастырылады. Әсіресе интерактивті тақталар, мультимедиялық бағдарламалар, дыбыстық және бейнелік оқыту құралдары балалардың қабылдау ерекшелігіне сәйкес келіп, олардың танымдық белсенділігін арттыруға ықпал етеді. Баланың табиғаты қызығушылыққа негізделетіндіктен, түрлі анимациялық элементтер мен қозғалыстағы бейнелер оның назарын ұзақ уақыт сақтауға мүмкіндік береді. Мұндай жағдайда білім беру мазмұны құрғақ түсіндіру сипатынан арылып, эмоционалдық әсері басым, өмірмен байланысты әрекетке айналады. Тәрбиеші үшін де цифрлық технологиялар күнделікті жұмысты жеңілдетіп қана қоймай, педагогикалық шығармашылыққа жол ашатын маңызды құралдардың біріне айналып келеді.

Мектепке дейінгі кезең адамның интеллектуалдық қабілеті мен эмоционалдық әлемі қалыптасатын аса күрделі уақыт болғандықтан, осы шақта қолданылатын әрбір әдіс баланың ішкі дамуына тікелей ықпал етеді. Цифрлық технологиялардың ерекшелігі – олар білімді дайын күйінде ұсынбайды, керісінше баланы ізденуге, салыстыруға, бақылауға және өз

бетінше қорытынды жасауға жетелейді. Мысалы, табиғат құбылыстарын бейнелік анимациялар арқылы көрсету барысында бала тек тыңдаушы рөлінде қалмай, көрген құбылысты ой елегінен өткізіп, сұрақ қоюға ұмтылады. Бұл оның логикалық ойлау қабілетін жетілдіреді. Кәдімгі қағаздағы суретпен салыстырғанда қозғалыстағы бейне баланың есте сақтау қабілетіне анағұрлым күшті әсер етеді. Сол арқылы оқыту үдерісі механикалық жаттаудан мағыналы қабылдауға ауысады. Баланың сөйлеу мәдениетін қалыптастыруда да цифрлық ресурстардың маңызы ерекше. Әртүрлі дыбыстық материалдар мен ертегілерді тыңдау арқылы балалар сөздің интонациялық ерекшелігін қабылдап, тілдік қорын байытады. Қазіргі таңда көптеген балабақшаларда қолданылып жүрген интерактивті ойындар ұсақ моториканы дамытуға, түстерді ажыратуға, математикалық түсініктерді қалыптастыруға көмектеседі. Алайда технологияны пайдалану барысында оның тәрбиелік мазмұны басты назарда болуы тиіс. Егер цифрлық құрал тек көңіл көтеру мақсатын көздесе, онда оның педагогикалық маңызы төмендейді. Сондықтан тәрбиеші кез келген цифрлық ресурсты қолданар алдында оның баланың жас ерекшелігіне, психологиялық дамуына және тәрбиелік мақсатына сәйкестігін ескеруі қажет. Балаға ұсынылатын ақпарат мөлшері де шамадан тыс болмауы тиіс, себебі шамадан тыс визуалдық жүктеме баланың жүйке жүйесіне кері әсер етуі мүмкін.

Цифрлық технологияларды тиімді пайдалану ең алдымен тәрбиешінің кәсіби даярлығына байланысты. Қазіргі педагог тек дәстүрлі әдістерді меңгерген маман ретінде емес, ақпараттық ресурстармен жұмыс істей алатын, электрондық платформаларды еркін қолданатын, цифрлық білім беру мазмұнын іріктей білетін тұлға ретінде қалыптасуы қажет. Балабақша тәрбиешісінің кәсіби мәдениеті оның балалармен қарым-қатынасынан ғана емес, заманауи технологияларды қаншалықты сауатты қолдана алуынан да байқалады. Кей жағдайда педагогтер цифрлық құралдарды тек көрнекілік ретінде пайдаланып, оның терең мүмкіндіктерін ескере бермейді. Шын мәнінде цифрлық технология баланың дербес белсенділігін оятуға бағытталған жағдайда ғана нәтижелі болады. Мысалы, интерактивті тапсырмалар арқылы бала заттарды салыстырып, олардың айырмашылығын анықтап, шешім қабылдауға үйренеді. Бұл оның аналитикалық ойлау жүйесін дамытады. Тәрбиеші технологияны қолдану кезінде өзін көмекші әрі бағыттаушы деңгейінде ұстауы тиіс, өйткені баланың еркін әрекет етуіне мүмкіндік берілген жағдайда ғана шығармашылық ойлау қалыптасады. Цифрлық ортада ұйымдастырылған сабақтарда балалардың бір-бірімен ынтымақтастығы артып, өзара пікір алмасу дағдылары дамиды. Мұндай сабақтарда бала өзін еркін сезінеді, қателесуден қорықпайды, қайта әрекет жасап көруге ұмтылады. Бұл психологиялық тұрғыдан сенімділік қалыптастырады. Білім беру жүйесіндегі ең маңызды мәселенің бірі – баланың тұлғалық ерекшелігін сақтау болса, цифрлық технологиялар осы міндетті орындауға мүмкіндік береді, себебі әр бала ақпаратты қабылдау жылдамдығы мен қызығушылығына қарай жеке жұмыс істей алады.

Қазіргі баланың дүниетанымы технологиялық кеңістікте қалыптасып жатқандықтан, цифрлық құралдарды толықтай шектеу немесе олардан бас тарту мәселенің шешімі бола алмайды. Керісінше педагог пен ата-ана баланың цифрлық мәдениетін қалыптастыруға назар аударуы қажет. Цифрлық мәдениет дегеніміз – тек құрылғыларды қолдана білу емес, ақпаратты дұрыс қабылдау, оны сұрыптау, уақытты тиімді пайдалану және виртуалды ортадағы мінез-құлық нормаларын меңгеру. Егер бала ерте жастан технологияны мақсатсыз пайдалануға үйренсе, оның зейін тұрақтылығы әлсіреп, шынайы қарым-қатынас жасау дағдылары төмендеуі мүмкін. Сондықтан балабақшада цифрлық технологияларды қолдану барысында педагогикалық тепе-теңдік сақталуы тиіс. Мысалы, интерактивті ойындар міндетті түрде қимыл-қозғалыс әрекеттерімен, шығармашылық тапсырмалармен және тірі қарым-қатынаспен үйлестірілуі қажет. Баланың эмоциялық әлемі тек экран арқылы емес, адамдармен тікелей байланыс кезінде де дамитыны ұмытылмауы керек. Осы орайда тәрбиешінің кәсіби шеберлігі ерекше маңызға ие болады. Ол технологияны баланың табиғи дамуын тежейтін құрал емес, керісінше оны толықтыратын мүмкіндік ретінде қолдануы қажет. Цифрлық

технологияларды енгізу арқылы ұйымдастырылған оқу қызметтері балалардың қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың өз ойын еркін жеткізуіне, сұрақ қоюына және жауап іздеуіне ықпал етеді. Мұндай ортада өскен бала кейін мектеп қабырғасында ақпаратпен жұмыс істеуге анағұрлым бейім болады. Сондықтан мектепке дейінгі білім беру ұйымдарындағы цифрлық технологиялар болашақ білім сапасының алғашқы баспалдағы ретінде қарастырылуы тиіс.

Технологиялардың қарқынды дамуы тәрбиеші жұмысының мазмұнын күрделендіріп қана қоймай, оның шығармашылық әлеуетін де кеңейтті. Бұрын педагог балаларға дайын ақпаратты ұсынумен шектелсе, қазіргі жағдайда ол білім беру үдерісінің ұйымдастырушысы әрі сценарий авторына айналып отыр. Цифрлық платформалар арқылы тәрбиеші авторлық тапсырмалар дайындап, әр баланың қызығушылығына сәйкес жеке жұмыстар ұсына алады. Бұл баланың өзіндік қабілетін ерте анықтауға мүмкіндік береді. Мысалы, кейбір балалар визуалды материалды жылдам қабылдаса, енді бірі дыбыстық ақпарат арқылы жақсы түсінеді. Цифрлық технологиялар осындай ерекшеліктерді ескеруге жағдай жасайды. Интерактивті ертегілер мен дамытушы ойындар балалардың қиялын дамытып, эстетикалық талғамын қалыптастыруға ықпал етеді. Әсіресе ұлттық мазмұндағы цифрлық ресурстарды пайдалану баланың рухани тәрбиесіне оң әсер етеді. Егер технология ұлттық құндылықтармен ұштасса, бала өзінің мәдени ортасынан ажырамайды. Қазіргі таңда көптеген шетелдік цифрлық өнімдердің мазмұны ұлттық дүниетанымға сәйкес келе бермейтіні белгілі. Сол себепті мектепке дейінгі ұйымдарда қолданылатын цифрлық контентті іріктеу мәселесі аса маңызды. Тәрбиеші әрбір материалдың тәрбиелік мазмұнына терең мән беруі қажет. Баланың санасы өте нәзік әрі қабылдағыш болғандықтан, ерте жаста көрген бейнелер мен естіген ақпарат оның мінез-құлқына ұзақ уақыт ықпал етуі мүмкін. Сондықтан цифрлық технологияны пайдалану барысында педагогикалық жауапкершілік бірінші орында тұруы тиіс.

Цифрлық білім беру ортасының тағы бір маңызды ерекшелігі – ата-ана, бала және тәрбиеші арасындағы байланысты күшейту мүмкіндігі. Қазіргі уақытта көптеген балабақшаларда электрондық платформалар арқылы ата-аналарға баланың күнделікті жетістіктері, іс-әрекеттері және оқу барысы жөнінде ақпарат беріліп отырады. Бұл ата-ананың бала тәрбиесіне белсенді араласуына ықпал етеді. Бұрын ата-ана баласының балабақшадағы өмірін көбіне тәрбиешінің ауызша мәліметі арқылы ғана білсе, қазіргі цифрлық жүйе нақты бақылау жасауға мүмкіндік береді. Мұндай ашықтық сенім қалыптастырады. Ата-ана мен педагог арасындағы өзара түсіністік артқан сайын баланың тәрбиелік ортасы да үйлесімді бола түседі. Баланың дамуындағы кез келген өзгерісті ерте байқау да жеңілдейді. Мысалы, сөйлеу дағдысындағы қиындықтар немесе мінез-құлықтағы өзгерістер уақытында анықталып, тиісті жұмыстар жүргізіледі. Цифрлық технологиялардың көмегімен қашықтан ұйымдастырылатын шығармашылық байқаулар, онлайн кездесулер мен танымдық сабақтар да кеңінен таралып келеді. Бұл әсіресе түрлі төтенше жағдайлар кезінде білім беру үдерісін үзбеуге мүмкіндік береді. Дегенмен цифрлық ортадағы қарым-қатынас тірі байланысты толық алмастыра алмайды. Баланың шынайы эмоцияны түсінуі, мейірімділік пен жанашырлық сезімдерін қабылдауы тікелей адамаралық қатынас арқылы қалыптасады. Сондықтан технологияны қолдану барысында адами құндылықтардың басымдығы сақталуы қажет.

Цифрлық технологияларды мектепке дейінгі білім беруде қолданудың тиімділігі көбіне мазмұн сапасына байланысты анықталады. Егер ұсынылатын материал баланың жас ерекшелігіне сәйкес келмесе немесе тек сыртқы эффектілерге құрылса, онда оның дамытушылық ықпалы әлсірейді. Кейде балалардың назарын аудару мақсатында шамадан тыс анимация мен дыбыстық әсерлер қолданылып жатады. Мұндай жағдайда бала ақпараттың мазмұнынан гөрі сыртқы көрінісіне көбірек назар аударады. Сондықтан цифрлық материалдар қарапайым, түсінікті әрі тәрбиелік мәні жоғары болуы тиіс. Баланың ойлау жүйесі нақты образдар арқылы дамитындықтан, цифрлық ресурстар өмірмен байланысқан мазмұнда ұсынылғаны жөн. Мысалы, табиғатты қорғау, достық, еңбексүйгіштік, үлкенді құрметтеу секілді құндылықтарды анимациялық сюжеттер арқылы түсіндіру баланың санасына

тереңірек әсер етеді. Тәрбиеші цифрлық тапсырмаларды ұйымдастыру кезінде баланың тек орындаушы емес, ойланушы тұлға болуына мән беруі қажет. Сұрақ қою, салыстыру, шешім іздеу секілді әрекеттер танымдық белсенділікті арттырады. Қазіргі заман баласы ақпаратты тез қабылдайды, бірақ оның назарын тұрақты сақтау қиындап барады. Сондықтан цифрлық технологиялар қысқа уақыт ішінде әсерлі әрі мазмұнды ақпарат ұсына алуы тиіс. Осындай талаптарды ескерген жағдайда ғана технология білім беру сапасын арттырудың тиімді құралына айналады.

Қорыта айтқанда, цифрлық технологияларды мектепке дейінгі білім беру жүйесінде қолдану – уақыт талабынан туындаған қажеттілік әрі болашақ ұрпақтың интеллектуалдық әлеуетін қалыптастыруға бағытталған маңызды педагогикалық қадам. Заманауи технологиялар баланың танымдық қызығушылығын арттырып, оның логикалық ойлауын, шығармашылық қабілетін және коммуникативтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Алайда технология ешқашан тәрбиешінің орнын алмастыра алмайды, себебі баланың рухани әлемін қалыптастыратын негізгі күш – мейірімге негізделген адами қарым-қатынас. Осы себепті цифрлық құралдар педагогикалық мақсатқа қызмет еткен жағдайда ғана өзінің шынайы тиімділігін көрсетеді. Болашақтың сапалы білім беру жүйесі технология мен адамгершілік құндылықтардың үйлесімі арқылы қалыптасатыны сөзсіз. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдардағы цифрлық білім беру ортасы баланың жан-жақты дамуына жағдай жасайтын, ұлттық құндылықтарды сақтай отырып жаңашылдыққа бағыттайтын кеңістік болуы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Айтжанова Э.Н., Ұзақбаева С.А., Киякбаева У.К. Цифровая культура и нейропедагогика: интегрированные подходы и парадигмы в профессиональной подготовке воспитателей дошкольных организаций // Известия. Серия: Педагогические науки. – 2025. – № 4 (79). – С. 230-241.

2. Биринтова А.Р. Формирование ключевых компетенций дошкольников в условиях цифровизации образования / А.Р. Биринтова; науч. рук. Ю.Ю. Онищенко // Молодежь XXI века: образование, наука, инновации : материалы XII Международной конференции аспирантов и молодых ученых, Витебск, 5 декабря 2025 г. : в 2 т. – Витебск : ВГУ имени П.М. Машерова, 2025. – Т. 2. – С. 3-4.

3. Солдатова Г.У., Чигарькова С.В., Рассказова Е.И. Цифровая социализация в дошкольном возрасте: что должны знать родители и педагоги // Современное дошкольное образование. – 2021. – №5 (107). – С. 18-29.

4. Kivienė R., Kivienė L. Teachers' experiences in using digital tools in pre-school / INTED2026 Proceedings. – Valencia : IATED, 2026. – P. 738. – DOI: 10.21125/inted.2026.0738. – ISBN 978-84-09-82385-7.

Кошанова Мадина Сатеновна
Музыка пәні мұғалімі
"А.Нұрманов атындағы жалпы білім беретін мектебі" КММ
Қостанай облысы Аманкелді ауданы Байғабыл ауылы

«ДОМБЫРА – ДАСТАН»: ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ МУЗЫКА САБАҒЫНДА ДӘРІПТЕУДІҢ ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗДЕРІ

Аннотация. Қазақ халқының рухани әлемінде домбыраның орны ерекше. Қос ішекті қасиетті аспап – халқымыздың тарихын, салт-дәстүрін, қуанышы мен мұңын, арман-мұратын жеткізген ұлттық мұраның бірі. Домбыраның үні естілген жерде қазақтың кең даласы, дархан мінезі мен терең тарихы сезіледі. Сондықтан халқымыз домбыраны жай ғана музыкалық аспап емес, **ұрпақтан-ұрпаққа жеткен рухани қазына** деп бағалайды.

«Домбыра – дастан» деген сөздің өзінде үлкен мағына жатыр. Өйткені домбыраның әрбір қағысында халқымыздың өткені, әрбір күйінде тұтас бір тарихы бар. Күй арқылы бабаларымыз ел басынан өткен оқиғаларды, табиғаттың көрінісін, адамның ішкі сезімін сөзсіз жеткізе білген. Домбыра сөйлегенде, оның үні арқылы халықтың жүрек лүпілі естіледі.

Бұл мақалада жалпы білім беретін мектептегі музыка сабақтарында қазақ халқының ұлттық аспабы – домбыраны оқушыларға жан-жақты танытудың, домбыра өнері арқылы ұлттық құндылықтарды қалыптастырудың тиімді жолдары қарастырылады. «Домбыра – дастан» тақырыбының мазмұны бастауыш сыныптан жоғары сыныптарға дейінгі оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес кезең-кезеңімен жүзеге асыруға бағытталған. Музыканы тыңдау, талдау, орындау, шығармашылық тапсырмалар, зерттеу жұмыстары және пәнаралық байланыс арқылы оқушылардың музыкалық сауаттылығын, эстетикалық талғамын, шығармашылық қабілетін және ұлттық сана-сезімін дамыту жолдары ұсынылады.

Түйін сөздер: домбыра, күй өнері, ұлттық құндылық, музыка сабағы, ұлттық тәрбие, музыкалық сауаттылық, шығармашылық қабілет, оқушы, әдістеме, күйші-композитор.

Кіріспе

Қазақ халқының рухани мәдениетінде музыка өнерінің алатын орны айрықша. Халқымыздың сан ғасырлық тарихы ән мен күй арқылы ұрпақтан ұрпаққа жетіп отыр. Сол музыкалық мұраның өзегінде қазақтың қасиетті қара домбырасы тұр.

Қазақтың күй өнері – ұлттық музыкалық мәдениетіміздің биік шыңы. **Құрманғазы, Дәулеткерей, Тәттімбет, Дина, Сүгір** сынды ұлы күйші-композиторлар домбыра өнерін биік деңгейге көтеріп, кейінгі ұрпаққа баға жетпес мұра қалдырды. Олардың күйлері арқылы халқымыздың тарихы мен тағдыры, еркіндікке деген ұмтылысы, туған жерге деген сүйіспеншілігі көрініс тапты.

Домбыра – ұлтты біріктіретін құндылық. Бүгінде бұл аспаптың үні мектептерде, өнер мектептерінде, концерттік сахналарда кеңінен шырқалып келеді. Жас ұрпақтың домбыра

үйренуі – ұлттық мәдениетке деген құрметтің белгісі. Домбыра тартқан бала тек музыкалық сауатын жетілдіріп қана қоймайды, сонымен қатар өз халқының тарихын, дәстүрін, өнерін тереңірек танып өседі.

Домбыра – халқымыздың ұлттық болмысын танытатын ерекше мәдени нышан. Оның қос ішегінен төгілген күй арқылы халықтың қуанышы мен қайғысы, елдік арманы мен азаттығы, туған жерге деген сүйіспеншілігі көрініс тапқан. Сондықтан домбыраны оқушыға таныстыру – музыкалық аспапты үйретумен ғана шектелмейді. Бұл – **баланың ұлттық дүниетанымын қалыптастыруға бағытталған тәрбиелік әрі педагогикалық үдеріс.**

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушыға тек білім беру жеткіліксіз. Оның бойында ұлттық мәдениетке құрмет, эстетикалық талғам, шығармашылық ойлау, тарихи сананы қалыптастыру маңызды. Осы тұрғыдан алғанда, музыка пәнінің мүмкіндігі мол.

«Домбыра – дастан» тақырыбы арқылы оқушы домбыраның құрылысын ғана емес, оның артында тұрған тарихи-мәдени құндылықтарды таниды. Күйді тыңдай отырып, музыканың мазмұнын сезінеді, шығарманың шығу тарихын зерттей отырып, ұлттық тарихпен байланыс орнатады, ал домбырада орындау арқылы сол мұраның тікелей жалғастырушысына айналады.

Музыка сабағында домбыраның тарихы мен күй өнерін таныстырудың тәрбиелік мәні зор. Оқушы күй тыңдау арқылы ұлттық музыканың ерекшелігін сезінеді, белгілі күйшілердің шығармашылығымен танысады, домбыраның құрылысын меңгереді. Ал домбыра үйрену баланың есту қабілетін, есте сақтауын, ырғақты сезінуін дамытып, ұқыптылық пен төзімділікке тәрбиелейді.

Домбыра – халықтың үнін жеткізуші рухани мұра.

Домбыра туралы сөз қозғағанда, ең алдымен оның қазақ мәдениетіндегі тарихи қызметіне назар аударған жөн. Қазақ даласында сөз өнері мен музыка өнері қатар дамыған. Жыраулар мен ақындар ел тарихын жыр арқылы жеткізсе, күйшілер халықтың басынан өткен оқиғаларды күй тілімен баяндаған.

Күй – сөзсіз әңгіме. Оның әрбір әуені белгілі бір оқиғаны, табиғат құбылысын немесе адамның көңіл күйін бейнелей алады. Мысалы, Құрманғазының күйлерінен еркіндікке ұмтылған халықтың рухын, Тәттімбет шығармаларынан сыршылдық пен терең ойды, Дәулеткерей күйлерінен нәзіктік пен лирикалық сипаттарды байқауға болады.

Осы ерекшелікті музыка сабағында тиімді пайдалану оқушының музыканы жай ғана тыңдаушы ретінде емес, **шығарманың мазмұнын түсінуші және талдаушы тұлға ретінде қалыптасуына** ықпал етеді.

Мұғалім оқушыға:

- «Күй қандай көңіл күй тудырды?»
- «Күйден қандай оқиғаны елестеттің?»
- «Композитор бұл шығарманы не үшін шығаруы мүмкін?»
- «Музыканың мінезін қандай сөздермен сипаттар едің?»
- «Домбыраның тембрі шығарманың мазмұнын ашуға қалай әсер етті?»

сияқты сұрақтар қою арқылы оқушының сыни және шығармашылық ойлауын дамыта алады.

«Домбыра – дастан» тақырыбын барлық сыныптарда жүйелі қолдану.

Бұл тақырыпты бір ғана сыныппен шектемей, **1-сыныптан 11-сыныпқа дейін сабақтастыра дамытуға болады.** Мұнда басты қағида – тапсырманың күрделілігін оқушының жас ерекшелігіне қарай арттыру.

1–4 сыныптар: «Домбырамен алғашқы таныстық».

Бастауыш сынып оқушылары үшін ең алдымен эмоционалдық қабылдау маңызды. Бұл кезеңде домбыраның сыртқы құрылысы, дыбысы, ұлттық мәдениеттегі орны туралы қарапайым әрі қызықты мәліметтер беріледі.

Оқушылар:

- домбыраның бөліктерін ажыратады;

- домбыраның үнін басқа аспаптардан ажыратуға үйренеді;
- күй тыңдап, өз әсерін сипаттайды;
- домбыра туралы жұмбақ, мақал-мәтел, өлеңдермен танысады;
- қарапайым ырғақтық жаттығулар орындайды;
- домбыра бейнесін шығармашылық түрде бейнелейді.

Бұл кезеңдегі басты мақсат – **баланың домбыраға деген қызығушылығын ояту.**

5–7 сыныптар: «Күй – тарихтың тілі».

Орта буында оқушының танымдық қабілеті арта түседі. Сондықтан домбыра тақырыбын тарихи-мәдени мазмұнмен байланыстыру тиімді.

Бұл кезеңде оқушылар қазақтың дәстүрлі музыкасы, күй жанры, күйшілік мектептер туралы білім алады. Белгілі күйші-композиторлардың шығармашылығымен танысады.

Мысалы:

Құрманғазы – еркіндік пен елдік рухы;

Тәттімбет – сыршылдық пен шертпе күй дәстүрі;

Дәулеткерей – лирикалық күй өнері;

Дина – күй өнеріндегі дара тұлға.

Оқушыларға «Күйдің шығу тарихы» атты шағын зерттеу тапсырмасын беруге болады. Олар белгілі бір күйді таңдап, оның шығу тарихын, авторын, орындаушылық ерекшелігін зерттеп, сынып алдында қорғайды.

Мұндай жұмыс оқушының **зерттеушілік дағдысын, ақпаратпен жұмыс жасау қабілетін және көпшілік алдында сөйлеу мәдениетін** қалыптастырады.

8-9 сыныптар: «Домбыра және ұлттық сана».

Жоғарылау сыныптарда домбыра өнерін ұлттық бірегейлік, мәдени мұра және қазіргі қоғам тұрғысынан қарастыруға мүмкіндік бар.

Оқушыларға пікірталас, жоба, презентация, музыкалық талдау жұмыстарын ұсынуға болады.

Мысалы:

«Домбыра – ұлттық код па?»

«Күй арқылы тарихты тануға бола ма?»

«Қазіргі заманда домбыра өнерінің маңызы қандай?»

«Дәстүрлі музыка мен заманауи музыканың байланысы»

сияқты тақырыптарда пікір алмасу ұйымдастыруға болады.

Тапсырмалар оқушының дайын ақпаратты қабылдауымен шектелмей, **өз пікірін дәлелдеуге, салыстыруға, талдауға және қорытынды жасауға** мүмкіндік береді.

10-11 сыныптар: «Домбыра – мәдени мұраны сақтаудың негізі».

Жоғары сыныптарда оқушылардың өзіндік зерттеу және шығармашылық жұмыстарына басымдық беріледі.

Оларға:

- ***белгілі күйшінің шығармашылығын зерттеу;***
- ***күйге музыкалық талдау жасау;***
- ***дәстүрлі және заманауи домбыра музыкасын салыстыру;***
- ***домбыра өнерінің қазіргі қоғамдағы орнын зерделеу;***
- ***мектептегі домбыра үйірмесінің тәрбиелік маңызын зерттеу;***
- ***«Домбыра – ұлттың рухани бренді» тақырыбында жоба қорғау***

сияқты жұмыстарды ұсынуға болады.

Жоғары сынып оқушысы үшін мұндай тапсырмалар тек музыкалық білім беріп қоймай, **өз бетімен ізденуге, ақпаратты саралауға және ғылыми-зерттеу элементтерін қолдануға** үйретеді.

Домбыраны оқытудағы тиімді әдіс-тәсілдер

«Домбыра – дастан» тақырыбын меңгертуде дәстүрлі түсіндіру әдісімен қатар заманауи педагогикалық тәсілдерді ұштастыруға болады.

1. «Күйді тыңда – сезін – талда» әдісі

Алдымен оқушы күйді тыңдайды. Кейін оның эмоционалдық әсерін сипаттайды. Соңында музыкалық ерекшеліктеріне талдау жасайды.

2. «Күй тарихын зерттеу» әдісі

Оқушы белгілі бір күйдің шығу тарихын зерттеп, оның мазмұнын музыкамен байланыстырады.

3. «Музыкалық портрет»

Күйші-композитор туралы мәлімет жинап, оның шығармашылығына сипаттама береді.

4. «Салыстыру» әдісі

Екі күйді немесе екі күйшілік мектепті салыстырып, ұқсастықтары мен ерекшеліктерін анықтайды.

5. «Шығармашылық жауап»

Күйді тыңдағаннан кейін оқушы:

- сурет салады;
- шағын әңгіме жазады;
- өлең шығарады;
- ырғақтық композиция құрады;
- өз ойын ауызша жеткізеді.

Осы арқылы әр баланың қабілетіне сәйкес өзін көрсетуіне жағдай жасалады.

Музыка сабағы – ұлттық тәрбие алаңы.

Музыка пәнінің ерекшелігі – оның оқушыға білімді тек теория арқылы емес, **сезім, есту, орындау және шығармашылық әрекет арқылы меңгертетіндігінде.**

Домбырамен жұмыс барысында оқушы: **тыңдайды → сезінеді → түсінеді → талдайды → орындайды → шығармашылықпен қолданады.**

Осы жүйелілік музыкалық білімді тереңдетіп қана қоймай, оқушының тұлғалық дамуына да әсер етеді.

Домбыра үйренген оқушыдан бірден кәсіби музыкант болуды талап етудің қажеті жоқ. Ең бастысы – оның ұлттық өнерді түсінуі, қадірлеуі және сол өнерге өзінің қатысы бар екенін сезінуі. Сондықтан музыка мұғалімінің міндеті – әр оқушыны домбырашы ету ғана емес, **ұлттық өнерді бағалайтын, мәдени мұраны құрметтейтін, шығармашылық ойлайтын тұлға тәрбиелеу.**

Күтілетін нәтиже

«Домбыра – дастан» тақырыбын музыка сабақтарында жүйелі және сабақтастық негізде жүзеге асыру нәтижесінде оқушылар:

Білімдік нәтижелер:

- қазақ халқының ұлттық музыкалық мәдениеті мен дәстүрлі өнері туралы білімдерін кеңейтеді;
- домбыраның шығу тарихы, құрылымы, түрлері және дыбыстық ерекшеліктері туралы түсініктерін қалыптастырады;
- күй жанрының өзіндік ерекшеліктерін, оның қазақ музыка мәдениетіндегі орнын түсінеді;
- қазақтың дәстүрлі күйшілік мектептері туралы бастапқы түсінік алады;
- Құрманғазы, Тәттімбет, Дәулеткерей, Дина, Сүгір және басқа да күйші-композиторлардың шығармашылығымен танысады;
- күйдің шығу тарихы мен музыкалық мазмұны арасындағы байланысты түсінеді;
- дәстүрлі және заманауи музыканың өзара байланысын ажырата алады.

Музыкалық-орындаушылық нәтижелер:

- музыкалық шығарманы зейін қойып тыңдау және оның мазмұнын қабылдау дағдыларын дамытады;
- күйдің әуені, ырғағы, екпіні, динамикасы мен орындалу сипатына қарапайым музыкалық талдау жасай алады;

• домбыраның үнін басқа музыкалық аспаптардың дыбысынан ажырата біледі;
• қарапайым музыкалық шығармаларды орындауға қызығушылық танытады;
• ырғақты сезіну, есту және есте сақтау қабілеттерін жетілдіреді;
• музыкалық терминдерді орынды қолдануға дағдыланады;
• жеке және топтық орындау барысында музыкалық мәдениетін қалыптастырады.

Шығармашылық нәтижелер:

• музыкалық шығарма бойынша өз ойын, сезімін және әсерін еркін жеткізе алады;
• күй мазмұнына байланысты шығармашылық тапсырмаларды орындайды;
• музыкаға сүйене отырып сурет, әңгіме, эссе, өлең немесе шағын жоба дайындай алады;
• музыкалық шығармаларды салыстыру, өзіндік пікір білдіру және қорытынды жасау дағдыларын дамытады;
• музыкалық материалды шығармашылық тұрғыда түрлендіруге талпынады;
• өз өнерін көпшілік алдында таныстыруға және қорғауға үйренеді.

Зерттеушілік нәтижелер:

• белгілі бір күйдің немесе күйші-композитордың шығармашылығы туралы ақпарат іздей алады;
• ақпаратты жинақтап, жүйелеп, негізгі мәліметтерді ажырата біледі;
• шағын зерттеу және жобалық жұмыстар жүргізеді;
• музыкалық мұраның тарихи және мәдени маңызын анықтайды;
• өз зерттеу нәтижесін презентация, баяндама немесе шығармашылық жоба түрінде ұсына алады;
• дереккөздермен жұмыс жасау және алынған ақпаратты саралау дағдыларын қалыптастырады.

Коммуникативтік нәтижелер:

• музыка туралы өз пікірін мәдениетті әрі дәлелді түрде жеткізе алады;
• топтық және жұптық жұмыстар барысында өзара ынтымақтастыққа үйренеді;
• музыкалық шығарманы талқылау кезінде өз ойын еркін білдіреді;
• сыныптастарының шығармашылық жұмыстарын тыңдап, бағалауға және құрметтеуге дағдыланады;
• көпшілік алдында сөйлеу және өз жұмысын қорғау қабілетін дамытады.

Тәрбиелік-құндылықтық нәтижелер:

• ұлттық өнер мен мәдени мұраға деген құрметі қалыптасады;
• туған жерге, елге және ұлттық мәдениетке деген сүйіспеншілігі артады;
• ата-бабадан қалған рухани мұраны сақтаудың маңызын түсінеді;
• ұлттық бірегейлік пен мәдени сабақтастық туралы түсінігі тереңдейді;
• дәстүрлі өнерді заманауи мәдениетпен байланыстыра қабылдауға үйренеді;
• өнерді бағалайтын, эстетикалық талғамы қалыптасқан тұлға ретінде дамиды;
• ұлттық құндылықтарды күнделікті өмірде құрметтеуге тәрбиеленеді.

Тұлғалық нәтижелер:

• өз қабілетіне деген сенімділігі артады;
• жауапкершілік, ұқыптылық, табандылық және еңбекқорлық қасиеттері қалыптасады;
• өз бетімен ізденуге және жаңа білім алуға қызығушылығы артады;
• эмоционалдық мәдениеті мен эстетикалық талғамы дамиды;
• өз жетістігін бағалауға және өзін-өзі дамытуға ұмтылады.

Қорытынды

Домбыра – қазақ халқының ғасырлар бойғы рухани шежіресін сақтап келе жатқан қасиетті аспап. Оның үні – тарихтың үні, оның күйі – халықтың жүрегінен шыққан дастан.

Бүгінгі мектеп оқушысына домбыраны таныстыру – өткенді ғана дәріптеу емес, **болашаққа ұлттық құндылықты жеткізу**. Себебі ұлттық мәдениетін таныған ұрпақ өзінің кім екенін, қандай халықтың мұрагері екенін тереңірек түсінеді.

Сондықтан «Домбыра – дастан» тақырыбы музыка пәнінің мазмұнын байытып қана қоймай, білім мен тәрбиені, өнер мен тарихты, дәстүр мен заманауилықты тоғыстыратын маңызды педагогикалық бағыт бола алады.

Домбыраның қос ішегі – халықтың қос қанаты іспетті. Бір ішегі – тарихты шертсе, екіншісі – болашақты тербейді. Ал сол қос ішектің үнін келер ұрпаққа жеткізу – бүгінгі ұстаздың қасиетті міндеті.

Домбыра – өткен мен бүгінді жалғайтын алтын көпір. Оның қос ішегінен төгілген күй – бабадан балаға жеткен аманат. Сондықтан ұлттық аспабымызды қадірлеу, оның үнін ұрпақ санасына сіңіру – баршамыздың ортақ міндетіміз.

Домбыра күмбірі – ұлт рухының үні.
Домбыра дастаны – ұрпаққа аманат.
Домбыраның үні – қазақтың үні.
Домбыраның шежіресі – халқымыздың шежіресі.
Домбыраның дастаны – ұлттың рухани дастаны.
Қасиетті домбыраның үні мәңгілікке күмбірлей берсін!

«ДОМБЫРА – ДАСТАН»: МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОПУЛЯРИЗАЦИИ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ НА УРОКАХ МУЗЫКИ

Аннотация. В духовном мире казахского народа домбре принадлежит особое место. Этот священный двухструнный музыкальный инструмент является одним из национальных наследий, посредством которого из поколения в поколение передавались история народа, традиции и обычаи, радости и печали, мечты и стремления. Там, где звучит домбра, ощущаются бескрайние казахские степи, широта души народа и глубина его истории. Поэтому казахский народ воспринимает домбру не просто как музыкальный инструмент, а как **духовное достояние, передаваемое из поколения в поколение**.

В самом выражении «Домбыра – дастан» заключён глубокий смысл. Ведь в каждом движении домбрового исполнения отражается прошлое народа, а в каждом кюе содержится целая история. Посредством кюев наши предки без слов передавали события, происходившие в жизни страны, картины природы и внутренние переживания человека. Когда звучит домбра, через её мелодию словно слышится биение сердца народа.

В статье рассматриваются эффективные пути всестороннего ознакомления учащихся общеобразовательной школы с домброй как национальным музыкальным инструментом казахского народа, а также формирования национальных ценностей посредством домбрового искусства. Содержание темы «Домбыра – дастан» ориентировано на поэтапную реализацию с учётом возрастных особенностей учащихся — от начальных до старших классов. Предлагаются методические подходы к развитию музыкальной грамотности, эстетического вкуса, творческих способностей и национального самосознания учащихся посредством слушания и анализа музыкальных произведений, их исполнения, выполнения творческих заданий, исследовательской деятельности и межпредметных связей.

Ключевые слова: домбра, искусство кюя, национальные ценности, урок музыки, национальное воспитание, музыкальная грамотность, творческие способности, учащийся, методика, кюйши-композитор.

Ералиева Азиза Абилхайымовна
Тәрбиеші
Түркістан облысының білім басқармасының "№3 арнайы мектеп-интернат" коммуналдық мемлекеттік мекемесі

ЕСТУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫ ӨМІРГЕ БЕЙІМДЕУ

Кіріспе

Есту қабілеті — баланың сөйлеуін, ойлауын, қоршаған ортамен қарым-қатынасын қалыптастыратын негізгі сезім мүшелерінің бірі. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының дерегі бойынша, әр 1000 жаңа туған нәрестенің 2-3-інде есту қабілетінің әртүрлі дәрежедегі бұзылуы кездеседі.

Естуі нашар балаларды өмірге бейімдеу дегеніміз — оларды қоғамның толыққанды мүшесі етіп, білім алуына, еңбек етуіне, қарым-қатынас жасауына жағдай жасау. Бұл тек медициналық мәселе емес, педагогикалық, психологиялық және әлеуметтік кешенді жұмыс.

Негізгі бөлім

Бейімдеудің негізгі бағыттары

1. Ерте диагностика және медициналық көмек

Бейімдеу неғұрлым ерте басталса, нәтиже соғұрлым жақсы болады. 3 жасқа дейін анықталған есту бұзылысын түзету сөйлеуді қалыптастыруға үлкен мүмкіндік береді.

Қазіргі заманғы шешімдер:

- Есту аппараттары— жеңіл және орташа дәрежедегі нашар естуде қолданылады
- Кохлеарлы имплант — терең кереңдікте миға тікелей дыбыс сигналын береді
- Дәрігер-сурдолог, ЛОР дәрігерінің бақылауы

2. Педагогикалық және арнайы білім беру

- Сурдопедагогика арнайы әдістер арқылы сөйлеуді, оқуды, жазуды үйрету
- Ырғақ пен мимиканы қолдану еріннен оқу, ым-ишара тілі
- Инклюзивті білім естуі нашар балаларды жалпы мектептерде сабақ беру. Бұл баланың әлеуметтенуіне өте пайдалы

Арнайы түзету мектептері

Қазақстанда Шымкент, Алматы, Астана қалаларында есту қабілеті бұзылған балаларға арналған мектеп-интернаттар бар

Психологиялық бейімдеу

Естуі нашар балалар өзін "басқалардан бөлек" сезінуі мүмкін. Сондықтан:

- Өзін-өзі бағалауды көтеру

- Қорқыныш пен оқшаулануды жеңуге көмектесу
- Топпен жұмыс, ойын арқылы қарым-қатынас дағдыларын дамыту
- Бала психологының жұмысы міндетті

Әлеуметтік бейімдеу

Отбасының рөлі.Ата-ана бірінші "мұғалім". Үйде үнемі сөйлесу, кітап оқу, ым-ишара тілін бірге үйрену керек

Қоғамның түсінігі.

- Мектепте, көшеде, қоғамдық орында естуі нашар адамдарға төзімділік пен көмек көрсету мәдениетін қалыптастыру

Кәсіби бағдар беру .Сурет, дизайн, бағдарламалау, тігін, аспаздық сияқты естуге тәуелді емес мамандықтарға бағыт беру

Заманауи технологиялардың көмегі

Бүгінгі таңда технология балаларға үлкен мүмкіндік беріп отыр:

Смартфон қосымшалары .сөйлеуді мәтінге айналдыратын, дірілмен хабарлайтын app-тар

Сымсыз FM жүйелері мұғалімнің даусын тікелей есту аппаратына беру

- Бейне сабақтар мен субтитрлер
- Жасанды интеллект негізіндегі аудармашылар — ым-ишара тілін мәтінге аудару

Қазақстандағы заңнамалық қолдау

ҚР "Мүгедектігі бар адамдарды әлеуметтік қорғау туралы" заңына сәйкес естуі бұзылған балаларға:

- Тегін медициналық оңалту
- Арнайы оқу құралдары мен есту аппараттары
- Инклюзивті білім алу құқығы
- Әлеуметтік жәрдемақы қарастырылған

Қорытынды

Есту қабілеті бұзылған баланы өмірге бейімдеу — бұл бір күндік жұмыс емес. Бұл дәрігердің, мұғалімнің, психологтың, ата-ананың және тұтас қоғамның бірлескен еңбегі.

Ең басты қағида: "Ол ести алмайды" деп шектеу емес, "Ол басқаша естиді және үйренеді" деп сену. Дұрыс қолдау көрсетілсе, естуі нашар балалар суретші, инженер, спортшы, ұстаз атанып, қоғамға зор үлес қоса алады.

Бейімдеудің мақсаты — баланы "қалыптыларға ұқсату" емес, оның ерекшелігін қабылдап, қабілетін ашуға көмектесу.

Сабанбаева Жанар Мухаметбаевна
Тарих пәнінің мұғалімі
Астана қаласы әкімдігінің «№ 105 жалпы орта мектеп» КММ

«ТАРИХ ТОЛҚЫНЫНДАҒЫ ҰЛЫ ДАЛА»

Аңдатпа. Бұл мақалада Ұлы даланың адамзат өркениеті тарихындағы орны, қазақ халқының қалыптасуындағы тарихи үдерістер, дала өркениетінің мәдени және рухани құндылықтары қарастырылады. Ұлы дала кеңістігінде өмір сүрген сақ, ғұн, түркі, қыпшақ және қазақ дәуірлерінің сабақтастығы сипатталады. Сонымен қатар Ұлы даланың әлемдік тарихқа қосқан үлесі, оның мемлекеттілік, мәдениет, ғылым, өнер және сауда салаларындағы жетістіктері сараланады.

Ұлы далақазақ халқының тарихи мекені ғана емес, адамзат өркениетінің қалыптасуына өзіндік үлес қосқан кең байтақ тарихи-мәдени кеңістік. Еуразияның ұлан-ғайыр далалық аймағы сан ғасырлар бойы түрлі тайпалар мен халықтардың өзара ықпалдастығына, мәдениеттердің тоғысуына және мемлекеттердің қалыптасуына куә болды. Бұл кеңістікте талай тарихи оқиғалар орын алды. Сақтар мен ғұндардың дәуірінен басталған тарихи сабақтастық түркі қағанаттары кезеңінде жаңа сипатқа ие болды. Кейінгі ғасырларда қыпшақтар, Алтын Орда, Қазақ хандығы және қазақ мемлекеттілігі тарихтың жаңа белестерін қалыптастырды. Ұлы даланың тарихын зерттеу өткенді білу ғана емес, бүгінгі ұлттық болмыстың тамырын тану. Себебі халықтың тарихи жады оның ұлттық бірлігі мен рухани тұтастығының негізі болып табылады. Ұлы даланың ежелгі өркениеті тереңнен басталады. Археологиялық зерттеулер қазіргі Қазақстан аумағында ежелгі адамдардың өте ерте кезеңдерден бастап мекендегенін көрсетеді. Дала тұрғындары табиғат жағдайына бейімделіп, өзіндік шаруашылық және мәдени жүйе қалыптастырды.

Ежелгі дәуірдегі сақ тайпалары Ұлы даланың тарихында ерекше орын алады. Олар жауынгерлігімен, атқа міну мәдениетімен, зергерлік өнерімен және өзіндік дүниетанымымен танылды. Сақтардың мәдени мұраларының бірі – «аң стилі» өнері. Алтыннан жасалған бұйымдардағы бұғы, барыс, арқар, жылқы сияқты бейнелер ежелгі дала тұрғындарының табиғатпен тығыз байланысын көрсетеді.

Есік қорғанынан табылған «Алтын адам» сол дәуірдің жоғары деңгейдегі мәдениеті мен қолөнерінің айқын дәлелі. Ол бүгінгі Қазақстанның тарихи мәдени символдарының біріне айналды.

Ұлы дала өркениетінің маңызды ерекшеліктерінің бірі жылқыны қолға үйретіп, оны шаруашылықта және әскери істе кеңінен пайдалану. Жылқы мәдениеті дала қоғамының өмір салтына түбегейлі өзгеріс енгізіп, кеңістікті еркін игеруге мүмкіндік берді.

Тарихи мұраны сақтау мен оны жас ұрпақтың ұлттық санасын қалыптастыруда тиімді пайдалану мәселесіне ерекше мән беріледі.Тарихи білім беру ең алдымен азамат тәрбиелеудің маңызды құралы болып табылады. Тарих пәнін тереңдете оқытудың маңыздылығына

байланысты қосымша пәндер мен арнайы курстарды көптеп енгізудің қажеттілігін байқаймыз. «Қазақстан тарихы» пәні бойынша оқу бағдарламаларының тарихты жекелеген кезеңдері мен тақырыптарына жекелеген бөлімдеріндегі тақырыптарға арнайы құрастырылған бағдарламалар тарихтың кезеңдерін терең меңгеруге септігін тигізері сөзсіз. Әсіресе арнайы жүйеленген тарихи ескерткіштер туралы мәлімет беретін, білімдерін жетілдіретін, тарихқа қызығушылығын арттыратын бағдарлама, оқу құралдары көптеген олқылықтардың орнын толтыратыны сөзсіз.

Жас ұрпақтың ұлттық тарихи сана-сезімін қалыптастыру**,** патриоттық рухын арттыру және мәдени мұрасын танып-білу арқылы тұлғалық дамуын қамтамасыз ету мақсатымен үндес. Қазіргі кезеңде мектеп оқушылары тек базалық тарихи біліммен шектеліп қоймай, ұлт тарихын терең зерделеуге**,** оның рухани-мәдени тамырларын ұғынуға**,** және тарихты сыни тұрғыдан бағалай білуге бейімделуі қажет. Ұлы Дала тарихын тұтастай қамтитын таңдау курсы – маңызды әрі өзекті білім көзі. Оқушының зерттеушілік және сыни ойлау қабілетін дамыту**.** Таңдау курсы дәстүрлі оқытудан бөлек, ЖИ қолдану, тарихи деректермен жұмыс, жобалық зерттеулер, ауызша тарих, картамен жұмыс, тарихи реконструкциялар сияқты заманауи әдістерді қолдануға мүмкіндік береді. Курстағы материалдар оқушыларды туған өлкесінің тарихын, сол арқылы елдің тұтас тарихын құрметтеуге үйретеді.

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев атап өткендей**,** "Ұлттық тарих – елдіктің негізі"**,** ал ұлттық тарихты жүйелі және мазмұнды түрде оқыту – ел болашағы үшін стратегиялық маңызы бар міндет.

Ұлы дала тарихын оқытқанда оқушылар археология, этнография, шежіре, тарихи тұлғалар жайлы тың деректер мен зерттеулер ұсынылады. Қазіргі ғылым мен деректі фильм тәсілдерін үйлестіре отырып, көрерменге визуалды-деректі форматта және ЖИ қызықты материалдар жеткізіледі.

Оқушылардың негізгі білімдерін өз өлкесінде, туризмді бағдарлау барысындағы техникасы мен тактикасын, туристік қызмет барысындағы, базалық ұғымдарымен, әдіс-тәсілдерін меңгеру үшін әзірленген.

Арнайы бағдарламада теориялық, практикалық сабақтар, экскурсиялар, жергілікті жерге сабақтар, экспедиция, жобалау-зерттеу мектептің туризм мен өлкетануды дамытуда үлкен рөль атқарады, сондай-ақ үйірме жетекшілерінің жұмысына тигізетін көмегі зор.

Оқушыларға туған жердің қасиеті мен қадірін ұғындыру, патриоттық сезімдерін ояту, туған өлке тарихы мен мәдениетін зерттеуге қызығушылық қалыптастыру, табиғатты қорғауға, ұлттық құндылықтарды құрметтеуді қалыптастыру**.** Бұл мақалада Қазақстан тарихының негізгі кезеңдерін жүйелі түрде меңгерту, ұлттық тарихи сана мен азаматтық жауапкершілікті қалыптастыру, тарихи оқиғалар мен тұлғаларды дереккөздер негізінде талдай білу дағдыларын дамыту, оқушыларды тарихи құжаттармен, карталармен, шежірелермен, археологиялық және этнографиялық материалдармен жұмыс істеуге үйрету.

Тарих сабағында сыни және тарихи тұрғыда ойлау қабілетін дамыту, оқушыларға себеп-салдарлық байланыстарды анықтауды, тарихи құбылыстарға өз бағасын беруді үйрету. Тарихты тануда зерттеушілік және жобалық әдістерді қолдану оқушылардың шығармашылық және ғылыми-зерттеу қабілеттерін дамыту үшін жеке және топтық жобаларға тарту.

Ұлы Дала өркениетінің әлемдік тарихтағы орнын түсіндіру, Қазақ даласының Еуразия кеңістігіндегі тарихи, мәдени, геосаяси рөлін көрсету. Туған өлке тарихына қызығушылықты арттыру және тарихи-мәдени мұраға құрметпен қарау. Оқушыларды өз өңірінің тарихын зерттеуге ынталандыру, тарихи ескерткіштер мен ұлттық құндылықтарды қадірлеуге тәрбиелеу.

Елембаева Акку Аскаровна
Педагог-психолог
Астана қаласы әкімдігінің «№105 жалпы білім беретін мектеп» КММ

«КЕЛЕШЕК МЕКТЕБІНДЕ ИНКЛЮЗИВТІ ОҚУШЫЛАРДЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУДЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ»

Қазіргі білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – әрбір білім алушыға оның жеке ерекшеліктеріне, қабілетіне және білім алу қажеттіліктеріне қарамастан сапалы білім алуға мүмкіндік жасау.

Инклюзивті білім беру осы мақсатты жүзеге асырудың маңызды бағыты болып табылады. Келешек мектебі білім алушыны тек білімді меңгеруші ретінде емес, өзіндік мүмкіндігі мен қажеттілігі бар жеке тұлға ретінде қабылдауды талап етеді. Осы мақалада инклюзивті оқушыларды педагогикалық қолдаудың тиімді әдіс-тәсілдері, саралап оқыту, жеке оқу бағытын құру, психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу, цифрлық технологияларды пайдалану, қалыптастырушы бағалау және ата-анамен серіктестік мәселелері қарастырылады.

Қазіргі қоғамдағы әлеуметтік өзгерістер білім беру жүйесіне де жаңа талаптар қойып отыр. Мектептің негізгі мақсаты тек білім берумен шектелмей, әр баланың өз мүмкіндігін жүзеге асыруына жағдай жасауға бағытталуы қажет. Осы тұрғыдан алғанда инклюзивті білім беру заманауи мектеп дамуының маңызды көрсеткіштерінің бірі.

Инклюзивті білім беру барлық оқушыны бір ортада оқытуды ғана білдірмейді. Оның негізгі мәні білім алуда кездесетін кедергілерді анықтап, әр оқушының қажеттілігіне сәйкес қолдау көрсету. UNESCO инклюзивті оқытуда мұғалім барлық оқушыны оқытуға дайын болуы және оқушының әлсіз тұстарына ғана емес, оның қабілеті мен әлеуетіне назар аударуы қажеттігін атап көрсетеді.

Қазақстанда да инклюзивті білім беруді дамытуға бағытталған нормативтік және әдістемелік негіз қалыптасып келеді. 2026 жылы жаңартылған психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің қағидалары білім беру ұйымдарындағы қолдау жүйесінің жұмыс тәртібін нақтылайды. 2025–2030 жылдарға арналған инклюзивті білім беруді іске асыру жөніндегі әдістемелік нұсқаулықтар әзірленген. Осыған байланысты келешек мектебінің педагогі әртүрлі білім алу қажеттіліктері бар оқушылармен жұмыс істей алатын, икемді, шығармашыл және оқушыға бағдарланған маман болуы тиіс.

Келешек мектебінің басты ерекшелігі «барлық балаға бірдей талап» қағидасынан «әр балаға қажетті қолдау» қағидасына көшу. Әр оқушының оқу қарқыны, ақпаратты қабылдау ерекшелігі, қызығушылығы, қарым-қатынас жасау мүмкіндігі, танымдық қабілеті, эмоционалдық жағдайы, әлеуметтік тәжірибесі әртүрлі болуы мүмкін. Сондықтан мұғалімнің міндеті оқушыны қалыпқа келтіруге тырысу емес, оқу ортасын оқушының ерекшелігіне бейімдеу болып табылады.

Инклюзивті ортада оқушы өзін қауіпсіз, қабылданған және маңызды тұлға ретінде сезінуі керек. Бұл үшін сыныпта өзара сыйластық, ынтымақтастық, төзімділік және қолдау мәдениеті қалыптастырылады. Оқушыны жеке зерттеу және қажеттілігін анықтау педагогикалық қолдау ең алдымен оқушының қажеттілігін анықтаудан басталады.

Мұғалім оқушының тек академиялық нәтижесін емес, оның оқу әрекетіне қатысуын, сыныптағы қарым-қатынасын, қызығушылығын және эмоционалдық жағдайын да бақылауы қажет. Ол үшін педагогикалық бақылау, әңгімелесу, диагностикалық тапсырмалар, оқушының оқу жетістіктерін талдау, ата-анамен сұхбат, психолог және арнайы педагог қорытындыларын ескеру сияқты тәсілдер қолданылуы мүмкін. Бұл тәсіл мұғалімге оқушыға нақты қандай қолдау қажет екенін анықтауға мүмкіндік береді. Инклюзивті сыныпта барлық оқушыға бір ғана тапсырма беру әрқашан тиімді бола бермейді. Сондықтан саралап оқыту әдісі ерекше маңызға ие. Мазмұн бойынша саралау оқушының дайындық деңгейіне сәйкес оқу материалын бейімдеу.

Қолдау бойынша саралау кейбір оқушыларға қосымша түсіндіру, үлгі, визуалды тірек немесе алгоритм беру. Нәтиже бойынша саралау – оқушыға білімін әртүрлі жолмен көрсетуге мүмкіндік беру: ауызша жауап, жазбаша жұмыс, сурет, презентация, жоба немесе практикалық әрекет. Қысқа әрі нақты нұсқаулық беру кейбір инклюзивті оқушылар ұзақ және күрделі нұсқаулықтарды бірден қабылдай алмауы мүмкін. Сондықтан мұғалім тапсырманы қысқа сөйлеммен түсіндіреді, қажет болса, тапсырманы бірнеше қадамға бөледі, орындау үлгісін көрсетеді, оқушының түсінгенін тексереді, орындау барысында кері байланыс береді.

Визуалды қолдау әдісі көрнекілік инклюзивті білім беруде маңызды құралдардың бірі болып табылады.Мұғалім суреттер,сызбалар, кестелер, пиктограммалар, интеллект карталары, түрлі түсті белгілер, бейнематериалдар арқылы оқу ақпаратын түсінікті ете алады. Визуалды қолдау әсіресе ақпаратты қабылдау қарқыны баяу немесе ауызша нұсқауды түсінуде қиындықтары бар оқушылар үшін пайдалы.

Инклюзивті оқушыны сыныптан бөліп қарастырмай, оны ортақ оқу әрекетіне қосу маңызды.Ол үшін жұптық жұмыс, шағын топтық жұмыс, рөлдік ойын, жобалық жұмыс, өзара оқыту, «оқушы-оқушыға» қолдау көрсету әдістерін пайдалануға болады. Мұндай жұмыс оқушының академиялық дағдыларымен қатар коммуникативтік және әлеуметтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Келешек мектебін цифрлық технологияларсыз елестету қиын. Инклюзивті білім беру жағдайында цифрлық құралдар оқушының оқу мүмкіндігін кеңейте алады. Мысалы: мәтінді дыбыстау, интерактивті тапсырмалар, электронды оқулықтар, бейнесабақтар, онлайн тақталар, аудио материалдар, жасанды интеллект негізіндегі білім беру құралдары қолданылуы мүмкін. Алайда технология мұғалімді алмастырмайды. Ол оқушы мен педагог арасындағы өзара әрекетті жеңілдететін қосымша құрал болуы тиіс.

Инклюзивті оқушыны қолдау тек пән мұғалімінің міндеті емес. Бұл – педагог, психолог, арнайы педагог, әлеуметтік педагог, ата-ана және мектеп әкімшілігінің бірлескен жұмысы. Қазақстанның қолданыстағы қағидаларында білім беру ұйымдарындағы психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің жұмысы арнайы реттелген. Қолдау жүйесінің тиімділігі үшін мамандар арасында тұрақты ақпарат алмасу қажет. Мысалы: Мұғалім оқушының оқу ерекшелігін бақылайды. Психолог эмоционалдық және әлеуметтік жағдайын зерттейді. Арнайы педагог арнайы білім беру қажеттіліктеріне сәйкес қолдау тәсілдерін ұсынады. Ата-ана баланың үйдегі ерекшеліктері туралы ақпарат береді. Мектеп әкімшілігі қажетті жағдайлар мен ресурстарды қамтамасыз етеді. Осындай командалық жұмыс оқушыға жүйелі түрде қолдау көрсетуге мүмкіндік береді. Ата-анамен серіктестік инклюзивті оқушыны қолдауда ата-анамен ынтымақтастықтың орны ерекше.

Ата-анамен қарым-қатынас баланың проблемасын талқылаумен ғана шектелмеуі, өзара сенімге негізделуі, баланың жетістігін көрсетуге бағытталуы, ортақ мақсат қоюды қамтуы қажет. Мұғалім ата-анаға «балаңыздың мына тұсы нашар» дегеннен гөрі, «балаңыздың мынадай қабілеті бар, оны әрі қарай дамыту үшін мына тәсілді қолданайық» деген ұстаныммен жұмыс істегені дұрыс. Бұл ата-ананың мектепке деген сенімін арттырып, баланың оқуына

жағымды әсер етеді. Келешек мектебіндегі педагогтің рөлі фасилитатор, кеңесші, тәлімгер, ұйымдастырушы, зерттеуші, оқушының жеке даму бағытын сүйемелдеуші болуы тиіс.

Мұғалім әр баланың мүмкіндігіне сеніп, оның оқуындағы кедергілерді анықтауға және сол кедергілерді азайтуға ұмтылуы қажет.

Сондықтан педагогтің кәсіби дамуы үздіксіз болуы қажет. Мұғалім инклюзивті педагогика, саралап оқыту, ерекше білім беру қажеттіліктері, цифрлық технологиялар және психологиялық қолдау бағыттарында біліктілігін тұрақты жетілдіріп отырғаны жөн. Келешек мектебіндегі инклюзивті білім берудің басты мақсаты әр баланы бір үлгіге салу емес, әр оқушының өзіндік мүмкіндігін ашуға жағдай жасау.

Инклюзивті оқушыны педагогикалық қолдау үшін мұғалім саралап оқыту, жеке тапсырмалар, визуалды қолдау, қалыптастырушы бағалау, позитивті кері байланыс, бірлескен оқу, цифрлық технологиялар және командалық сүйемелдеу сияқты әдіс-тәсілдерді тиімді қолдануы қажет.

Ең маңыздысы оқушыға «сен басқасың» деген көзқарас қалыптастырмай, «сен де осы сыныптың толыққанды мүшесісің, біз сенің жетістікке жетуіңе көмектесеміз» деген орта құру.

Инклюзияның нәтижесі оқушыны мектепке бейімдеумен ғана өлшенбейді. Нағыз инклюзивті мектеп өзінің білім беру ортасын әртүрлі оқушылардың қажеттілігіне қарай өзгерте алатын мектеп.

Келешек мектебінің негізгі қағидасы: «Әр бала – бірегей тұлға. Әр бала – білім алуға құқылы. Әр бала – қолдауға лайық.»

Осы қағиданы күнделікті педагогикалық тәжірибеге енгізу арқылы ғана сапалы, әділетті және адамға бағдарланған инклюзивті мектеп қалыптастыра аламыз.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрі. Білім беру ұйымдарындағы психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің жұмыс істеу қағидалары. 2026 жылғы 29 мамырдағы №144-НҚ бұйрық.

2. Қазақстан Республикасы. Инклюзивті білім берудің заманауи парадигмасы: 2025–2030 жылдарға арналған инклюзивті білім беруді іске асыру жөніндегі әдістемелік нұсқаулық. 2026.

Машанова Салтанат Еламановна
Ағылшын тілі пәні мұғалімі
«Жетісу облысы білім басқармасының көксу ауданы бойынша білім бөлімі» мемлекеттік мекемесінің «Мектеп жанындағы шағын орталығы бар №12 орта мектеп» коммуналдық мемлекеттік мекемесі

ЗАҢ ЖӘНЕ ТӘРТІП — ҚАУІПСІЗ ҚОҒАМНЫҢ НЕГІЗДЕРІ: «АДАЛ АЗАМАТ» КОНЦЕПЦИЯСЫ МЕН БІРТҰТАС ТӘРБИЕ БАҒДАРЛАМАСЫ АЯСЫНДА

Қай заманда да әділетті де қауіпсіз қоғам құру — кез келген мемлекеттің басты мұраты болған. Елдің ішкі тұрақтылығы мен халықтың бақытты өмір сүруі тікелей заңның үстемдігіне, қоғамдағы тәртіптің деңгейіне байланысты. Бүгінгі таңда елімізде іске асырылып жатқан «Адал азамат» концепциясы мен «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы — осы мұратқа жетудің негізгі идеологиялық әрі педагогикалық діңгегі. Заң мен тәртіпті сыйлау — шектеулер жиынтығы емес, ең алдымен әрбір азаматтың еркіндігі мен қауіпсіздігінің берік кепілі.

І. «Адал азамат» концепциясы: Құқықтық сана мен ар-ождан тұтастығы

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев өзінің бағдарламалық сөздерінде «Әділетті Қазақстанды» құру үшін, ең алдымен, әрбір тұрғынның «Адал азамат» ретінде қалыптасуы маңызды екенін баса айтты. Адал азамат болу дегеніміз — тек мемлекеттік заңдарды жазадан қорыққаннан емес, өзінің ішкі ар-ожданы, адамгершілік ұстанымы бойынша бұлжытпай орындау.

«Адал азамат» бейнесі бірнеше негізгі қасиеттерді қамтиды:

- **Еңбекқорлық мен жауапкершілік:** Өз ісіне адал болу, өз міндетін сапалы орындау.
- **Әділдік мен турашылдық:** Қоғамдағы заңсыздықтар мен тәртіпсіздікке бейжай қарамау.
- **Отаншылдық мен заңға құрмет:** Мемлекеттің нышандары мен заңдарын қастерлеу, қоғамдық мүлікке ұқыптылықпен қарау.

Заңға бағыну — бұл жай ғана міндет емес, ол — өркениеттіліктің көрінісі. Адам өз бойында адалдықты қалыптастырмайынша, ол сыртқы заңдарды шын жүрекпен қабылдай алмайды. Бұл ретте «Әділетті Қазақстан — Адал азамат — Заң мен тәртіп» үштағаны бір-бірінен бөліп жарып қарауға келмейтін, тұтас концепция болып табылады.

ІІ. Біртұтас тәрбие бағдарламасы — заңға бағынатын ұрпақ тәрбиелеу куралы

Бүгінгі таңда оқу-ағарту жүйесінде белсенді енгізіліп жатқан **«Біртұтас тәрбие» бағдарламасы** білім беру ұйымдарындағы тәрбие ісін біріздендіріп, балалардың бойына ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды сіңіруді көздейді. Бағдарламаның өзегінде жас ұрпақты заңды сыйлауға, тәртіпке және қоғамға пайдалы азамат болып өсуге баулу міндеті тұр.

Біртұтас тәрбие аясында мектептерде мынадай бағыттар бойынша кешенді жұмыстар жүргізіледі:

1. **Құқықтық мәдениетті қалыптастыру:** Оқушыларға бала жастан бастап өз құқықтары мен міндеттерін тең дәрежеде ұғындыру. Өз құқығың басқа біреудің құқығы басталған жерде аяқталатынын түсіндіру.

2. **Буллинг пен вандализмге қарсы күрес:** Мектеп ортасында және әлеуметтік желілерде (кибербуллинг) біреуді ренжітуге, қорлауға, мектеп пен қала мүлкін бүлдіруге (вандализм) мүлдем төзбеушілік (Zero Tolerance) мәдениетін қалыптастыру.

3. **Қауіпсіздік ережелерін әдетке айналдыру:** Жолда жүру ережелері, киберқауіпсіздік, төтенше жағдайлардағы әрекеттер сияқты қарапайым тәртіп ережелерін күнделікті өмірдің ажырамас бөлігіне айналдыру.

Тәрбиелік процесте отбасы, мектеп және қоғам тұтаса жұмыс істегенде ғана нәтижеге жетуге болады. Баланы «заңды бұзба» деп жазалаумен емес, «тәртіп сақтау — өзіңнің де, айналаңдағылардың да қауіпсіздігі» деген түсінікпен тәрбиелеу аса маңызды.

III. Қауіпсіз қоғамның іргетасы: Тәртіп қайдан басталады?

Көптеген адамдар қауіпсіз қоғамды тек полицияның немесе арнайы құқық қорғау органдарының жұмысы деп қабылдайды. Алайда, бұл — үлкен қателік. Қауіпсіз қоғам өзіміз өмір сүріп жатқан ортадағы қарапайым нәрселерден құралады:

- **Майда тәртіпсіздіктен үлкен қылмысқа дейін:** Көшеге қоқыс тастау, қоғамдық көлікте айқайлап сөйлесу, бөгде адамның мүлкіне зиян келтіру сияқты ұсақ ереже бұзушылықтар елеусіз қалса, ол қоғамда жазасыздық сезімін тудырады. Мұны криминологияда «Сынған терезелер теориясы» деп атайды. Бір сынған терезе уақытында жөнделмесе, көп ұзамай бүкіл үй талқандалады. Сол сияқты, кішкентай тәртіпсіздікке көз жұму — үлкен қылмыстарға жол ашу деген сөз.
- **Қауіпсіздік және азаматтық жауапкершілік:** Заң мен тәртіп мықты жерде бейбітшілік пен даму болады. Кәсіпкерлер өз бизнесін сенімді жүргізеді, балалар мектепке қорықпай барып-келеді, азаматтар өз құқықтарының қорғалғанына кәміл сенімді болады.

Сонымен қатар, цифрлық ғасырда «заң мен тәртіп» ұғымы тек нақты өмірді емес, виртуалды кеңістікті де қамтиды. Киберқылмыс, алаяқтық, жалған ақпарат тарату секілді заңсыздықтардың алдын алу — заманауи «Адал азаматтың» басты сипаттарының бірі.

IV. Қорытынды

«Заң мен тәртіп» — қауіпсіз, әділетті және өркениетті қоғамның мызғымас қазығы. Ел президенті ұсынған «Адал азамат» идеологиясы мен білім беру жүйесіндегі «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы — осы іргетасты нығайтуға бағытталған тарихи қадамдар.

Ар-ожданы таза, заңды сыйлайтын, өзгенің құқығын құрметтейтін ұрпақ қана қуатты мемлекет құра алады. Тәртіп — бостандықты шектеу емес, ол — әрқайсысымыздың бейбіт әрі қауіпсіз өмір сүруіміздің, болашаққа сеніммен қарауымыздың басты кепілі. Заңға деген құрмет әрбір шаңырақтан, әрбір мектептен және әрбір азаматтың ішкі мәдениетінен басталуы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. — Астана: Дәуір, 2021.

2. Тоқаев Қ.К. Ұлттық құрылтайдың «Әділетті Қазақстан — Адал азамат» атты II отырысында сөйлеген сөзі. — Түркістан, 2023 жылғы 17 маусым.

3. Оқу-ағарту министрлігі. «Біртұтас тәрбие бағдарламасы» (Мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарына арналған әдістемелік нұсқаулық). — Астана, 2023.

4. Қазақстан Республикасының «Бала құқықтары туралы» Заңы. — Астана, 2002 (өзгерістер мен толықтыруларымен).

5. Әл-Фараби. Тәрбие және білім туралы трактаттары (Аударған А.Машанов). — Алматы: Ғылым, 1985.

Тоқбергенова Жамила Оңалбекқызы
Ағылшын тілі пәні мұғалімі
Астана қаласы әкімдігінің «103 жалпы орта білім беретін мектеп» ШЖҚ МКК

HOW AI IS TRANSFORMING ENGLISH LANGUAGE TEACHING

Artificial intelligence is no longer a distant concept reserved for technology experts. It has entered the English classroom and it is changing the teacher's role.For English language teachers, the rise of artificial intelligence (AI) presents both an exciting opportunity and a serious professional challenge. Teachers are expected to meet increasingly diverse student needs, create engaging lessons, provide meaningful feedback, and keep up with rapidly changing educational technologies. AI cannot solve all of these challenges, but it can offer teachers a powerful new set of tools.From generating lesson plans and adapting learning materials to supporting writing practice and creating interactive speaking activities, AI is becoming a practical teaching assistant. The key question is no longer whether AI belongs in the English classroom, but how teachers can use it effectively without losing the human element that makes language learning meaningful.

From Lesson Planner to AI-Supported Educator

Lesson preparation has always been one of the most time-consuming parts of a teacher's job. Finding appropriate texts, creating exercises, developing discussion questions, and adapting materials for students with different abilities can take hours.AI can significantly reduce this workload. A teacher can use an AI tool to create a lesson outline, generate vocabulary activities, simplify a complex text, or develop questions for a classroom discussion. More importantly, teachers can modify these materials according to their own objectives and their students' needs. For example, instead of preparing completely different materials for three groups of learners, a teacher can ask AI to adapt the same text to beginner, intermediate, and advanced levels. The teacher remains responsible for the final material, while AI helps with the time-consuming preparation process.This changes the role of the teacher not by making it less important, but by allowing more time for the human aspects of teaching.

Personalization: One Classroom, Different Learners

Every English teacher knows that students rarely learn at the same speed. One student may struggle with basic grammar while another is ready to discuss complex topics. Traditional classroom teaching can make it difficult to respond to every individual need.AI offers new possibilities for personalized learning. It can generate additional practice for students who need more support and more challenging tasks for advanced learners. Students can also practice independently outside the classroom and receive immediate feedback.This is particularly valuable in large classes, where individual teacher attention is limited. AI can provide students with extra opportunities to practice while the teacher focuses on communication, motivation, and more complex learning needs.

Rethinking Feedback

Feedback is one of the most important parts of language learning, but providing detailed feedback on every piece of student writing can be demanding.AI-powered tools can identify

grammatical errors, suggest vocabulary improvements, and draw attention to problems with sentence structure. Students can receive feedback within seconds rather than waiting for their teacher to return an assignment. However, speed should not be confused with quality.A machine can identify that a sentence is grammatically incorrect, but a teacher can explain **why** the mistake matters, understand the student's intention, and decide what kind of feedback will help that particular learner improve.For this reason, AI-generated feedback is most effective when it complements teacher feedback rather than replacing it.

Creating More Opportunities to Speak

One of the biggest challenges in learning English is finding enough opportunities to speak. In a classroom with many students, each learner may have only a limited amount of speaking time.AI-powered conversational tools can provide an additional space for practice. Students can simulate job interviews, travel situations, everyday conversations, debates, or professional meetings. They can repeat the same activity several times without feeling embarrassed about making mistakes in front of their classmates.This can be particularly useful for less confident learners. AI provides a relatively low-pressure environment in which students can experiment with language and gradually develop their confidence.Yet communication is about more than producing grammatically correct sentences. Real communication involves emotions, cultural awareness, humor, body language, and unexpected responses. This is where the teacher and real human interaction remain essential.The benefits of AI come with significant risks. Perhaps the biggest concern for English teachers is student dependence.If a student asks AI to write an essay, correct every sentence, generate ideas, and complete every assignment, the final product may look impressive—but the student may learn very little.This creates a fundamental challenge: How can teachers encourage students to use AI as a learning tool rather than as a shortcut?The answer may lie in changing the way assignments are designed. Instead of simply asking students to submit a finished essay, teachers can ask them to document their ideas, drafts, revisions, and reflections. Students can use AI during the process but must demonstrate their own thinking and explain the choices they made.In this way, AI becomes part of the learning process rather than a replacement for it.

A New Skill for Teachers: AI Literacy

The integration of AI into education also means that teachers themselves need new skills. Knowing how to use an AI tool is not enough. Teachers need to understand its limitations, evaluate the quality of its responses, protect students' privacy, and teach learners to use technology responsibly.AI literacy may soon become as important for educators as digital literacy is today.Teachers do not need to become programmers or AI specialists. What they need is the ability to ask appropriate questions, critically evaluate AI-generated content, adapt it to educational objectives, and decide when AI is and is not the right tool.This is perhaps the most common question surrounding AI in education.The short answer is: not if we understand what teaching really means.AI can generate exercises. It can explain grammar. It can correct writing. It can simulate conversations. But teaching involves much more than delivering information.Teachers motivate students, build relationships, recognize anxiety and frustration, encourage creativity, manage classroom dynamics, and create an environment in which students feel safe enough to make mistakes. Language itself is deeply connected to culture, identity, and human relationships.These are not simply technical functions that can be automated.The future is therefore unlikely to be about AI versus teachers. It is more likely to be about teachers who use AI effectively.

The Classroom of the Future

AI is changing what it means to be an English teacher. The most successful educators of the future may not be those who avoid technology, nor those who use it for everything, but those who understand how to combine it with sound teaching practice.AI can take care of some repetitive tasks. It can provide additional practice. It can help personalize learning and make educational materials easier to create. But teachers remain responsible for the learning goals, the quality of instruction, and the human connection at the heart of education.The real transformation is not that machines are

entering the classroom. It is that teachers now have an opportunity to rethink how they spend their time and what they can offer their students.

Conclusion

Artificial intelligence is changing English language teaching by creating new opportunities for both teachers and learners. AI-powered tools can support lesson planning, personalize learning, provide immediate feedback, generate teaching materials, and create additional opportunities for language practice. For teachers, these technologies can reduce routine workload and make it easier to respond to the diverse needs of learners.

However, effective integration of AI requires more than simply introducing new digital tools into the classroom. Teachers need to develop AI literacy and learn how to evaluate AI-generated content, protect students' privacy, promote academic integrity, and encourage learners to think critically. Students should understand that AI can support their learning, but it should not replace their own effort, creativity, or responsibility. The role of the English teacher is therefore not becoming less important it is evolving. In an AI-supported classroom, teachers increasingly become facilitators, mentors, learning designers, and guides who help students use technology responsibly and effectively. The future of English language education should not be viewed as a competition between humans and machines. Instead, it should focus on human–AI collaboration, where technology supports teachers and expands learning opportunities while educators remain at the center of the educational process.Ultimately, the most successful use of AI in English language teaching will depend not on how advanced the technology becomes, but on how thoughtfully teachers choose to use it. AI can provide tools and possibilities, but it is the teacher who turns those possibilities into meaningful learning experiences.

References

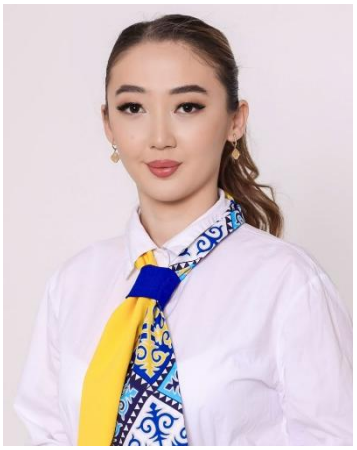
1. UNESCO. (2023). Guidance for Generative AI in Education and Research. Paris: UNESCO.

2. Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education. London: Pearson.

3. Zawacki-Richter, O., Marín, V. I., Bond, M., & Gouverneur, F. (2019). Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education—where are the educators? International Journal of Educational Technology in Higher Education, 16, 39.

4. Godwin-Jones, R. (2022). Emerging technologies: AI and the future of language learning. Language Learning & Technology, 26(3), 1–12.

Бейсенбай Сабина Сұлтанқызы
Тәрбиеші
ЖШС “Балауса-Балапан” бала-бақшасы
Шымкент қаласы

«СИҚЫРЛЫ БОЯУЛАР»

Оқу қызметінің жоспары

Білім беру саласы: Шығармашылық
Бөлімі: Сурет салу
Тақырыбы: «Сиқырлы бояулар»
Дәстүрден тыс сурет салу тәсілі: Саусақпен және қылқаламмен сурет салу
Жас ерекшелігі: 4–5 жас (ересек топ)
Мақсаты:
Балаларды дәстүрден тыс сурет салу тәсілдерімен таныстыру; қиялын, шығармашылық қабілетін дамыту.
Міндеттері:
Білімділік: Саусақпен және қылқаламмен, гуашьпен дәстүрден тыс сурет салу тәсілдерін меңгерту.
Дамытушылық: Балалардың ұсақ қол моторикасын, қиялын, түстерді ажырату қабілетін дамыту.
Тәрбиелік: Ұқыптылыққа, әсемдікті сезіне білуге, өз жұмысына және өзгенің еңбегіне құрметпен қарауға тәрбиелеу.
Көрнекіліктер:
-Ақ қағаз
-Гуашь бояулары
-Жапсырғыш
-Сулы және құрғақ майлық
-Дайын үлгі (көрсету үшін)
-Картон қағаз
-Тіс щеткасы

Оқу іс-әрекетінің барысы
І. Ұйымдастыру кезеңі
Балалармен шаттық шеңбері:
Күн күлімдеп қарайды,
Бізге шуақ тарайды.
Қол ұстасып бәріміз,
Сурет салуға барайық!

(Балалардың көңіл-күйін көтеру)
II. Негізгі бөлім
Тәрбиешінің әңгімесі: — Балалар, бүгін біз кәдімгі қылқаламмен емес, сиқырлы саусақтарымызбен сурет саламыз.
Тәрбиешінің түсіндіруі: Қауіпсіздік ережесі:
Бояуды ауызға салмаймыз.
Суреттен кейін қолды тазалаймыз.
III. Сергіту сәті
Бояуларды алайық,
Саусақтарды оятайық.
Жоғары-төмен сермейміз,
Суретке біз дайынбыз!
IV. Балалардың өздік жұмысы
Балалар тәрбиешінің көмегімен сурет салады.
(Жеке-жеке қолдау, мадақтау)
Балаларға арналған тақпақтар:
1. Аяулы: Мен суретші боламын,
Бояумен ой толғамын.
Ақ қағазға әлемді,
Әдемілеп саламын.
2. Айнұр: Қызыл бояу – гүл болсын,
Сары бояу – күн болсын.
Көк бояумен аспанды,
Суретіме толтырдым.
3. Ерлен: Бояуларым көп менің,
Сурет салу – ермегім.
Қиялымды қосамын,
Әдемілік жасаймын.
4. Алихан: Қолымда қылқаламым,
Сурет салу – арманым.
Бояуменен әлемді,
Көркем етіп саламын.
V. Қорытынды бөлім
— Балалар, бүгін біз немен сурет салдық?
— Қай түс саған ұнады?
Балалардың жұмыстарын көрме ретінде орналастыру.
Мадақтау: «Өте әдемі!»

Күтілетін нәтиже:
Балалар дәстүрден тыс сурет салу тәсілдерін біледі.
Саусақ моторикасы дамиды.
Шығармашылық белсенділігі артады.

Марданова Райхан Слямбековна
Учитель русского языка и литературы
КГУ "Средняя школа имени А.Байтурсынова" отдела образования по Тарбагатайскому району управления образования Восточно-Казахстанской области

ПОНЯТИЕ «СЧАСТЬЯ» В ПРОИЗВЕДЕНИИ М. МАКАТАЕВА «ТРИ СЧАСТЬЯ»

Раздел долгосрочного планирования: Язык и общение		**Школа: КГУ «СШ имени А.Байтурсынова» Тарбагатайского района ВКО**
Дата:		**ФИО учителя: Марданова Райхан Слямбековна**
Класс: 6		**Присутствовали:** / **Отсутствовали:**
Тема урока	**Понятие «счастья» в произведении М. Макатаева «Три счастья»**	
Цели обучения (ЦО)	6.1.3.1.**понимать содержание** рассказов, **поэтических произведений**, содержащих знакомые лексические и грамматические единицы, **определяя тему и основную мысль**, характеризовать и оценивать поступки персонажей или лирического героя. 6.4.4.1. **писать творческие работы** от лица героя с использованием эпитетов, сравнений и фразеологизмов	
Цели урока	Учащийся: понимает содержание рассказа/поэтического произведения, содержащего знакомые лексические и грамматические единицы;определяет тему и основную мысль произведения;понимает поступки персонажей или лирического героя, характеризует и оценивает их;выявляет особенности творческой работы от лица героя	

Ход урока

Этапы урока	Деятельность учителя	Деятельность учащихся	Оценивание	Ресурсы
Начало урока 10 мин. **1 мин.** **3 мин.** **3 мин.**	**I.Организационный момент. Позитивный настрой** Приветствие «Здравствуйте» -желаю (большой палец) -успеха (указательный палец) -большого (среднего) -во всем (безымянный палец) -и везде (мизинцем) -Здравствуйте! Народ, язык, Родина. Что объединяют эти слова? **Опрос домашнего задания** **Прогнозирование учащимися темы урока**	Учащиеся приветствуют друг друга всей ладонью Высказывают свои мнения (по программе «Адал азамат»; об ответственности за судьбу малой родины). Выразительное чтение стихотворения И.С.Тургенева «Русский язык» Записывают дату и тему урока	Словесная похвала Оценивание «Комплимент» Взаимооцени-вание	Учебник Презентации

1 мин.	Учитель предлагает отгадать, кто написал строки из стихотворения «Ең бірінші бақытым – Халқым менің». Как вы думаете, о ком пойдет речь на уроке? Вас, наверное, заинтересовало название стихотворения. Предположите, о чем мог написать поэт Мукагали Макатаев? **Запись даты и темы урока** **Изучение нового материала.** **<u>Предтекстовый этап</u>** **Стратегия «Только минутка»** 1.Кто такой Мукагали Макатаев?	Рассказывают жизнь и творчество Мукагали Макатаева Учащиеся составляют кластер к слову **«счастье»** Учащиеся смотрят видео и выполняют задания:	**Стратегию «Совпало – не совпало»** будет направлена на проверку таких целей обуче-ния, как прог-нозирование и определение основной мысли текста	 **(1931–1976)**
1 мин.	**Стратегия «Ассоциации»** 1. Напишите слова – ассоциации к слову *счастье* 2. Определите какова тема и основная мысль.	Учащиеся дописывают предложение, сравнивают с правильными ответами по таблице, предоставленной учителем.		Видеоролик
1 мин.	**<u>Текстовый этап</u>** **Стратегия «Видеофрагмент»** Видео: стихотворение М.Макатаева «Три счастья» **Стратегия «Незаконченное предложение» И П** Закончите предложение **В стихотворении М.Макатаева говорится о** любви…. **Счастье для поэта заключается в том, чтобы…** ….. **В произведении утверждается мысль** ….	**В стихотворении М.Макатаева говорится о** любви к Родине, языку, народу. **Счастье для поэта заключается в том, чтобы** жить в своём Отечестве, со своим народом. **В произведении утверждается мысль** о счастье самого народа и родной земли и настоящего патриотизма.	**Взаимооценивание,** опираясь на ответы по таблице **(ответы обменивают с другой группой)**	Таблица
<u>Основная часть 30 мин.</u> **5 мин.**	Сравните ваши ответы с ответами другой пары и определите наиболее правильный ответ. **Дескрипторы** - Определяет тему - Определяет основную мысль - Сравнивают ответы с другой парой - Определяют наиболее правильный ответ			карта
5мин.	Определите тему и основную мысль текста, заполнив **«Таблицу - синтез»** **Дескрипторы** - Выделяют из текста ключевые слова; - дают толкование; - определяют тему и основную мысль;	(see tables below)	**Взаимооцени-вание «Фейерверк»**	
	Работа над текстом стихотворения. **Цель:** понимать основное содержание стихотворения и определять ,что подразумевает автор. **Метод «Думай – объединяйся – рассуждай»**			

Ключевые слова	Толкование	Тема	Основная мысль
Мой народ	люди с которыми я живу	Те-ма любви к на-ро-ду, языку, Ро-ди-не	Счастье вместе с народом
Дороже золота	Очень ценно		
Род-ной язык	язык на котором я начал говорить		
Роди-на - мать	Земля, где я родился		
Три солн-ца	ценности, без которых не может существовать человек		

Плюс	минус	интересно
Всё что понр ави-лось	Не понра-вилось на уроке	Вписываю т все любо-пытные факты, что ещё хотелось узнать

7 мин.

Каждая группа знакомится со стихотворением, обсуждают в группе и отвечают на вопросы

*

-Ребята, мы продолжим работу по содержанию стихотворения. Озвучьте свои задания.

Прочитайте первую строфу стихотворения. Что понимает поэт под первым счастьем? Найдите строки, в которых выражена мысль о народе как опоре и доме для автора.

Прочитайте вторую строфу стихотворения. Что подразумевается под вторым счастьем?

Прочитайте третью строфу стихотворения. О каком счастье говорит поэт? Какое чувство испытывает М.Макатаев к своей Родине?

Прочитайте последнюю строфу стихотворения. Что означают для поэта Арка, Алатау, Атырау, Алтай?

Критерий оценивания:

1.Передать основное содержание стихотворения.

2. Определить,что подразумевает автор.

Дескрипторы

	Обучающийся	балл
1	-передаёт основное содержание текста**;**	1
2	-определяет что подразумевает автор;	1

Давайте поаплодируем друг другу.

-Хорошо, ребята! Теперь я предлагаю вам поработать самостоятельно.

1. Индивидуальная работа по тексту «Таблица-синтез»

Найдите соответствия к ключевым словам толкования, и дополните выписками из текста.

8 мин.

Ключевые слова		**Толкование**	

-А теперь, ребята, если вы выполнили задание, проверяем сами по слайду и оцениваем себя, используя дескриптор.

Критерии оценивания:

- Правильно соотносить значения к ключевым словам значения слов

Дескриптор

1	правильно соотносит все значения слов	**2**
2	соотносит значения слов, но допускает 1-2 ошибки	**1**

5 мин	Ребята, если вы завершили, озвучьте свое оценивание. Физкультурная минутка 2. **Физминутка.** Физминутка необычная, а логическая. Ответьте на вопросы , используя прием «Верные и неверные утверждения». Если верные утверждения, то хлопните два раза, а если неверные, присядьте, вытянув руки вперед. **Послетекстовый этап** **Дескрипторы:** **Рефлексия** - Достиг ли мы цели,поставленные в начале урока? Стратегия **«Плюс.Минус.Интересно»** – Похлопайте друг другу, поблагодарите за урок и за позитив! Оцените урок на стикере, напишите свое мнение, заполнив *карту ПМИ* **д\з** - Напишите мини - сочинение на тему: «Язык мой друг» - Создать презентацию о языке в пословицах и поговорках - Сделайте сообщение о полиглотах		**Взаимооцени-вание «Большой палец»** **Взаимооцени-вание «Розы и шипы»** **Плюс. Минус. Интересно»**	

Вопрос	**Да**	**Нет**
1. Автор считает своим учителем Абая Кунанбаева?		Делают приседания
2. Наблюдается ли чувство гордости за свою страну у поэта?	хлопают	
3.Прилагательное «гранитное» со словом сердце употреблено в прямом значении?		Делают приседания
4.Воспевая бескрайнюю степь, поэт гордится, что родился казахом.	хлопают	
5. Стихотворение М. Макатаева «Три счастья» на русский язык перевел Орынбай Жанайдаров.	хлопают	
6. Стихотворение М. Макатаева «Три счастья» воспевает подвиги батыров?		Делают приседания

Манабеков Марат Болдыбекович
Старший преподаватель, подполковник
НАО "Карагандинский технический университет имени Абылкаса Сагинова"
г. Караганда

ФОРМИРОВАНИЕ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ УСТОЙЧИВОСТИ СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ ВОЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ

Аннотация. В статье рассматриваются психолого-педагогические условия формирования морально-психологической устойчивости студентов. Раскрыты роль оценки стресса, самоэффективности, осмысленности деятельности, ступенчатого моделирования напряженных ситуаций, послеситуативного разбора и взаимной поддержки в учебном подразделении.

Ключевые слова: военно-патриотическое воспитание, морально-психологическая устойчивость, стресс, самоэффективность, саморегуляция, сплоченность, психологическая безопасность.

Одним из самостоятельных результатов военно-патриотического воспитания в вузе является морально-психологическая устойчивость студента, то есть способность сохранять работоспособность, нравственные ориентиры и управляемое поведение при повышенной ответственности, дефиците времени и эмоциональном напряжении. Для будущего офицера или сержанта запаса данное качество имеет особое значение, поскольку сложная обстановка предъявляет требования не только к знаниям, но и к способности адекватно оценивать ситуацию, удерживать внимание, принимать решение и поддерживать взаимодействие с товарищами. Устойчивость не является врожденной невосприимчивостью к страху или усталости. Она формируется постепенно, опирается на смысл деятельности, освоенные способы саморегуляции, доверие внутри группы и опыт преодоления посильных трудностей. Поэтому задачей военной кафедры становится не создание внешней невозмутимости, а педагогически организованное развитие способности действовать ответственно при естественных эмоциональных реакциях [1].

Научный подход требует различать стрессовую реакцию и дезорганизацию поведения. Напряжение возникает тогда, когда человек оценивает требования ситуации как значимые и соотносит их с имеющимися ресурсами. Одна и та же задача может восприниматься одним студентом как преодолимая, а другим — как угроза, превышающая его возможности. Следовательно, психологическая подготовка не может ограничиваться призывом проявить волю. Она должна помогать обучающемуся точнее оценивать условия, выделять контролируемые элементы, выбирать способ действий и своевременно запрашивать поддержку. В соответствии с транзакционной моделью стресса эффективность совладания зависит от первичной оценки события, оценки собственных ресурсов и последующего выбора стратегии [2]. Преподаватель может развивать эти способности через разбор напряженных учебных ситуаций, предлагая студентам определить факты, предполагаемые риски, доступные ресурсы и ближайшее действие вместо эмоционально окрашенных общих выводов.

Важным психологическим ресурсом является самоэффективность — убежденность человека в способности организовать и выполнить действия, необходимые для достижения результата [3]. Она развивается не посредством абстрактного внушения уверенности, а через последовательный опыт успешно выполненных задач. Учебная нагрузка должна возрастать поэтапно: сначала студент осваивает действие в спокойных условиях с подробной инструкцией, затем выполняет его при ограниченном времени, в условиях информационной неполноты и необходимости согласования с группой. Задача должна быть достаточно сложной, чтобы требовать усилия, но не настолько, чтобы повторяющаяся неудача закрепляла

чувство беспомощности. После каждого этапа преподаватель конкретно отмечает, какие действия привели к успеху и какие навыки требуют тренировки. Такая обратная связь формирует реалистичную уверенность, основанную на доказанном опыте, а не на завышенной самооценке.

Моральная составляющая устойчивости связана с пониманием смысла выполняемой деятельности. Человек легче переносит напряжение, когда видит связь между усилиями, общей задачей и благополучием людей, за которых несет ответственность. Концепция чувства связности А. Антоновского включает постижимость ситуации, управляемость и осмысленность [4]. В образовательной практике это означает, что преподаватель должен разъяснять не только порядок выполнения задания, но и его значение: почему точность передачи информации влияет на безопасность группы, почему взаимная проверка снижает вероятность ошибки, почему соблюдение процедуры защищает людей. Осмысленность не исключает дисциплину, а превращает ее из внешнего требования во внутренне принятую норму. Студент, понимающий назначение правил, сохраняет большую последовательность поведения при изменении внешних условий.

Эффективным средством подготовки является ступенчатое моделирование напряженных ситуаций. Вначале отрабатываются отдельные навыки саморегуляции: управление дыханием, восстановление внимания, краткая постановка приоритетов, внутреннее проговаривание алгоритма и контроль мышечного напряжения. Затем эти приемы включаются в учебную задачу с умеренными помехами, неожиданным изменением исходных данных или необходимостью быстро перераспределить обязанности. Преподаватель заранее определяет границы сложности и прекращает упражнение при угрозе безопасности. Искусственное запугивание, унижение и намеренное доведение человека до состояния беспомощности не развивают устойчивость, а повышают риск недоверия и избегания. Педагогическая ценность моделирования состоит в контролируемом столкновении с трудностью, после которого студент может восстановиться, проанализировать реакцию и повторить действие более эффективно.

Обязательным элементом является послеситуативный разбор, проводимый после завершения упражнения. Его цель заключается не в поиске виновного, а в восстановлении последовательности событий и выявлении факторов, повлиявших на решение. Сначала участники фиксируют, что должно было произойти, затем описывают фактические действия, объясняют расхождения и формулируют конкретные изменения. Особое внимание уделяется моментам сужения внимания, задержки сообщения, поспешного вывода или отказа обратиться за помощью. Преподаватель отделяет ошибку действия от оценки личности и не допускает публичного унижения. Если разбор проводится регулярно и одинаково для всех, у студентов формируется привычка честно сообщать о затруднениях и рассматривать обратную связь как средство повышения надежности. Такая культура снижает вероятность сокрытия ошибок и способствует психологической безопасности учебного подразделения.

Устойчивость отдельного человека во многом определяется состоянием группы. В сплоченном подразделении участники знают сильные стороны друг друга, замечают признаки перегрузки, распределяют нагрузку и способны временно поддержать товарища без его стигматизации. Для развития взаимной поддержки полезны парное наблюдение, смена ролей, короткие взаимные проверки перед началом задания и восстановительные обсуждения после него. Вместе с тем товарищеская помощь не означает сокрытия опасного состояния или нарушения. Студентов необходимо обучать различать обычное волнение и признаки, требующие вмешательства специалиста: длительную бессонницу, резкое снижение функционирования, потерю контроля, выраженную безнадежность или высказывания о самоповреждении. В таких случаях правильным действием является сообщение ответственному преподавателю и направление к профессиональной помощи, а не самостоятельное психологическое лечение.

Преподаватель военной кафедры создает психологический климат через повседневный стиль управления. Предсказуемость требований, спокойное объяснение решений, единые правила для всех и возможность задать уточняющий вопрос уменьшают лишнюю неопределенность, не снижая дисциплины. Напротив, противоречивые распоряжения, публичные насмешки и наказание за добросовестное сообщение о проблеме увеличивают скрытность и ухудшают надежность команды. Педагогу важно самому демонстрировать способы управления напряжением: говорить кратко и ясно, разделять срочное и важное, признавать необходимость дополнительной проверки, корректировать решение при появлении новых данных. Такой образ поведения показывает студентам, что самообладание заключается не в отсутствии эмоций, а в сохранении профессионального порядка действий.

Оценивание морально-психологической устойчивости требует осторожности. Нельзя делать вывод о личностной пригодности на основании одного упражнения или субъективного впечатления преподавателя. Более надежно наблюдать динамику по нескольким показателям: способность сохранять последовательность действий, восстанавливать внимание после ошибки, использовать освоенные приемы саморегуляции, обращаться за поддержкой, воспринимать обратную связь и участвовать в восстановлении работы группы. Самоотчеты и опросники могут дополнять наблюдение, однако их результаты должны оставаться конфиденциальными и не использоваться для унижения или несанкционированного медицинского заключения. Диагностика в образовательном процессе предназначена для выбора нагрузки и поддержки развития, а вопросы клинического состояния относятся к компетенции психологов и медицинских специалистов. Принципы психологической первой помощи также подчеркивают необходимость уважения достоинства, практической поддержки и недопустимость навязчивого принуждения человека к раскрытию переживаний [5].

Таким образом, формирование морально-психологической устойчивости представляет собой отдельное направление военно-патриотического воспитания, основанное на научном понимании стресса, постепенном усложнении задач, развитии самоэффективности и укреплении поддерживающих отношений в группе. Его результатом становится способность студента не подавлять естественные реакции, а распознавать их, восстанавливать контроль внимания, сохранять нравственные ограничения и продолжать согласованные действия. Эффективная подготовка исключает унижение и неконтролируемое психологическое давление, предусматривает обязательный разбор упражнений и доступ к профессиональной помощи. При таком подходе военная кафедра формирует не показную бесстрашность, а зрелую готовность действовать осмысленно, надежно и ответственно в условиях повышенной сложности.

Список использованной литературы:

1. Об утверждении Концепции военно-патриотического воспитания молодежи до 2030 года: постановление Правительства Республики Казахстан от 24 ноября 2023 года № 1039. URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300001039

2. Lazarus R. S., Folkman S. Stress, Appraisal, and Coping. New York: Springer Publishing Company, 1984.

3. Bandura A. Self-Efficacy: The Exercise of Control. New York: W. H. Freeman, 1997.

4. Antonovsky A. Unraveling the Mystery of Health: How People Manage Stress and Stay Well. San Francisco: Jossey-Bass, 1987.

5. World Health Organization, War Trauma Foundation, World Vision International. Psychological First Aid: Guide for Field Workers. Geneva: WHO, 2011. URL: https://www.who.int/publications/i/item/9789241548205

6. Southwick S. M., Charney D. S. Resilience: The Science of Mastering Life’s Greatest Challenges. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2018.

Берлибеков Тлектес Мерекеұлы
Старший преподаватель, майор
НАО "Карагандинский технический университет имени Абылкаса Сагинова"
г. Караганда

ВОЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ СТУДЕНТОВ НА ОСНОВЕ ПРОЕКТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация. В статье обоснована проектная модель военно-патриотического воспитания студентов, основанная на решении реальных общественно значимых задач. Рассмотрены проектный цикл, ответственное лидерство, обучение через служение обществу, партнерство с внешними организациями, междисциплинарная работа и комплексное оценивание результатов.

Ключевые слова: военно-патриотическое воспитание, проектное обучение, военная кафедра, ответственное лидерство, служение обществу, междисциплинарность, студенческая команда.

Современная практика военно-патриотического воспитания нуждается в переходе от преимущественно событийного подхода к модели, в которой студент становится участником длительной и общественно значимой деятельности. Разовые встречи, конкурсы и памятные мероприятия сохраняют воспитательную ценность, однако их влияние ограничено, если обучающийся выступает только зрителем или исполнителем заранее подготовленного сценария. Проектная модель предполагает постановку конкретной проблемы, самостоятельное планирование, распределение ответственности, взаимодействие с внешними партнерами и представление проверяемого результата. Для военной кафедры такая организация работы особенно продуктивна, поскольку позволяет приблизить воспитательный процесс к логике служебной деятельности: определить задачу, оценить ресурсы и риски, согласовать действия подразделения, выполнить намеченное и провести разбор результата. Воспитание при этом осуществляется не через сообщение готовых установок, а через приобретение опыта ответственного участия [1; 2].

Основной педагогической единицей данной модели является не отдельное мероприятие, а проектный цикл продолжительностью от нескольких недель до семестра. На первом этапе преподаватель совместно со студентами определяет проблему, значимую для университета, города или конкретной группы граждан. Это может быть разработка маршрута безопасной эвакуации учебного корпуса, подготовка практикума по первой помощи, восстановление биографий выпускников вуза, участвовавших в защите страны, организация поддержки семей военнослужащих либо создание учебного полигона по гражданской защите. Затем формулируются ожидаемый продукт, критерии качества, сроки и ограничения. После распределения ролей группа собирает данные, консультируется со специалистами, реализует решение и представляет результат заинтересованной аудитории. Завершающий этап включает содержательный разбор: какие решения оказались обоснованными, как распределялась нагрузка, какие ошибки возникли и что необходимо изменить при повторном выполнении задачи. Такая последовательность соответствует логике обучения через опыт, в которой действие приобретает образовательный смысл благодаря анализу и последующему переносу выводов в новую ситуацию [3].

Проектная работа создает условия для формирования ответственного лидерства. В традиционном мероприятии функции руководителя часто выполняет преподаватель, а студентам поручаются узкие исполнительские задачи. В проекте часть управленческих решений передается обучающимся: командир студенческой группы уточняет цель, организует совещания, контролирует сроки, разрешает рабочие разногласия и отвечает за итог перед заказчиком. При этом лидерство не должно отождествляться с жестким доминированием. Его

критериями становятся способность ясно формулировать задачу, учитывать профессиональные возможности участников, поддерживать обратную связь, своевременно сообщать о проблемах и принимать ответственность за ошибки команды. Полезна ротация ролей, при которой один студент руководит аналитической группой, другой отвечает за логистику, третий взаимодействует с партнерами, а четвертый контролирует качество и безопасность. Такой формат позволяет каждому обучающемуся испытать разные виды ответственности и понять взаимозависимость командных функций.

Значительный потенциал имеет технология обучения через служение обществу, объединяющая образовательные задачи и реальную помощь конкретным людям. Ее отличие от обычного волонтерства заключается в обязательной связи общественно полезной деятельности с учебными результатами и профессиональной рефлексией [4; 5]. Например, группа студентов может не просто провести занятие по первой помощи, а предварительно изучить потребности аудитории, разработать сценарии для разных возрастных групп, подготовить оборудование, оценить усвоение навыков и проанализировать собственную работу. Проект поддержки ветеранов может включать не только поздравительную встречу, но и оцифровку документов, составление устной истории, помощь в оформлении социальных услуг и передачу материалов в университетский архив. В результате адресат получает практическую пользу, а студент осваивает коммуникацию, планирование, этику взаимодействия и ответственность за качество результата. Важно, чтобы помощь оказывалась с согласия получателей и не превращалась в демонстративную отчетность.

Устойчивость проектной модели зависит от партнерской сети военной кафедры. Ее участниками могут быть воинские части, органы гражданской защиты, медицинские и спасательные службы, ветеранские организации, музеи, архивы, молодежные объединения и местные исполнительные органы. Партнеры предоставляют реальные задачи, экспертные консультации, площадки для практики и профессиональную оценку продуктов. Университет, со своей стороны, обеспечивает методическое сопровождение, междисциплинарные команды и исследовательскую обработку результатов. Взаимодействие должно оформляться не как череда протокольных визитов, а как согласованная программа с понятными обязательствами сторон, календарем, ответственными лицами и требованиями безопасности. Если внешняя организация выступает заказчиком студенческого проекта, она должна участвовать в постановке задачи и итоговой приемке. Это повышает реалистичность работы и показывает обучающимся, что результат оценивается не только преподавателем, но и теми, кому он предназначен.

Особую роль играет междисциплинарность. Задачи безопасности редко решаются средствами одной специальности, поэтому проекты могут объединять будущих врачей, инженеров, психологов, юристов, педагогов и специалистов по информационным технологиям. При разработке плана действий в чрезвычайной ситуации медицинская группа определяет алгоритмы помощи пострадавшим, инженеры анализируют инфраструктуру, психологи готовят рекомендации по поведению людей в стрессовой ситуации, юристы проверяют соответствие решения нормативным требованиям, а специалисты по коммуникации разрабатывают понятные инструкции. Военная кафедра обеспечивает единый порядок управления, распределение функций и тренировку взаимодействия. Междисциплинарный проект позволяет студентам увидеть пределы собственной компетентности, научиться своевременно обращаться к специалистам и согласовывать профессиональные решения. Для будущего офицера запаса это особенно важно, поскольку качество управления определяется не всезнанием командира, а способностью организовать использование компетенций подразделения.

Проектная деятельность требует специальной культуры педагогического сопровождения. Преподавателю необходимо удерживать баланс между контролем и самостоятельностью: обеспечить законность, безопасность и соответствие учебным целям, не подменяя собой студенческую команду. На старте он помогает сузить проблему и установить

реалистичные критерии, в ходе работы проводит короткие контрольные встречи, а при возникновении затруднений задает вопросы, побуждающие студентов самостоятельно оценить варианты. Ошибка рассматривается как материал для анализа, если она не связана с сознательным нарушением правил безопасности или этических норм. Важным инструментом является журнал проекта, где фиксируются решения, изменения плана, распределение обязанностей и выводы после ключевых этапов. Такой документ развивает привычку обосновывать действия и облегчает справедливую оценку личного вклада каждого участника.

Оценивание в проектной модели должно учитывать не только привлекательность конечного продукта. Высокое качество результата может скрывать неравномерное распределение работы, тогда как менее эффектный продукт иногда свидетельствует о существенном росте команды. Поэтому целесообразно применять систему критериев, включающую актуальность проблемы, обоснованность решения, соблюдение сроков и требований безопасности, качество взаимодействия с адресатами, личный вклад, способность корректировать план и глубину итоговой рефлексии. Источниками данных становятся рабочие материалы, наблюдение преподавателя, отзывы партнеров, взаимная оценка участников и публичная защита. Отметка не должна выставляться за выражение заранее ожидаемого мнения; оцениваются доказательность, ответственность и качество деятельности. До начала проекта критерии сообщаются студентам, чтобы они служили инструментом планирования, а не неожиданным средством контроля.

Организационная устойчивость достигается включением проектов в годовой план кафедры и образовательную программу. Полезно формировать банк задач, полученных от университетских подразделений и внешних партнеров, распределять их по уровню сложности и соотносить с компетенциями конкретного курса. Небольшие проекты могут выполняться учебным взводом в течение месяца, а комплексные инициативы — переходить от одного набора студентов к следующему с сохранением документации. Лучшие результаты целесообразно представлять на университетской конференции и включать в электронное портфолио, однако публичность не должна нарушать требования конфиденциальности и безопасности. Ежегодный анализ портфеля проектов позволяет определить, какие инициативы принесли реальную пользу, какие оказались формальными и какие ресурсы необходимы для развития программы. Такая система превращает воспитательную работу из календаря несвязанных событий в накопительный процесс организационного обучения.

Таким образом, проектная модель расширяет педагогические возможности военной кафедры за счет включения студентов в решение реальных общественно значимых задач. Ее результат проявляется в сформированной способности планировать деятельность, распределять ответственность, сотрудничать с представителями разных профессий, учитывать интересы адресатов и отвечать за качество принятого решения. В отличие от мероприятий, ориентированных преимущественно на эмоциональный отклик, проект создает наблюдаемый опыт гражданского действия и позволяет оценивать конкретные изменения в поведении обучающихся. Условиями эффективности являются наличие реального заказчика, добровольное и осмысленное участие, безопасность, междисциплинарность, педагогическая рефлексия и прозрачные критерии оценки. При соблюдении этих условий военная кафедра становится площадкой, где ценности служения государству и обществу осваиваются через практику организованной, компетентной и ответственной деятельности.

Список использованной литературы:

1. Об утверждении Концепции военно-патриотического воспитания молодежи до 2030 года: постановление Правительства Республики Казахстан от 24 ноября 2023 года № 1039. URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300001039

2. О государственной молодежной политике: Закон Республики Казахстан от 9 февраля 2015 года № 285-V ЗРК. URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000285

3. Kolb D. A. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. 2nd ed. Upper Saddle River: Pearson Education, 2015.

Алишев Болат Жаманбаевич
Старший преподаватель, майор
НАО "Карагандинский технический университет имени Абылкаса Сагинова"
г. Караганда

ВОЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ ОБУЧАЮЩИХСЯ В СОВРЕМЕННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

Аннотация. В статье военно-патриотическое воспитание студентов рассматривается как целостный процесс формирования гражданской ответственности, исторической памяти, правовой культуры и готовности к общественно полезной деятельности. Раскрываются роль преподавателя военной кафедры, практико-ориентированные методы работы, значение медиаграмотности и критерии оценки воспитательных результатов.

Ключевые слова: военно-патриотическое воспитание, военная кафедра, студенты, гражданская ответственность, патриотизм, медиаграмотность, национальная безопасность.

Военно-патриотическое воспитание студенческой молодежи представляет собой целенаправленный педагогический процесс формирования гражданской ответственности, уважения к истории и государственным символам, готовности добросовестно выполнять общественный и воинский долг. Его актуальность обусловлена изменением характера современных угроз, развитием цифровой среды и необходимостью подготовки молодых граждан, способных действовать в условиях неопределенности. В студенческом возрасте закрепляются мировоззренческие установки, профессиональные ценности и модели общественного поведения, поэтому высшая школа должна обеспечивать не только качественную профессиональную подготовку, но и становление личности, осознающей свою сопричастность к судьбе страны. Военно-патриотическое воспитание не следует сводить к отдельным торжественным мероприятиям: оно должно быть непрерывным, научно обоснованным и связанным с реальной учебной и общественной деятельностью студентов [1–4].

Подлинный патриотизм выражается не в формальном воспроизведении лозунгов, а в знании истории и культуры своего народа, уважении к многоэтничному обществу Казахстана, законопослушном поведении, дисциплине, социальной солидарности и готовности соотносить личные интересы с общественным благом. Военная составляющая придает этим качествам практическую направленность: студент знакомится с основами обороны государства, воинской этикой, требованиями к физической и психологической готовности, правилами первой помощи и поведения в чрезвычайных ситуациях. Следовательно, военно-патриотическое воспитание объединяет познавательный, ценностный, эмоциональный и деятельностный компоненты. Его результатом должно становиться не простое запоминание сведений, а способность принимать ответственные решения, работать в команде и действовать в правовом поле.

Особое место в воспитательной системе вуза занимает военная кафедра, соединяющая академическую среду с профессиональной культурой Вооруженных Сил. Преподаватель выступает не только источником специальных знаний, но и наставником, а его личный пример нередко оказывает более сильное воздействие, чем отдельное занятие. Точность требований, справедливость оценивания, соблюдение субординации, уважительное отношение к студентам и ответственность за собственные решения формируют доверие к военной профессии. Дисциплину важно объяснять необходимостью надежного взаимодействия в подразделении, а мужество связывать со способностью сохранять самообладание, защищать товарища и выполнять задачу в соответствии с законом. Такой подход предупреждает ошибочное представление о том, что военно-патриотическая работа требует подавления самостоятельности и критического мышления.

Содержание воспитательной работы должно опираться на историческую достоверность. Изучение подвигов защитников Отечества, вклада казахстанцев в Победу и истории национальных Вооруженных Сил приобретает личностный смысл, когда используются архивные документы, письма, музейные материалы и семейные свидетельства. Студенты могут готовить биографические очерки о ветеранах, цифровые карты памяти, подкасты и документальные проекты с обязательной проверкой источников. При этом необходимо показывать не только героические события, но и нравственную цену войны, значение мира, взаимопомощи и ответственности командиров за жизнь подчиненных. Историческая память не должна становиться основанием для национального превосходства или нетерпимости; напротив, она призвана укреплять уважение к представителям разных народов, совместно защищавших и развивавших Казахстан.

Военно-патриотический компонент целесообразно интегрировать в профессиональную подготовку. Для студентов медицинского вуза это первая помощь при массовых поражениях, медицинская сортировка, профилактика инфекций в полевых условиях и этика оказания помощи; для будущих инженеров — надежность инфраструктуры и связь; для специалистов по информационным технологиям — кибербезопасность и защита данных. На занятиях эффективны ситуационные задачи, деловые игры, командно-штабные тренировки, учебные дебаты и анализ морально-правовых дилемм. После выполнения задания преподаватель должен обсуждать не только правильность технических действий, но и качество коммуникации, распределение ответственности, устойчивость к стрессу и соблюдение этических норм. Благодаря этому студенты понимают, что служение стране проявляется также в профессиональной компетентности, честном труде и готовности применять знания для общественной безопасности.

Цифровая среда требует включения медиаграмотности в содержание военно-патриотической работы. Социальные сети распространяют полезные материалы, но одновременно создают условия для манипуляции, фальсификации истории, героизации насилия и распространения панических сообщений. Студенты должны уметь устанавливать первоисточник публикации, различать факт и мнение, сопоставлять сведения, распознавать эмоционально манипулятивные формулировки и понимать риски разглашения персональной или служебной информации. Полезными формами становятся лаборатории фактчекинга, цифровые музеи, интерактивные хронологии и образовательные симуляции. Однако технология должна служить содержательному диалогу, а не подменять общение с преподавателями, ветеранами и действующими военнослужащими [5].

Практическая направленность воспитания раскрывается через добровольческую и общественно полезную деятельность: помощь ветеранам и семьям военнослужащих, донорские и экологические акции, обучение первой помощи, исследовательские и поисковые проекты. Наиболее значим тот опыт, в котором студент понимает цель работы, участвует в планировании, видит конкретный результат и анализирует собственные действия. Важны также физическая подготовка, ориентирование, военно-прикладные эстафеты и тренировки по гражданской защите. Они должны учитывать состояние здоровья обучающихся, строиться на принципах безопасности и развивать не только выносливость, но и взаимную поддержку. Унижение, неоправданный риск и использование физической нагрузки как наказания несовместимы с воспитательной задачей.

Неотъемлемой частью подготовки является правовая культура. Будущий офицер или сержант запаса должен понимать, что защита государства осуществляется в рамках Конституции, законов и воинских уставов, а полномочия всегда сопряжены с ответственностью. На занятиях необходимо рассматривать права и обязанности военнослужащих, законность приказа, ответственность за правонарушения, нормы международного гуманитарного права и недопустимость неуставных отношений. В многонациональном обществе военно-патриотическое воспитание обязано укреплять гражданское единство, равноправие и уважение независимо от этнической принадлежности,

языка или убеждений. Единство, основанное на достоинстве граждан и соблюдении закона, является более прочной основой патриотизма, чем внешнее единообразие и административное принуждение [1; 3].

Эффективность воспитательной работы нельзя определять только количеством проведенных мероприятий. Более обоснованной является комплексная оценка знаний, поведения в учебных ситуациях, качества проектных работ, способности к командному взаимодействию, медиаграмотности, правовой грамотности и готовности оказать первую помощь. Полезны наблюдение преподавателя, самооценка, портфолио и анонимная обратная связь студентов. Основными рисками остаются формализм, чрезмерная идеологизация, недостоверное изложение истории и несоответствие провозглашаемых ценностей повседневной практике. Если преподаватель допускает грубость, фаворитизм или несправедливое оценивание, доверие к воспитательной системе снижается. Поэтому необходимы повышение педагогической квалификации преподавателей военных кафедр, взаимодействие с историками, психологами, юристами и специалистами по цифровой безопасности, а также регулярное обновление методических подходов.

Таким образом, военно-патриотическое воспитание в вузе является целостным процессом формирования гражданина и профессионала, готового ответственно участвовать в обеспечении безопасности и устойчивого развития Республики Казахстан. Роль преподавателя военной кафедры заключается в соединении исторической памяти, правовой культуры, военной компетентности, физической готовности, медиаграмотности и социально полезной деятельности. Патриотизм становится устойчивой личностной ценностью тогда, когда студент умеет честно выполнять обязанности, критически оценивать информацию, соблюдать закон, оказывать помощь, действовать в команде и отвечать за принятое решение. Такая модель позволяет военной кафедре выступать значимым центром гражданского становления молодежи и укреплять связь между университетом, обществом и государством.

Список использованной литературы:

1. Конституция Республики Казахстан: принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года (с изменениями и дополнениями). URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_

2. Об образовании: Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 года № 319-III (с изменениями и дополнениями). URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319_

3. О воинской службе и статусе военнослужащих: Закон Республики Казахстан от 16 февраля 2012 года № 561-IV (с изменениями и дополнениями). URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1200000561

4. Об утверждении Концепции военно-патриотического воспитания молодежи до 2030 года: постановление Правительства Республики Казахстан от 24 ноября 2023 года № 1039. URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300001039

5. UNESCO. Media and Information Literate Citizens: Think Critically, Click Wisely! Paris: UNESCO, 2021. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377068

Разбекова Жанна Муратовна
Химия-биология пәнінің мұғалімі, педагог-модератор
Малайсары орта мектебі
Жетісу облысы Кербұлақ ауданы Малайсары ауылы

ХИМИЯ САБАҒЫНДА PISA ТАПСЫРМАЛАРЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМЫТУ

Химия пәнін оқыту барысында оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда PISA форматындағы тапсырмаларды қолданудың маңызы қарастырылады. PISA тапсырмалары оқушының дайын білімін тексерумен шектелмей, алған білімін күнделікті өмірлік жағдаяттарда қолдануына, ақпаратты талдауына, салыстыруына, дәлелді шешім қабылдауына мүмкіндік береді. Мақалада химия сабақтарында қолдануға болатын тапсырма түрлері, оларды құрастыру алгоритмі, практикалық тапсырмалар мен бағалау дескрипторлары ұсынылады.

Қазіргі білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі – оқушыға тек теориялық білім беріп қана қоймай, сол білімді күнделікті өмірде тиімді қолдана алатын тұлға қалыптастыру. Осы тұрғыдан алғанда функционалдық сауаттылықты дамыту мектептегі әрбір пәннің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады.

Химия пәні функционалдық сауаттылықты дамытуға ерекше мүмкіндік береді. Себебі оқушы химияны тек формула, реакция теңдеуі немесе есеп ретінде емес, қоршаған ортадағы құбылыстарды түсіндіретін ғылым ретінде қабылдауы қажет.

Күнделікті өмірде адам судың сапасы, тағамның құрамы, тұрмыстық химиялық заттарды пайдалану, дәрілік заттардың қасиеттері, қоршаған ортаның ластануы сияқты көптеген мәселелермен кездеседі. Осындай мәселелерді химиялық білім арқылы түсіндіру оқушының пәнге деген қызығушылығын арттырады.

Осы мақсатта химия сабақтарында PISA форматындағы тапсырмаларды жүйелі түрде пайдалану маңызды.

PISA тапсырмаларының ерекшелігі

PISA бағытындағы тапсырмалар оқушының білімді жай ғана есте сақтауын емес, оны нақты жағдайда қолдануын көздейді. Мұндай тапсырмаларда оқушыға белгілі бір өмірлік жағдаят ұсынылады және сол жағдаятқа байланысты бірнеше сұрақ қойылады.

- өмірмен байланысты болуы;
- бірнеше ақпарат көзін қамтуы;
- мәтін, кесте, диаграмма немесе суретпен жұмыс жасауды талап етуі;
- химиялық білімді практикалық жағдайда қолдануға бағытталуы;
- салыстыру, талдау, қорытынды жасау дағдыларын дамытуы;
- оқушының өз жауабын дәлелдеуіне мүмкіндік беруі.

Химия сабағында функционалдық сауаттылықты қалыптастыру

Функционалдық сауаттылық бірнеше маңызды дағдылардың қалыптасуымен байланысты. Химия сабақтарында олардың қатарына ақпаратты оқу және түсіну, мәліметтерді талдау, есептеу, болжам жасау, тәжірибе нәтижесін түсіндіру және дәлелді қорытынды шығару жатады.

Мұғалім тапсырма құрастыру барысында «Оқушы бұл білімді өмірде қай жерде қолдана алады?» деген сұраққа назар аударуы қажет.

Мысалы, «Қышқылдар мен негіздер» тақырыбын өткен кезде тек қышқыл мен негіздің анықтамасын сұраумен шектелмей, асқазан сөлінің қышқылдығы, тағам өнімдерінің қышқылдығы немесе тұрмыстағы қышқылдық және сілтілік қасиеттер туралы жағдаяттық тапсырма беруге болады.

PISA форматындағы химиялық тапсырма үлгісі

1) Жағдаят: «Ауызсу сапасы». Оқушыларға екі түрлі су үлгісінің көрсеткіштері берілді.

Көрсеткіш	А суы	В суы
pH	7,1	4,8
Тұздардың мөлшері	қалыпты	жоғары
Түсі	мөлдір	мөлдір
Иісі	жоқ	жоқ

1-тапсырма. Қай су үлгісінің қышқылдық ортасы жоғары?

2-тапсырма. Кестедегі мәліметтерді пайдаланып, ауызсу ретінде пайдалануға байланысты өз пікіріңді білдір.

3-тапсырма. В суының pH көрсеткішінің төмен болуы оның қандай қасиетін көрсетеді?

4-тапсырма. Судың сапасын анықтау үшін тағы қандай көрсеткіштерді зерттеуге болады?

2) «ҚАЛАНЫ ТАЗА ҰСТАУ»

Қала әкімдігі тұрмыстық қалдықтарды азайтудың жолдарын зерттеп жатыр.

Қалдық түрі	**Жылдық мөлшері**
Пластик	420 т
Қағаз	280 т
Шыны	150 т
Металл	100 т
Органикалық қалдық	550 т

Сұрақтар

1. Ең көп жиналатын қалдық түрін анықтаңыз.

2. Пластик қалдықтарының мөлшерін азайтудың екі жолын ұсыныңыз.

3. Металл қалдықтарын қайта өңдеудің қандай артықшылығы бар?

4. Қалдықтарды сұрыптау контейнерлерін көбейтудің тиімділігін бағалау үшін қандай көрсеткіштерді бақылау қажет? Кемінде екі көрсеткіш жазыңыз.

5. «Қалдықтарды сұрыптау – қоршаған ортаны қорғаудың тиімді жолы» деген пікірмен келісесіз бе? Жауабыңызды кемінде екі ғылыми дәлелмен негіздеңіз.

Жауап кілті

1. Органикалық қалдық – 550 т.
2. Бір рет қолданылатын пластикті азайту; пластикті сұрыптап, қайта өңдеу.
3. Жаңа шикізатқа қажеттілікті азайтады және қалдық көлемін төмендетеді.

4. Қайта өңделген қалдық мөлшері; полигонға жіберілген қалдық мөлшері; сұрыптау деңгейі және т.б.

5. Оқушы жауабын ғылыми дәлелдермен негіздеуі тиіс.

Дескриптор

№	Дескриптор	Балл
1	Ең көп қалдықты дұрыс анықтайды	1
2	Пластикті азайтудың екі жолын ұсынады	1
3	Металды қайта өңдеудің артықшылығын түсіндіреді	1
4	Тиімділікті бағалайтын көрсеткіштерді ұсынады	1
5	Бірінші ғылыми дәлел келтіреді	1
6	Екінші ғылыми дәлел келтіреді	1
7	Логикалық қорытынды жасайды	1
Барлығы		**7**

PISA тапсырмаларын құрастыру алгоритмі

1-кезең – өмірлік жағдаятты таңдау. Тақырып оқушыға таныс және күнделікті өмірмен байланысты болуы керек.

2-кезең – ақпарат дайындау. Мәтін, кесте, диаграмма, сурет немесе тәжірибе нәтижелері беріледі.

3-кезең – проблемалық сұрақ құрастыру. Сұрақ оқушыны ақпаратты талдауға және шешім қабылдауға жетелеуі қажет.

4-кезең – химиялық білімді қолдану. Оқушы өз жауабын химиялық ұғымдар мен заңдылықтарға сүйеніп түсіндіреді.

5-кезең – дәлелді қорытынды жасау. Оқушы өз шешімін нақты деректер арқылы негіздейді.

Химия пәнінде қолдануға болатын өмірлік жағдаяттар

«Металдар»: Неліктен темірден жасалған бұйымдар тот басады? Тот басуды қалай азайтуға болады?

«Қышқылдар мен негіздер»: Неліктен лимон шырынының дәмі қышқыл? Қышқылдықты қандай әдіспен анықтауға болады?

«Органикалық қосылыстар»: Тағам құрамындағы көмірсулар мен майлардың адам ағзасындағы рөлі қандай?

«Су»: Ауызсудың сапасын қандай көрсеткіштер арқылы бағалауға болады?

«Экология»: Өнеркәсіп орындарынан бөлінетін заттардың қоршаған ортаға әсерін қалай азайтуға болады?

«Химиялық реакциялар»: Күнделікті өмірде химиялық реакциялардың жылдамдығына қандай факторлар әсер етеді?

Практикалық PISA тапсырмаларының үлгілері

1. «Тұрмыстық тазартқыш»

Дүкендегі екі тазартқыштың бірінде қышқылдық, екіншісінде сілтілік орта басым. Жапсырмадағы pH мәндері: 3 және 10. Қайсысы қышқыл ортаға жатады? Өз жауабыңды түсіндір.

2. «Темірдің тоттануы»

Екі темір шеге әртүрлі жағдайда сақталды: бірі құрғақ ауада, екіншісі су ішінде. Бірнеше күннен кейін олардың беті өзгерді. Тоттануға әсер ететін жағдайды анықтап, химиялық тұрғыдан түсіндір.

3. «Газдалған сусын»

Газдалған сусын ашылған кезде көпіршіктер бөлінеді. Бұл құбылысты еріген көмірқышқыл газының бөлінуімен байланыстырып түсіндір.

4. «Суды тазарту»

Лай суды тазарту үшін тұндыру, сүзу және залалсыздандыру кезеңдері қолданылуы мүмкін. Әр кезеңнің мақсатын түсіндір және неге бір ғана сүзу жеткіліксіз болуы мүмкін екенін жаз.

5. «Тағам және энергия»

Оқушы таңғы ас құрамындағы өнімдердің жапсырмасын зерттеді. Кейбірінде көмірсулар, кейбірінде май мөлшері жоғары екені анықталды. Осы заттардың ағза үшін маңызын түсіндір.

6. «Экологиялық мәселе»

Өзен суында нитраттардың мөлшері артқаны анықталды. Бұл көрсеткіштің қоршаған ортаға әсерін түсіндіріп, мәселені азайтудың бір жолын ұсын.

Бағалау және дескриптор

Дескриптор	Балл
Кестедегі қажетті ақпаратты анықтайды	1
Химиялық ұғымды дұрыс қолданады	1
Берілген мәліметтерді салыстырады	1
Себебін химиялық тұрғыдан түсіндіреді	1
Өз жауабын нақты дерекпен дәлелдейді	1
Дұрыс қорытынды жасайды	1
Барлығы	6

Қорытынды

Қорыта айтқанда, химия сабағында PISA форматындағы тапсырмаларды пайдалану оқушының алған білімін өмірлік жағдаяттарда қолдануына мүмкіндік береді. Мұндай тапсырмалар арқылы оқушылар ақпаратты талдауға, салыстыруға, есептеуге, химиялық құбылыстарды түсіндіруге, өз пікірін дәлелдеуге және қорытынды жасауға үйренеді.

Функционалдық сауаттылықты дамыту бір ғана тапсырмамен қалыптаспайды. Сондықтан PISA бағытындағы тапсырмаларды сабақтың әр кезеңінде жүйелі түрде қолдану маңызды.

Химия пәнінің мұғалімі үшін басты мақсат – оқушыға тек «химияны білуді» емес, химиялық білімді өмірде қолдануды үйрету. Осы тұрғыдан PISA форматындағы тапсырмалар оқушының пәндік білімін практикалық дағдылармен ұштастырудың тиімді құралдарының бірі бола алады.

УДК 373.5.016:51
МРНТИ 14.25.09
DOI (присваивается редакцией)

Сагынбаев Асхат Катбекович
Учитель математики, педагог-исследователь, магистр
ГКП на ПХВ “Школа-гимназия №3” акимата города Астаны

МЕТОД «СВЕТОФОР» И КРИТЕРИАЛЬНОЕ ОЦЕНИВАНИЕ КАК ИНСТРУМЕНТЫ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Аннотация. В настоящей статье рассматривается авторский опыт применения технологии дифференцированного обучения на уроках математики в 10–11 классах общеобразовательной школы. Описывается методика реализации метода «Светофор» в сочетании с уровневым критериальным оцениванием: трёхуровневые карточки-задания с базовым, дополнительным и бонусным критериями успеха. Представлены результаты апробации, свидетельствующие о росте учебной мотивации и формировании навыков самооценки учащихся.

Ключевые слова: дифференцированное обучение, критериальное оценивание, метод «Светофор», учебная самостоятельность, уроки математики, карточки-задания, обновлённая программа.

Введение

Дифференцированное обучение закреплено как приоритетное направление развития системы образования Республики Казахстан. Государственный общеобязательный стандарт среднего образования (ГОСО РК, 2022) и Концепция развития среднего образования РК на 2023-2029 годы определяют новые методы, предполагающие переход к личностно ориентированному обучению с формированием функциональной грамотности и академической самостоятельности [1]. В этих условиях возникает профессиональная задача для учителя математики: как организовать качественное освоение учебного материала в условиях существенной разницы уровня подготовки учащихся в рамках одного и того же класса?

Традиционная модель урока, при которой все выполняют одно и то же задание, лишает сильных учащихся возможности реализовать потенциал, а слабых – почувствовать успех. Накопленные пробелы в знаниях снижают мотивацию и создают дополнительные трудности

при переходе к вузовскому обучению, особенно по математике с её строгой последовательностью тем. Метод «Светофор» даёт каждому учащемуся возможность самостоятельно выбрать уровень задания, соответствующий его реальной готовности. Сочетание этого метода с уровневым критериальным оцениванием обеспечивает прозрачность оценки для каждого учащегося [2].

Цель статьи: описать методику применения метода «Светофор» с уровневым критериальным оцениванием на уроках математики в старших классах и представить результаты её апробации.

Обзор литературы

Вопросы индивидуализации и дифференциации обучения занимают центральное место в современной педагогической науке. Теоретический фундамент дифференцированного подхода заложен в концепции зоны ближайшего развития Л.С. Выготского, где подчеркивается, что обучение эффективно лишь тогда, когда оно опирается на потенциальные возможности учащегося и осуществляется при адекватной педагогической поддержке [3]. Развивая эти идеи в контексте современного класса, К. Томлинсон предложила модель дифференцированного обучения, согласно которой педагог должен адаптировать содержание, процессы и итоговые продукты с учетом готовности, интересов и учебных профилей учащихся [4].

Для систематизации и конструирования учебных заданий различного уровня сложности традиционно используется таксономия педагогических целей Б. Блума, позволяющая совершать последовательный переход от базового воспроизведения знаний к высокоуровневому анализу и синтезу [5]. В свою очередь, фундаментальный метаанализ Дж. Хэтти продемонстрировал, что одним из самых мощных факторов, влияющих на учебные достижения, является оперативная и качественная обратная связь, а также наличие четких и понятных критериев оценивания [6]. В нормативно-методическом поле Республики Казахстан эти принципы отражены в руководствах по критериальному оцениванию (АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы»), обеспечивающих переход от традиционной пятибалльной шкалы к прозрачному оцениванию учебных достижений [2].

Несмотря на глубокую теоретическую проработку дифференцированного обучения и критериального оценивания, в современной практике преподавания математики сохраняется существенное противоречие:

Дифференциация зачастую носит субъектно-директивный характер, когда учитель сам распределяет учащихся по «слабым» и «сильным» группам, что формирует у школьников устойчивые психологические барьеры и снижает мотивацию.

Методы самооценивания (включая элемент «Светофор») в школе часто применяются формально (как рефлексивный элемент в конце урока), без жесткой привязки к критериям успеха и без интеграции с дифференцированными математическими заданиями.

В контексте преподавания математики в 10–11 классах эти ограничения становятся критическими из-за высокой абстрактности и сложности материала (тригонометрия, начала анализа). Возникает необходимость объединения внешне простой методики визуального выбора уровня («Светофор») с формализованными критериями успеха на основе таксономии Блума.

Гипотеза и исследовательские вопросы. Основываясь на выявленных пробелах, мы выдвигаем гипотезу: систематическое интегративное применение метода «Светофор» в сочетании с накопительными уровневыми критериями успеха способствует развитию академической автономии школьников, повышает объективность самооценки и улучшает качество знаний по математике.

Для проверки гипотезы были поставлены следующие исследовательские вопросы:

Как самостоятельный выбор уровня сложности карточек влияет на динамику формирования адекватной самооценки учащихся старших классов?

Какова педагогическая эффективность применения сочетания метода «Светофор» и критериального листа самопроверки при освоении сложных тем математики в 10–11 классах?

Методы и материалы

Разработанная методика строится на интеграции трёх педагогических инструментов: трёхуровневых карточек-заданий, уровневых критериев успеха и самостоятельного выбора уровня учащимся.

Трёхуровневые карточки-задания конструируются в соответствии с таксономией Блума. Зелёная карточка (базовый уровень) включает задания на воспроизведение и применение по знакомому алгоритму с пошаговыми подсказками. Жёлтая карточка (средний уровень) предполагает применение в нестандартных условиях с самостоятельным выбором метода решения. Красная карточка (высокий уровень) содержит задания на анализ, обобщение или доказательство, включая бонусный вопрос повышенной сложности. Все три карточки направлены на достижение единых целей обучения, зафиксированных в краткосрочном плане урока, различается лишь маршрут и степень самостоятельности [7].

Уровневые критерии успеха структурированы по принципу накопления: зелёная карточка содержит 4 базовых критерия; жёлтая добавляет 1 дополнительный к тем же 4; красная включает базовые, дополнительный и 1 бонусный. Оценка выставляется за степень выполнения критериев. Структура критериев представлена в таблице 1.

Таблица 1 — Структура уровневых критериев успеха

Уровень	Состав критериев	Кол-во	Итог
Зелёный (базовый)	4 критерия: алгоритм, вычисления, ответ, форма записи	4	Цели достигнуты при 3-4 ✓
Жёлтый (средний)	4 критерия + 1 дополнительный: выбор метода / обоснование	5	Превышение базы при 4-5 ✓
Красный (высокий)	4 критерия + 1 доп. + 1 бонусный: доказательство / параметр	6	Высокий уровень при 5-6 ✓

В таблице 2 представлен образец карточки-задания жёлтого (среднего) уровня по теме «Тригонометрические уравнения» для 10 класса ОГН. Карточка включает задание, место для записи решения и лист самооценки с базовыми и дополнительным критериями.

Таблица 2 — Образец карточки-задания жёлтого уровня (тема: тригонометрические уравнения)

ЖЁЛТЫЙ УРОВЕНЬ	КАРТОЧКА-ЗАДАНИЕ | Метод «Светофор» Средний уровень | Тема: Тригонометрические уравнения | 10 класс ОГН
Имя: _____	Дата: _____ Класс: 10 ОГН
Задание: реши уравнение, опиши метод решения	
$\sin 2x - \sin x = 0$	
(подсказка: применить формулу двойного угла, затем вынести общий множитель)	
Решение (запиши пошагово):	

Ответ: x = _____				
Лист самооценки				
№	Критерий	Да ✓	Нет ✗	Тип
1	Верно использована формула $\sin 2x = 2\sin x \cdot \cos x$			баз.
2	Верно вынесен общий множитель $\sin x$ за скобку			баз.
3	Правильно решено каждое из двух уравнений			баз.
4	Записаны обе серии ответа с $n \in Z$			баз.
5	Описан метод решения (разложение на множители)			доп.
Итог: выполнено _____ из 5 критериев		Превышение базового уровня при 4-5 ✓		

Работа с карточками по методике «Светофор» занимает 7-9 минут. Учитель объясняет принцип выбора уровня, карточки всех трёх цветов раскладываются на парты, учащиеся берут нужную самостоятельно. В первые минуты учитель обходит класс и при необходимости направляет учащихся. По завершении работы ответы выводятся на доску, учащиеся заполняют лист самооценки. Регулярное заполнение листов формирует метакогнитивный опыт: учащиеся учатся точно формулировать свои затруднения.

Полный комплект урока включает: краткосрочный план урока (КСП), опорную карточку с формулами и алгоритмами, карточки-задания двух уровней для этапа первичного закрепления, светофор-карточки трёх уровней с листами самооценки и презентацию PowerPoint.

Результаты и их обсуждение

Описываемая методика апробировалась на уроках алгебры и начала анализа в 10–11 классах в ГКП на ПХВ «Школа-гимназия №3» г. Астаны в течение 2025–2026 учебного года. Метод «Светофор» с уровневыми критериями систематически применялся на этапе закрепления и повторения по различным темам. За учебный год проведено 44 урока с применением данного метода в четырёх классах (112 учащихся).

В таблице 3 проанализировано изменение выбора карточек№. В начале апробации большинство учащихся выбирали зелёную карточку вне зависимости от реального уровня подготовки: сказывалась привычка к единым заданиям. К концу первого полугодия доля выбирающих жёлтый и красный уровни выросла с 52% до 73%, что показывает формирование более осознанной самооценки.

Таблица 3 — Динамика выбора уровня карточек учащимися

Период	Зелёный	Жёлтый	Красный
Сентябрь 2025 (начало)	48%	38%	14%
Январь 2026 (конец I полугодия)	27%	45%	28%
Май 2026 (конец II полугодия)	20%	48%	32%

Результаты анонимного анкетирования 112 учащихся: 87% отметили, что метод помогает точнее оценивать степень достижения целей урока; 79% стали конкретнее

формулировать свои затруднения; 73% отметили большую уверенность при самостоятельном выполнении заданий. Доля учащихся с адекватной самооценкой выросла с 44% до 71%. Средний балл по предмету вырос с 3,5 до 3,9, доля оценок «4» и «5» с 58% до 63%.

Основная трудность при внедрении: проектирование трёхуровневых заданий требует значительно большего времени подготовки. Решением стало создание накопительного банка карточек по темам курса, пополняемого по мере апробации.

По итогам апробации выработаны рекомендации для педагогов, планирующих применять метод «Светофор» с уровневым критериальным оцениванием.

Начинать следует постепенно: применять метод на одном уроке в неделю в течение первого месяца, постепенно увеличивая частоту. Учащимся требуется время, чтобы освоить практику самостоятельного выбора уровня.

С первого урока следует объяснить смысл зелёной карточки: её выбор означает ответственную оценку собственной готовности. Это формирует психологическую безопасность в классе.

Критерии успеха следует формулировать в терминах наблюдаемых учебных действий, понятных учащемуся: «верно составил таблицу знаков», «записал ответ с $n \in Z$», а не в расплывчатых оценочных формулировках.

Рекомендуется вести журнал наблюдений: фиксировать выбор карточек от урока к уроку для отслеживания динамики самооценки.

Метод наиболее эффективен на этапе закрепления и повторения; на уроках изучения нового материала его применение менее продуктивно.

Заключение

Метод «Светофор» с уровневым критериальным оцениванием встраивается в структуру урока как самостоятельный этап и соответствует требованиям обновлённой образовательной программы Республики Казахстан.

Результаты апробации в 10-11 классах подтверждают эффективность данного подхода: доля учащихся, выбирающих жёлтый и красный уровень, выросла с 52% до 80%; доля учащихся с адекватной самооценкой увеличилась с 44% до 71%; средний балл по предмету вырос с 3,5 до 3,9.

Учащиеся осознанно оценивают свою готовность, ставят реалистичные цели и принимают ответственность за итог работы. Это соответствует стратегическим ориентирам Концепции развития среднего образования Республики Казахстан на 2023-2029 годы и требованиям ГОСО РК.

Перспективы связаны с систематизацией банка трёхуровневых заданий по всем темам курса математики 10–11 классов, разработкой цифровых версий карточек и распространением опыта в рамках методических объединений учителей Республики Казахстан.

Список литературы

1. Государственный общеобязательный стандарт на всех уровнях образования Республики Казахстан, утвержденный приказом Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года № 348. – Астана, 2022.

2. Руководство по критериальному оцениванию для учителей основной и старшей школы: Учебно-метод. пособие. – Астана: АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2016. – 56 с.

3. Выготский, Л.С. Педагогическая психология / Под ред. В.В. Давыдова. – М.: Педагогика, 1991. – 480 с.

4. Tomlinson, C.A. The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners. 2nd ed. – Alexandria: ASCD, 2014. – 197 p.

5. Bloom, B.S. Taxonomy of Educational Objectives. Handbook I: Cognitive Domain. – New York: McKay, 1956. – 207 p.

6. Hattie, J. Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. – London: Routledge, 2009. – 392 p.

7. Концепция развития среднего образования Республики Казахстан на 2023-2029 годы: утв. постановлением Правительства Республики Казахстан от 28 марта 2023 года № 249. – Астана, 2023.

МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА САРАЛАП ОҚЫТУДЫҢ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ «СВЕТОФОР» ӘДІСІ ЖӘНЕ КРИТЕРИАЛДЫ БАҒАЛАУ

Аңдатпа. Мақалада жалпы білім беретін мектептің 10–11 сыныптарында математика сабақтарында саралап оқыту технологиясын қолданудың авторлық тәжірибесі қарастырылады. «Светофор» әдісін деңгейлік критериалды бағалаумен үйлестіре қолданудың әдістемесі сипатталады: базалық, қосымша және бонустық жетістік критерийлері бар үш деңгейлі тапсырма-карточкалар. Апробация нәтижелері ұсынылды.

Түйінді сөздер: саралап оқыту, критериалды бағалау, «Светофор» әдісі, оқу дербестігі, математика сабақтары, тапсырма-карточкалар.

THE «TRAFFIC LIGHT» METHOD AND CRITERIA-BASED ASSESSMENT AS TOOLS OF DIFFERENTIATED LEARNING IN MATHEMATICS

Annotation. The article examines the author's experience of applying differentiated learning technology in mathematics classes in grades 10–11. The methodology of implementing the «Traffic Light» method combined with level-based criteria assessment is described: three-level task cards with basic, additional and bonus success criteria. The results of approbation are presented, indicating an increase in students' learning motivation and the development of self-assessment skills.

Keywords: differentiated learning, criteria-based assessment, traffic light method, academic autonomy, mathematics lessons, task cards, updated curriculum.

Амангалиева Жанат Санжановна
Бастауыш сынып мұғалімі
Кенбай орта мектебі
Атырау облысы Қызылқоға ауданы Сағыз ауылы

СӨЗДІК ҚОРДЫ БАЙЫТУҒА БАҒЫТТАЛҒАН ЗАМАНАУИ ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Аннотация. Мақалада бастауыш сынып оқушыларының сөздік қорын дамыту үдерісіндегі инновациялық ойын технологияларының педагогикалық маңызы, тәжірибелік мүмкіндіктері және тиімді шешімдері ғылыми-публицистикалық тұрғыда кеңінен қарастырылады. Қазіргі білім беру жүйесінде оқушының тілдік құзыреттілігін қалыптастыру тек лексикалық бірліктерді меңгертумен шектелмей, оның ойлау қабілетін, байланыстырып сөйлеу дағдысын, танымдық белсенділігін және шығармашылық әлеуетін дамытуға бағытталуы тиіс екендігі мақала мазмұнында жан-жақты негізделеді. Автор инновациялық ойын технологияларының бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктеріне сай келетіндігін, олардың табиғи қызығушылығын сақтай отырып, тілдік материалды жеңіл әрі нәтижелі меңгеруге мүмкіндік беретіндігін нақты педагогикалық пайымдаулар арқылы сипаттайды. Мақалада сөздік қорды байытудағы цифрлық ойын элементтері, интерактивті тапсырмалар, рөлдік ойындар, ассоциациялық әдістер мен шығармашылық ойындардың ерекшеліктері талданып, олардың оқу мотивациясына ықпалы айқындалады. Инновациялық технологиялардың көмегімен оқушылардың тілдік белсенділігі артып, сөздерді мағыналық тұрғыдан дұрыс қолдану қабілеті қалыптасатыны туралы тұжырымдар тәжірибелік бақылаулар негізінде баяндалады. Автор ойын технологияларының эмоционалдық орта қалыптастырудағы рөлін ерекше атап көрсетіп, жағымды психологиялық ахуалдың баланың тілдік дамуындағы маңызын терең түсіндіреді. Сонымен бірге мақалада мұғалімнің кәсіби шеберлігі мен әдістемелік ізденісінің ойын технологияларының нәтижелілігіне тікелей әсер ететіні жан-жақты қарастырылады. Еңбектің мазмұны бастауыш сынып мұғалімдеріне, педагог-зерттеушілерге және болашақ ұстаздарға практикалық әрі теориялық бағыт-бағдар береді.

Кілт сөздер: сөздік қор, инновациялық технология, ойын әдісі, бастауыш сынып, тіл дамыту, интерактивті оқыту, шығармашылық қабілет, танымдық белсенділік, педагогикалық тәжірибе, тілдік құзыреттілік.

Бастауыш сынып кезеңі баланың тілдік дамуы мен тұлғалық қалыптасуындағы шешуші уақыт аралығы болып саналатындықтан, осы сатыда жүргізілетін әрбір педагогикалық әрекет оның болашақтағы интеллектуалдық деңгейіне, қарым-қатынас мәдениетіне және дүниетанымдық көзқарасына тікелей ықпал етеді, сол себепті оқушының сөздік қорын дамыту мәселесі бүгінгі білім беру жүйесінің өзекті бағыттарының біріне айналып отыр. Қазіргі қоғам ақпараттық кеңістіктің қарқынды өзгеруімен ерекшеленетіндіктен, баланың тек белгілі бір көлемдегі сөздерді жаттап алуы жеткіліксіз, ол сөздердің мағыналық реңктерін түсініп, оларды орынды әрі әсерлі қолдана білуі қажет. Мұндай күрделі міндетті жүзеге асыруда инновациялық ойын технологияларының рөлі ерекше байқалады, себебі ойын – бастауыш сынып оқушысының табиғи әрекеті әрі оның ішкі қызығушылығымен тығыз байланысты процесс. Ойын барысында бала еркін ойлайды, өз пікірін ашық білдіреді және тілдік бірліктерді жасанды жаттаудан емес, әрекет үстінде табиғи түрде меңгереді. Мұғалім үшін бұл тәсіл оқушының сөздік қорын механикалық түрде көбейтудің емес, оның сөйлеу мәдениетін қалыптастырудың тиімді жолына айналады. Инновациялық ойын технологиялары дәстүрлі әдістерге қарағанда оқушының эмоционалдық белсенділігін арттырады, ал эмоциялық қызығушылық бар жерде білімді қабылдау әлдеқайда нәтижелі жүзеге асады. Бүгінгі бастауыш мектеп тәжірибесінде интерактивті платформалар, цифрлық тапсырмалар, сөздік

квестер, рөлдік ойындар мен ассоциациялық әдістер кеңінен қолданылып келеді, алайда олардың мазмұндық сапасы мен педагогикалық жүйелілігі әрқашан бірдей деңгейде емес. Сондықтан мұғалім инновациялық технологияны тек сәнді құрал ретінде емес, нақты әдістемелік мақсатқа қызмет ететін педагогикалық тетік ретінде қарастыруы қажет. Сөздік қорды дамытуда қолданылатын ойындар баланың тек есте сақтау қабілетін ғана емес, оның қиялын, логикалық ойлауын, байланыстырып сөйлеуін және шығармашылық белсенділігін қатар дамытқанда ғана тиімді нәтиже береді. Осы тұрғыдан қарағанда инновациялық ойын технологиялары тіл дамыту үдерісін жандандыратын және оқушы тұлғасының жан-жақты дамуына ықпал ететін маңызды педагогикалық құрал болып саналады.

Сөздік қорды байыту мәселесі тек тіл сабағының шеңберімен шектелмейді, өйткені баланың лексикалық мүмкіндігі оның барлық пән бойынша білім сапасына әсер етеді, себебі оқушы ойды сөз арқылы қабылдайды және сөз арқылы жеткізеді. Егер бастауыш сынып оқушысының сөздік қоры жұтаң болса, ол мәтінді толық түсінбейді, тапсырманы орындауда қиналады және өз ойын жүйелі жеткізе алмайды, бұл оның оқу мотивациясының төмендеуіне әкеледі. Осындай жағдайда ойын технологиялары оқушының психологиялық кедергілерін жеңілдетіп, тілдік әрекетке еркін араласуына мүмкіндік береді. Әсіресе рөлдік ойындардың маңызы зор, өйткені бала белгілі бір кейіпкердің рөлін сомдау арқылы жаңа сөздерді тек естіп қана қоймай, оларды нақты жағдаят ішінде қолдануға үйренеді. Мұндай тәсіл сөздің мағынасын терең түсінуге ықпал етеді және оның ұзақ уақыт есте сақталуына жағдай жасайды. Инновациялық ойындардың ішінде ассоциациялық карталармен жұмыс жасау ерекше тиімді болып есептеледі, себебі бұл әдіс арқылы оқушы сөздер арасындағы мағыналық байланысты аңғарып, жаңа ұғымдарды бұрынғы біліммен ұштастырады. Мұғалім сабақ барысында цифрлық ойын платформаларын қолданған кезде оқушының қызығушылығы айтарлықтай артады, өйткені қазіргі балалар визуалды әрі интерактивті ортаға бейім келеді. Дегенмен технологияны орынсыз қолдану сабақтың мазмұндық сапасын әлсіретуі мүмкін болғандықтан, әрбір ойын нақты оқу мақсатына негізделуі тиіс. Ойын арқылы оқушының сөздік қоры тек сандық жағынан ғана емес, сапалық тұрғыдан да дамиды, яғни ол сөздерді контекст ішінде дұрыс пайдалануға машықтанады. Нәтижесінде оқушының сөйлеу мәдениеті қалыптасып, тілдік белсенділігі артады.

Инновациялық ойын технологияларының тиімділігі олардың баланың танымдық ерекшеліктерімен үйлесімді байланысында жатыр, себебі бастауыш сынып оқушысы абстрактілі ұғымдарды ұзақ уақыт бойы қабылдауға бейім емес, ол әрекет арқылы үйренген ақпаратты тез әрі тұрақты меңгереді. Осыған байланысты ойын сабақ құрылымының қосымша элементі емес, білімді меңгертудің негізгі тәсілдерінің біріне айналуы қажет. Мұғалім ойын ұйымдастырғанда оның тек қызықты өтуіне ғана емес, тәрбиелік және дамытушылық әлеуетіне де назар аударуы тиіс. Мысалы, сөздік қорды дамытуға арналған «Сөз құрастыр», «Ойды жалғастыр», «Жасырын мағына», «Сипаттама арқылы тап» секілді ойындар оқушының логикалық ойлауын дамытумен қатар, тілдік белсенділігін күшейтеді. Осындай тапсырмалар барысында балалар жаңа сөздерді өзара салыстырады, олардың мағыналық реңктерін ажыратады және сөйлем ішінде орынды қолдануға машықтанады. Инновациялық ойындардың тағы бір ерекшелігі – олар оқушының қателесу қорқынышын азайтады, өйткені ойын жағдайында бала өзін еркін сезінеді. Бұл еркіндік тілдік әрекеттің белсенді жүруіне мүмкіндік береді. Психологтардың пікірінше, жағымды эмоция арқылы алынған білім ұзақ уақыт есте сақталады, сондықтан ойын барысында меңгерілген сөздер баланың белсенді сөздік қорына тез енеді. Мұғалім оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, ойын мазмұнын күрделендіріп отыруы қажет, себебі бірсарынды тапсырмалар баланың қызығушылығын төмендетеді. Ойын технологияларының тиімділігі мұғалімнің шығармашылық ізденісімен тікелей байланысты болғандықтан, педагог үнемі жаңа әдістерді меңгеріп, тәжірибесін жетілдіріп отыруы тиіс.

Қазіргі білім беру кеңістігінде цифрлық технологиялардың кең таралуы ойын әдістерінің мазмұнын түбегейлі өзгертті, нәтижесінде тіл дамыту үдерісі дәстүрлі жаттығулардан

интерактивті және көпқырлы әрекетке айнала бастады. Бұрын оқушы жаңа сөздерді тек оқулық арқылы меңгерсе, бүгінгі таңда анимациялық тапсырмалар, мультимедиалық жаттығулар, виртуалды сөздік ойындар және онлайн платформалар арқылы тілдік материалды әлдеқайда қызығушылықпен қабылдайды. Бұл өзгерістер мұғалімнің кәсіби рөліне де жаңа талаптар қояды, себебі педагог енді тек білім беруші емес, оқу әрекетін ұйымдастырушы әрі цифрлық ортаны тиімді басқарушы тұлға ретінде қалыптасуы тиіс. Цифрлық ойындардың көмегімен оқушының жеке қабілетіне қарай тапсырма беру мүмкіндігі кеңейеді, бұл саралап оқыту қағидасын жүзеге асыруға жағдай жасайды. Әсіресе сөздік қорды дамытуда дыбыстық сүйемелдеуі бар интерактивті тапсырмалар тиімді нәтиже береді, өйткені бала сөздің айтылуын, мағынасын және қолданысын қатар меңгереді. Мұндай технологиялар оқушының есте сақтау қабілетін күшейтіп қана қоймай, оның тілге деген қызығушылығын арттырады. Дегенмен кез келген инновациялық құралдың тиімділігі оны орынды қолданумен өлшенеді, сондықтан мұғалім цифрлық технологияны тек сыртқы әсер үшін пайдаланбауы қажет. Егер ойын мазмұны терең ойластырылып, нақты педагогикалық мақсатқа негізделсе ғана ол сапалы нәтиже береді. Ойын технологиялары арқылы жүргізілген сабақтарда оқушылардың белсенділігі жоғары болатыны тәжірибе жүзінде дәлелденген, өйткені бала әрекет үстінде өзін білім алушы емес, қатысушы ретінде сезінеді. Осындай қатысымдық орта тілдік дамудың табиғи әрі нәтижелі жүруіне мүмкіндік береді.

Сөздік қорды дамытудағы инновациялық ойын технологияларының нәтижелілігі олардың оқушының ішкі қажеттілігімен табиғи үндесуінде жатыр, өйткені бала ойын арқылы өзін қоршаған әлемді тануға, қарым-қатынас жасауға және өз ойын бейнелі түрде жеткізуге ұмтылады. Бастауыш сыныптағы тіл дамыту жұмыстары құрғақ теорияға негізделген жағдайда оқушы тез жалығады әрі жаңа сөздерді механикалық түрде жаттауға мәжбүр болады, ал ойын элементтері енгізілген кезде оқу әрекеті эмоционалдық мазмұнға ие болып, білімді қабылдау үдерісі жандана түседі. Мұғалім ойын барысында оқушының тек сөздік қорын байытып қана қоймай, оның сөйлеу мәдениетін, тыңдау қабілетін және өз пікірін дәлелдеп айту дағдысын қатар дамыта алады. Инновациялық технологиялар арқылы ұйымдастырылған тапсырмалар оқушының тілдік белсенділігін арттырып, оның жаңа сөздерді өмірлік жағдаяттарда қолдануына мүмкіндік береді. Әсіресе шығармашылық ойындардың әсері жоғары болады, себебі мұндай тапсырмалар баланың қиялын дамытып, сөздерді бейнелі ойлау арқылы есте сақтауға ықпал етеді. Ойын барысында бала өз қатесін қорқынышсыз түзетеді, бұл оның психологиялық сенімділігін күшейтеді. Мұндай сенімділік тілдік әрекеттің еркін жүруіне негіз болады. Педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, ойын технологияларын жүйелі қолданған сыныптарда оқушылардың сөздік қоры байып қана қоймай, олардың сабаққа қатысу белсенділігі де жоғарылайды. Бұл жағдай оқу сапасының артуына тікелей әсер етеді. Демек инновациялық ойын технологиялары сөздік қорды дамытудағы заманауи әрі нәтижелі педагогикалық шешімдердің бірі болып саналады.

Бастауыш білім беру жүйесіндегі тіл дамыту мәселесі баланың болашақтағы интеллектуалдық және әлеуметтік мүмкіндіктерімен тығыз байланысты болғандықтан, мұғалімнің әрбір әдістемелік таңдауы терең кәсіби жауапкершілікті талап етеді. Инновациялық ойын технологиялары осы жауапкершілікті тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік беретін құралдардың қатарына жатады, себебі олар оқушыны пассив қабылдаушы деңгейінен белсенді әрекет етуші тұлға деңгейіне көтереді. Ойын арқылы ұйымдастырылған тілдік ортада бала сөздің тек мағынасын ғана емес, оның эмоциялық реңкін, стильдік ерекшелігін және қолданыс аясын түсіне бастайды. Бұл оның байланыстырып сөйлеу қабілетінің қалыптасуына ықпал етеді. Қазіргі оқушы ақпаратты жылдам қабылдауға бейім болғандықтан, дәстүрлі әдістермен қатар инновациялық тәсілдерді ұштастыру уақыт талабы болып отыр. Мұғалім ойын технологияларын қолдану барысында оқушылардың қызығушылығын тұрақты сақтап қана қоймай, олардың өздігінен ізденуіне де жол ашады. Мұндай ізденіс баланың танымдық белсенділігін арттырып, оқу әрекетіне саналы қатынас қалыптастырады. Инновациялық ойындар арқылы оқушылар арасында ынтымақтастық атмосферасы орнығады, бұл өз

кезегінде тілдік қарым-қатынастың табиғи дамуына әсер етеді. Баланың сөздік қоры байыған сайын оның дүниетанымы кеңейіп, қоршаған ортаға деген көзқарасы тереңдей түседі. Сондықтан инновациялық ойын технологияларын бастауыш сыныптағы тіл дамыту жұмыстарының маңызды стратегиялық бағыты ретінде қарастыру қажет.

Қорытынды. Инновациялық ойын технологиялары бастауыш сынып оқушыларының сөздік қорын дамытуда ерекше маңызға ие педагогикалық құрал ретінде айқындалады, өйткені олар оқушының танымдық белсенділігін арттырып, тілдік материалды табиғи әрі қызықты жолмен меңгеруге мүмкіндік береді. Ойын барысында бала еркін қарым-қатынас жасап, жаңа сөздерді саналы түрде қолдануға үйренеді, бұл оның сөйлеу мәдениетінің қалыптасуына ықпал етеді. Мұғалім инновациялық әдістерді орынды әрі жүйелі қолданған жағдайда оқушының тілдік құзыреттілігімен қатар шығармашылық қабілеті де дамиды. Цифрлық және интерактивті ойындардың білім беру процесіне енгізілуі тіл дамыту жұмыстарының мазмұнын жаңартып, оны заман талабына сәйкестендіреді. Осылайша ойын технологиялары бастауыш мектептегі тіл дамыту үдерісінің тиімділігін арттырып, оқушы тұлғасының жан-жақты қалыптасуына ықпал ететін маңызды педагогикалық шешім ретінде бағаланады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақ тілі (дидактикалық материалдар) [Мәтін] / құраст. : Ә. Т. Сейтбекова [ж.б.]. – Алматы : Кітап, 2010. – 96 б.

2. Оразбек Г. М., Аспанова Г. Р. Бастауыш сынып оқушыларының сөздік қорын байытуда инновациялық технологияларды қолдану [Мәтін] / Г. М. Оразбек, Г. Р. Аспанова // ПМУ хабаршысы. Педагогикалық серия. – 2020. – № 1. – Б. 321-328. – Библиогр.: 327 б. – ISSN 1811-1831.

3. Pratiwi Y., Maulina M., Nasrullah R. Effectiveness of Using Game Techniques to Improve English Vocabulary Mastery in Elementary School: A Systematic Literature Review [Text] / Y. Pratiwi, M. Maulina, R. Nasrullah // Jambura Journal of English Teaching and Literature. – 2025. – Vol. 6, No. 2. – P. 156-172.

Бейсенқызы Таңшолпан
Тәрбиеші
“Nursila Kids”
Алматы қаласы, Алатау ауданы

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДА СЮЖЕТТІК-РӨЛДІК ОЙЫНДАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ӘДІСТЕМЕСІ

Аңдатпа. Мақалада мектепке дейінгі ұйымда сюжеттік-рөлдік ойындарды тиімді ұйымдастырудың педагогикалық және әдістемелік ерекшеліктері қарастырылады. Сюжеттік-рөлдік ойын мектепке дейінгі жастағы баланың әлеуметтік тәжірибесін меңгеруіне, қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыруына, тілдік, шығармашылық және танымдық қабілеттерін дамытуына мүмкіндік беретін маңызды іс-әрекет түрі болып табылады. Ойын барысында бала ересектердің қоғамдық және еңбек әрекеттерін бейнелей отырып, белгілі бір рөлді қабылдайды, ойындық жағдайды құрады, құрдастарымен өзара әрекеттеседі және өз қиялын жүзеге асырады.

Мақалада сюжеттік-рөлдік ойынның құрылымы, тақырыпты таңдау, ойын ортасын дайындау, рөлдерді бөлу, ойын сюжетін дамыту, педагогтің ойынға қатысу деңгейі және балалардың дербес ойынын қолдау жолдары сипатталады. Сонымен қатар әр жас кезеңіне

сәйкес сюжеттік-рөлдік ойындарды ұйымдастыру ерекшеліктері мен педагог қолдана алатын әдіс-тәсілдер ұсынылады.

Түйін сөздер: сюжеттік-рөлдік ойын, мектепке дейінгі ұйым, ойын әрекеті, педагог, баланың шығармашылығы, әлеуметтік тәжірибе, рөл, ойын ортасы, қарым-қатынас, қиял.

Кіріспе

Мектепке дейінгі кезең – баланың тұлғалық, әлеуметтік, эмоционалдық және танымдық дамуы қарқынды жүретін маңызды кезең. Бұл жаста бала қоршаған ортаны тек бақылау арқылы ғана емес, оны ойын әрекеті арқылы бейнелеу арқылы да меңгереді. Бала ересектердің іс-әрекетін бақылайды, олардың сөздерін, қарым-қатынасын, еңбек әрекеттерін есте сақтайды және кейін сол әсерлерін ойын барысында қайта жаңғыртады.

Сюжеттік-рөлдік ойын осы қажеттілікті жүзеге асыратын табиғи әрі баланың жас ерекшелігіне сәйкес әрекет болып табылады. Педагогикалық әдебиеттерде бұл ойын түрі баланың әлеуметтік тәжірибені меңгеруіне және ересектер әлемін ойындық жағдайда бейнелеуіне мүмкіндік беретін маңызды құрал ретінде қарастырылады.

Сюжеттік-рөлдік ойын барысында бала «дәрігер», «тәрбиеші», «аспаз», «сатушы», «жүргізуші», «құрылысшы», «шаштараз», «отбасы мүшесі» сияқты әртүрлі рөлдерді қабылдай алады. Ол тек рөлді орындап қана қоймай, сол рөлге сәйкес сөйлеуге, әрекет етуге, шешім қабылдауға және басқа кейіпкерлермен қарым-қатынас жасауға үйренеді.

Ойынның ерекшелігі – оның алдын ала қатаң белгіленген сценарийге тәуелді болмауында. Балалар ойын барысында сюжетті өздері өзгертіп, жаңа оқиғалар қосып, рөлдерді алмастырып, күтпеген жағдайларды шешуі мүмкін. Сондықтан педагогтің міндеті – ойынды толық басқару емес, оның дамуына қажетті жағдай жасау және балалардың бастамасын қолдау.

Сюжеттік-рөлдік ойынның мектепке дейінгі бала дамуындағы маңызы

Сюжеттік-рөлдік ойын баланың жан-жақты дамуына әсер етеді. Ойын барысында бірнеше даму бағыты қатар іске қосылады.

Біріншіден, ойын **әлеуметтік дамуға** ықпал етеді. Бала басқа адамдардың әрекетін түсінуге, өз әрекетін құрдастарының әрекетімен үйлестіруге, ортақ мақсатқа жетуге және келісімге келуге үйренеді.

Екіншіден, сюжеттік-рөлдік ойын **сөйлеу тілін дамытады**. Рөлдік диалогтар арқылы бала жаңа сөздерді қолданады, сұрақ қояды, жауап береді, өз ойын жеткізеді. Мысалы, «Дәрігер» ойынында «Қай жеріңіз ауырып тұр?», «Дәрі қабылдаңыз», «Сізге демалу керек» сияқты сөз тіркестерін пайдаланады.

Үшіншіден, ойын **шығармашылық пен қиялды дамытады**. Бір затты басқа заттың орнына пайдалану, қарапайым материалдардан ойын атрибуттарын жасау, оқиға желісін ойдан құрастыру баланың шығармашылық қабілетін арттырады.

Төртіншіден, сюжеттік-рөлдік ойын **эмоциялық дамуға** әсер етеді. Бала әртүрлі әлеуметтік рөлдерді орындау арқылы басқа адамның сезімін түсінуге талпынады. Мысалы, «Аурухана» ойынында дәрігер рөліндегі бала науқасқа қамқорлық көрсетеді.

Бесіншіден, ойын барысында **дербестік пен жауапкершілік** қалыптасады. Бала өзіне алған рөлге сәйкес әрекет етуі және ойын барысындағы міндетін орындауы қажет.

Сюжеттік-рөлдік ойынның негізгі құрылымы

Сюжеттік-рөлдік ойын бірнеше өзара байланысты компоненттен тұрады:

1. Ойын тақырыбы. Ойынның жалпы мазмұнын анықтайды. Мысалы: «Аурухана», «Дүкен», «Отбасы», «Балабақша», «Әуежай», «Құрылысшылар», «Шаштараз», «Кафе», «Кітапхана».

2. Сюжет. Оқиғалардың ойын барысында қалай өрбитінін көрсетеді. Сюжет қарапайым болуы да, бірнеше оқиғадан тұруы да мүмкін.

3. Рөлдер. Балалардың ойын барысында қабылдайтын әлеуметтік бейнелері. Мысалы, «Дәрігер» ойынында дәрігер, мейірбике, науқас, тіркеуші рөлдері болуы мүмкін.

4. Рөлдік әрекет. Баланың қабылдаған рөліне сәйкес орындаған әрекеті.

5. Рөлдік диалог. Балалардың бір-бірімен ойын жағдайына сәйкес сөйлесуі.

6. Ойындық заттар мен атрибуттар. Ойын мазмұнын толықтыратын заттар: дәрігер сөмкесі, ойыншық телефон, касса, ыдыстар, құрылыс құралдары, киімдер және т.б.

7. Ойындық жағдай. Балалар әрекет ететін ойдан шығарылған орта.

Осы компоненттер өзара байланысқанда ойын мазмұны кеңейіп, бала үшін қызықты әрі мағыналы әрекетке айналады.

Сюжеттік-рөлдік ойындарды ұйымдастыру кезеңдері

Сюжеттік-рөлдік ойынды тиімді ұйымдастыруды бірнеше кезеңге бөлуге болады.

Бірінші кезең – балалардың өмірлік тәжірибесін байыту

Баланың ойыны оның қоршаған ортадан алған әсерлерімен тығыз байланысты. Сондықтан педагог ойын ұйымдастырмас бұрын балалардың тақырып бойынша түсінігін кеңейтуі қажет.

Мысалы, «Аурухана» ойынын ұйымдастыру алдында дәрігердің жұмысын талқылауға, медициналық құралдардың суреттерін қарауға, аурухана туралы әңгіме жүргізуге болады.

«Дүкен» ойыны алдында дүкенге экскурсия жасау, сатушының жұмысын бақылау, тауарлардың орналасуын қарастыру тиімді.

Балалардың өмірлік тәжірибесін бақылау, экскурсия, әңгімелесу, сурет қарау, кітап оқу, бейнематериал көру және практикалық әрекет арқылы байытуға болады.

Екінші кезең – ойын тақырыбын таңдау

Тақырып педагог тарапынан ұсынылуы мүмкін, бірақ балалардың қызығушылығы міндетті түрде ескерілуі қажет.

Педагог:

– «Бүгін қандай ойын ойнағыларың келеді?»;

– «Дәрігерлер не істейді?»;

– «Дүкенде қандай адамдар жұмыс істейді?»;

– «Егер біздің топта кафе ашылса, онда кімдер жұмыс істейді?» деген сұрақтар арқылы балалардың қызығушылығын анықтай алады.

Балалардың өздері ұсынған тақырып ойынға деген ішкі қызығушылықты арттырады.

Үшінші кезең – ойын ортасын ұйымдастыру

Ойын ортасы баланың қиялы мен шығармашылығын қолдауы керек. Ойын бұрышында дайын ойыншықтармен қатар, заттардың орнын алмастыратын қарапайым материалдар болғаны пайдалы.

Мысалы:

- картон қорап – касса немесе пеш;
- орындықтар – автобус;
- қағаз – билет;
- текше – телефон;
- мата – дәрігер халаты;
- қорап – дәрі қобдишасы.

Ойын барысында заттарды басқа мағынада пайдалану баланың символдық ойлауын және қиялын дамытады. Мектепке дейінгі жастағы балалар ойынды көбіне осындай заттарды шартты түрде алмастыру арқылы кеңейтеді.

Төртінші кезең – рөлдерді бөлу

Рөлдерді бөлуде педагог барлық балаларға мүмкіндік беруге тырысуы қажет. Белсенді балалар үнемі негізгі рөлдерді алып, тұйық немесе ұялшақ балалардың ойыннан тыс қалуына жол бермеу маңызды.

Рөлдерді:

- баланың қалауы бойынша;
- жеребе арқылы;
- педагогтің көмегімен;

• кезекпен ауыстырып

бөлуге болады.

Мысалы, «Дүкен» ойынында бір бала сатушы, екіншісі кассир, үшіншісі сатып алушы, төртіншісі жеткізуші болады. Кейін рөлдер ауыстырылады.

Бесінші кезең – ойынның басталуы

Педагог ойынға бірден ұзақ түсіндірумен кіріспей, қызықты проблемалық жағдай ұсына алады.

Мысалы:

«Балалар, біздің ауруханаға жедел жәрдеммен науқас келді. Оған кім көмектеседі?»

немесе:

«Бүгін дүкенімізге жаңа тауарлар келді. Оларды кім қабылдап, сөрелерге орналастырады?»

Осындай проблемалық жағдай балаларды ойынға табиғи түрде тартады.

Алтыншы кезең – сюжетті дамыту

Ойынның ең маңызды бөлігі – сюжеттің біртіндеп кеңеюі.

Мысалы, «Аурухана» ойыны бастапқыда «дәрігер – науқас» қарым-қатынасынан басталып, кейін «жедел жәрдем», «дәріхана», «тіркеу бөлімі», «медбике», «зертхана» сияқты жаңа желілермен толықтырылуы мүмкін.

Педагог ойынға дайын сценарийді толығымен енгізудің орнына балалардың ұсыныстарын қабылдап, сюжеттің дамуына жағдай жасағаны дұрыс. Сюжеттік-рөлдік ойынның маңызды ерекшеліктерінің бірі – оның барысында оқиға желісінің балалар ұсыныстары арқылы біртіндеп кеңеюі.

Педагогтің сюжеттік-рөлдік ойынға басшылық жасауы

Педагогтің ойынға басшылық жасауы өте нәзік әрі педагогикалық шеберлікті талап етеді. Ойынға шамадан тыс араласу баланың дербестігін төмендетуі мүмкін, ал мүлде араласпау ойынның дамуын тежейтін жағдайларға әкелуі ықтимал.

Сондықтан педагог тікелей және жанама әдістерді үйлестіре қолданғаны тиімді.

Жанама әдістерге:

• ойын ортасын алдын ала дайындау;
• жаңа атрибуттар енгізу;
• тақырыпқа байланысты кітаптар мен суреттер ұсыну;
• балалардың өмірлік тәжірибесін кеңейту;
• экскурсия ұйымдастыру;
• бақылау жүргізу;
• ойынға қызықтыратын проблемалық жағдай жасау жатады.

Тікелей әдістерге:

• педагогтің ойынға белгілі бір рөлмен қатысуы;
• рөлдік әрекетті көрсету;
• балаларға рөлдерді таңдауға көмектесу;
• рөлдік диалог үлгісін ұсыну;
• ойын сюжетін дамытуға сұрақ қою;
• қиындық туындаған кезде балаға қолдау көрсету жатады.

Педагог ойынға қатысқан кезде басты кейіпкерге айналмауы керек. Оның мақсаты – балалардың ойын бастамасын қолдау.

Жас ерекшелігіне қарай сюжеттік-рөлдік ойындарды ұйымдастыру

Кіші топта

Кіші жастағы балалардың ойыны көбіне жеке заттармен жасалатын қарапайым әрекеттерден басталады. Сондықтан педагог қысқа әрі түсінікті сюжетті қолдануы қажет.

Мысалы:

• «Қуыршақты тамақтандыру»;
• «Қуыршақты ұйықтату»;

- «Қуыршақты серуендету»;
- «Қуыршақты емдеу»;
- «Үйге қонақ келді».

Бұл кезеңде тәрбиеші балалармен бірге ойнап, қарапайым рөлдік әрекеттерді көрсетуі тиімді.

Ортаңғы топта

Ортаңғы топта балалардың рөлдік әрекеттері біртіндеп күрделене бастайды. Балалар қысқа диалог құрып, бірнеше әрекетті бір сюжетке біріктіре алады.

Ойын тақырыптары:

- «Дүкен»;
- «Шаштараз»;
- «Балабақша»;
- «Отбасы»;
- «Автобус»;
- «Кафе»;
- «Ауруxана».

Бұл кезеңде рөлдік диалогтарды дамытуға ерекше көңіл бөлінеді. Педагог балаларға «Сізге қандай көмек керек?», «Сіз не сатып аласыз?», «Қайда барасыз?» сияқты сұрақтар арқылы сөйлеуге мүмкіндік береді.

Ересек және мектепалды топта

Ересек жастағы балалар ойын сюжетін өздері құрастырып, бірнеше оқиғаны байланыстыра алады. Сондықтан педагогтің тікелей араласуы біртіндеп азайып, балалардың дербестігі артады.

Бұл жаста:

- «Әуежай»;
- «Қонақүй»;
- «Құрылыс алаңы»;
- «Өрт сөндірушілер»;
- «Телестудия»;
- «Кітапхана»;
- «Мектеп»;
- «Ветеринарлық клиника»;
- «Саяхат»;
- «Мейрамхана»

сияқты күрделі ойындарды ұйымдастыруға болады.

Жоғары мектепке дейінгі жаста ойын сюжетін өзара байланысты бірнеше оқиғаға дейін кеңейтуге болады.

Сюжеттік-рөлдік ойындардың тиімді әдіс-тәсілдері

Педагог ойын барысында төмендегі әдістерді қолдана алады:

«Ойынға кіріспе жағдай» әдісі. Балаларға ойын бастауға себеп болатын қызықты жағдай ұсынылады.

«Сұрақ арқылы дамыту» әдісі. Педагог ойын барысын сұрақтар арқылы кеңейтеді.

«Рөлді алмастыру» әдісі. Балалар ойын барысында әртүрлі рөлдерді кезекпен орындайды.

«Затқа жаңа мағына беру» әдісі. Балалар қарапайым заттарды ойын жағдайына сәйкес басқа заттың орнына қолданады.

«Күтпеген жағдай» әдісі. Ойын барысында жаңа мәселе ұсынылады. Мысалы, дүкендегі касса істемей қалды немесе ауруханаға шұғыл науқас келді.

«Шағын жоба» әдісі. Балалар ойынға қажетті атрибуттарды өздері жасайды.

Мысалы, «Кафе» ойынына мәзір, ақша, тағам атаулары, белгілер және үстел безендіру элементтерін балалардың өздеріне жасатуға болады.

Сюжеттік-рөлдік ойын арқылы тіл дамыту

Сюжеттік-рөлдік ойын – баланың сөйлеу белсенділігін арттырудың табиғи жолдарының бірі. Ойын барысында бала рөлге сәйкес сөздерді пайдаланып, диалог жүргізеді.

Мысалы, «Кітапхана» ойынында:

– Сәлеметсіз бе! Сіз қандай кітап іздеп жүрсіз?

– Маған ертегілер жинағы керек.

– Мына кітапты алуыңызға болады.

– Рақмет!

Осындай қысқа диалогтар біртіндеп күрделеніп, баланың сөздік қорын байытады.

Педагог балаларды түзетуде де абай болуы керек. Ойын үстінде әрбір қателікті бірден тоқтатып түзету баланың сөйлеуге деген еркіндігін төмендетуі мүмкін. Сондықтан дұрыс сөйлеу үлгісін табиғи түрде көрсету тиімді.

Сюжеттік-рөлдік ойын және адамгершілік тәрбие

Ойын арқылы балаларға адамгершілік құндылықтарды да қалыптастыруға болады. Дәрігер рөлінде бала науқасқа көмектесуді, сатушы рөлінде сыпайы сөйлесуді, тәрбиеші рөлінде қамқорлық көрсетуді, жүргізуші рөлінде қауіпсіздік ережесін сақтауды үйренеді.

Ойын барысында:

- көмектесу;
- қамқорлық жасау;
- сыйластық;
- жауапкершілік;
- әдептілік;
- ынтымақтастық;
- кезек күту;
- бір-бірін тыңдау

сияқты әлеуметтік дағдылар қалыптасады.

Сюжеттік-рөлдік ойынның әлеуметтік маңызы оның баланың шынайы өмірдегі өзара қарым-қатынастарды қауіпсіз ойын жағдайында тәжірибеден өткізуіне мүмкіндік беруімен байланысты.

Ойын ортасына қойылатын талаптар

Сюжеттік-рөлдік ойындарды тиімді ұйымдастыру үшін топта қолайлы дамытушы ойын ортасы қалыптасуы қажет.

Ойын ортасы:

1. баланың жас ерекшелігіне сәйкес болуы;
2. қауіпсіз болуы;
3. балалардың еркін пайдалануына мүмкіндік беруі;
4. түрлі ойын тақырыптарын қамтуы;
5. өзгертуге және толықтыруға қолайлы болуы;
6. дайын және алмастырушы заттарды қатар қамтуы;
7. баланың шығармашылығын қолдауы қажет.

Ойын материалдарын мезгіл-мезгіл жаңартып отыру балалардың қызығушылығын сақтауға көмектеседі. Бірақ педагог әр өзгерісті міндетті түрде белгілі бір ойынға мәжбүрлі түрде бағыттамауы керек.

Ата-анамен бірлескен жұмыс

Сюжеттік-рөлдік ойындарды дамытуда ата-анамен ынтымақтастықтың да маңызы зор. Баланың үйдегі тәжірибесі оның балабақшадағы ойынына тікелей әсер етеді.

Ата-аналарға:

- баламен бірге мамандықтар туралы әңгімелесу;
- дүкенге, кітапханаға, емханаға барған кезде қызметкерлердің жұмысын бақылау;
- үйде рөлдік ойындар ойнау;
- қажетсіз қораптардан ойын атрибуттарын жасау;

• балаға өз ойын еркін құруға мүмкіндік беру

сияқты ұсыныстар беруге болады.

Мысалы, ата-ана баламен бірге «Үйдегі дүкен», «Отбасы», «Саяхатқа дайындық», «Шағын кафе» ойындарын ұйымдастыра алады.

Қорытынды

Қорыта келгенде, сюжеттік-рөлдік ойын – мектепке дейінгі жастағы баланың табиғи қажеттіліктеріне негізделген, оның тұлғалық және әлеуметтік дамуына жан-жақты ықпал ететін маңызды педагогикалық құрал. Ойын барысында бала қоршаған ортадан алған әсерлерін қайта жаңғыртып қана қоймай, оларды өз қиялы арқылы түрлендіреді, жаңа жағдайлар ойлап табады және құрдастарымен қарым-қатынас орнатады.

Сюжеттік-рөлдік ойынның тәрбиелік және дамытушылық мүмкіндігі оның мазмұнының баланың өмірлік тәжірибесімен байланыстылығында. Бала күнделікті өмірде көрген ересектердің әрекетін ойын барысында бейнелей отырып, әлеуметтік рөлдердің мәнін түсіне бастайды. Мысалы, дәрігердің адамдарға көмектесуі, сатушының сатып алушылармен сөйлесуі, жүргізушінің жолаушыларға қызмет көрсетуі, тәрбиешінің балаларға қамқорлық жасауы сияқты әрекеттер ойын арқылы баланың түсінігіне енеді.

Сюжеттік-рөлдік ойын баланың тілдік дамуына да ерекше ықпал етеді. Рөлдік диалогтар барысында балалар жаңа сөздерді меңгереді, сөйлем құрастырады, сұрақ қояды, жауап береді және өз ойын түсінікті жеткізуге үйренеді. Ойын кезінде пайда болған табиғи қарым-қатынас баланың сөйлеуге деген қажеттілігін арттырады.

Сонымен қатар сюжеттік-рөлдік ойын шығармашылық қабілетті дамытуға қолайлы орта қалыптастырады. Балалар дайын сценарийді қайталап қана қоймай, ойын барысына өз ұсыныстарын енгізеді, жаңа кейіпкерлер ойлап табады, оқиға желісін өзгертеді және әртүрлі шешімдер ұсынады. Осы арқылы олардың қиялы, бастамашылдығы және дербестігі қалыптасады.

Ойынның тағы бір маңызды ерекшелігі – балалардың өзара қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыруы. Бір ойынға бірнеше баланың қатысуы олардың келісуін, рөлдерді бөлісуін, кезек күтуін, бір-бірінің ұсынысын тыңдауын және ортақ шешім қабылдауын талап етеді. Мұндай тәжірибе кейін баланың ұжымдағы қарым-қатынасына оң негіз қалыптастырады.

Педагогтің сюжеттік-рөлдік ойынды ұйымдастырудағы негізгі міндеті – баланың ойын шығармашылығын шектемей, оған қажетті жағдай жасау. Педагог ойын тақырыбын ұсына алады, өмірлік тәжірибені байытады, ойын ортасын дайындайды, жаңа атрибуттар енгізеді, қажет жағдайда ойынға белгілі бір рөлмен қатысады. Бірақ педагог ойынның барлық барысын өзі белгілеп, балалардың әрбір әрекетін бақылауға алмауы тиіс. Себебі ойынның негізгі құндылығы – баланың еркіндігі мен шығармашылық бастамасында.

Әсіресе педагогтің **тікелей және жанама басшылық әдістерін дұрыс үйлестіруі** маңызды. Кіші жастағы балаларға педагогтің бірге ойнауы мен әрекетті көрсетуі қажет болса, ересек және мектепалды топтарда баланың дербес ойын құруына көбірек мүмкіндік берілуі тиіс. Бұл жас ерекшелігіне сәйкес ойынның біртіндеп күрделенуіне жағдай жасайды.

Сюжеттік-рөлдік ойындарды жүйелі ұйымдастыру үшін балабақшада бай әрі өзгермелі ойын ортасын қалыптастыру қажет. Ойыншықтармен қатар заттарды алмастыратын қарапайым материалдардың болуы баланың қиялын дамытуға мүмкіндік береді. Қорап, қағаз, мата, текше сияқты қарапайым заттардың ойын барысында жаңа мағынаға ие болуы баланың шығармашылық ойлауын қолдайды.

Ойын тақырыптарын таңдауда да баланың қызығушылығы мен қоршаған ортадағы тәжірибесін ескеру қажет. Қазіргі балаларға таныс мамандықтар, көлік түрлері, дүкен, емхана, кафе, кітапхана, құрылыс, саяхат, әуежай сияқты тақырыптармен қатар ұлттық салт-дәстүрлерге, отбасылық құндылықтарға, табиғатты қорғауға байланысты сюжеттік ойындарды да ұйымдастыруға болады.

Жалпы алғанда, мектепке дейінгі ұйымда сюжеттік-рөлдік ойындарды дұрыс ұйымдастыру баланың әлеуметтік тәжірибесін кеңейтіп, оның сөйлеуін, ойлауын, қиялын,

шығармашылығын, эмоционалдық және коммуникативтік қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Сондықтан сюжеттік-рөлдік ойынды тек балалардың бос уақытын ұйымдастыру құралы ретінде емес, мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту үдерісінің маңызды педагогикалық тетігі ретінде қарастырған жөн.

Педагог баланың ойынға деген табиғи қызығушылығын сақтап, оған таңдау жасауға, өз ойын ұсынуға, қателесуге, қайта байқап көруге және өз сюжетін құруға мүмкіндік берген кезде ғана ойынның дамытушылық әлеуеті толық ашылады.

Демек, сюжеттік-рөлдік ойындарды ұйымдастырудың тиімді әдістемесі – **баланың өмірлік тәжірибесін байыту, қызықты ойын ортасын қалыптастыру, рөлдік әрекетті меңгерту, диалогтік сөйлеуді дамыту, сюжетті біртіндеп күрделендіру және баланың дербес шығармашылығын қолдау** қағидаларына негізделуі тиіс. Осындай жүйелі жұмыс нәтижесінде бала қоршаған ортаны жақсырақ түсініп, адамдармен қарым-қатынас жасауға, өз әрекетін жоспарлауға және әлеуметтік ортада өзін еркін ұстауға үйренеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2007.
2. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі.
3. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы. – Астана.
4. Выготский Л.С. Игра и ее роль в психическом развитии ребенка. – Москва.
5. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – Москва: Просвещение.
6. Эльконин Д.Б. Психология игры. – Москва: Педагогика, 1978.
7. Запорожец А.В. Избранные психологические труды. – Москва: Педагогика.
8. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – Москва: Политиздат.
9. Мухина В.С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество. – Москва: Академия.
10. Козлова С.А., Куликова Т.А. Дошкольная педагогика. – Москва: Академия.
11. Смирнова Е.О. Детская психология. – Москва: Владос.
12. Смирнова Е.О. Игра и произвольность у дошкольников. – Москва.
13. Венгер Л.А. Развитие познавательных способностей в процессе дошкольного воспитания. – Москва: Педагогика.
14. Поддьяков Н.Н. Творчество и саморазвитие детей дошкольного возраста. – Волгоград.
15. Поддьяков Н.Н. Мышление дошкольника. – Москва: Педагогика.
16. Веракса Н.Е., Веракса А.Н. Проектная деятельность дошкольников. – Москва: Мозаика-Синтез.
17. Веракса Н.Е., Галимов О.Р. Познавательно-исследовательская деятельность дошкольников. – Москва: Мозаика-Синтез.
18. Дыбина О.В. Ознакомление с предметным и социальным миром. – Москва: Мозаика-Синтез.

Бодыкова Гулбагила Жанахметовна
Тарих және география пәндерінің мұғалімі
Базарбек Қашқынбаев атындағы №142 орта мектебі
Қызылорда облысы, Шиелі ауданы, Жаназар батыр ауылы

ГЕОГРАФИЯ ЖӘНЕ ЗАМАНАУИ КАРТОГРАФИЯ: ЦИФРЛЫҚ КАРТАЛАРМЕН ЖҰМЫС

Аннотация: мақалада қазіргі география ғылымында кеңінен қолданылатын цифрлық картографияның қарқынды дамуы, оның білім беру процесіндегі рөлі және оқушылардың географиялық сауаттылығын арттырудағы маңызы теориялық және практикалық тұрғыда талданады. Цифрлық карталармен жұмыс істеу арқылы кеңістіктік ойлау, аналитикалық дағдылар, картографиялық ақпаратты оқу және интерпретациялау қабілеттері қалыптасатыны ғылыми деректермен негізделеді. Сонымен қатар, GIS-технологиялар, онлайн-картографиялық платформалар, қашықтан зондтау деректері және интерактивті карта сервисстерінің білім беру саласында қолданылу мүмкіндіктері сипатталады. Мақалада цифрлық карталармен жұмыс жүргізудің әдістемелік қадамдары, оқу тапсырмаларының түрлері, практикалық дағдыларды қалыптастыру жолдары және педагогтар үшін ұсыныстар ұсынылады. Зерттеу нәтижелері цифрлық картографияны тиімді пайдалану оқушылардың пәндік құзыреттіліктерін, зерттеушілік мәдениетін, талдау-салыстыру қабілеттерін дамытуға бағытталған маңызды құрал екенін көрсетеді.

Кілт сөздер: география, заманауи картография, цифрлық карта, GIS-технологиялар, кеңістіктік ойлау, интерактивті карталар, қашықтан зондтау, геоақпараттық жүйелер, білім беру, картографиялық дағды, цифрландыру.

Қазіргі білім беру кеңістігінде география ғылымы жаңа сандық мүмкіндіктермен толықтырылып, оқушылардың кеңістіктік түсінігін, аналитикалық ойлауын және әлемді ғылыми тұрғыдан тану қабілетін қалыптастыруда негізгі рөл атқарады. География пәнінің мазмұны дәстүрлі физикалық және әлеуметтік-экономикалық білімдермен шектелмей, заманауи ақпараттық технологиялармен, сандық картографиямен, геоақпараттық жүйелермен (ГАЖ) және спутниктік бақылау құралдарымен тығыз байланыста дамуда. Осы тұрғыдан алғанда, цифрлық карталармен жұмыс істеу мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің ажырамас бөлігіне айналып, оқушылардың кеңістіктік сауаттылығын қалыптастырудың ең тиімді жолдарының біріне айналуда.

Цифрлық картография – белгілі бір аумақ туралы ақпаратты цифрлық форматта жинау, өңдеу, бейнелеу және талдау ғылымы. Бұл бағыттың ерекшелігі – карта тек статикалық кескін емес, географиялық деректердің күрделі жиынтығын динамикалық түрде көрсететін интеллектуалды құралға айналады. Мұғалімнің міндеті картаның осы ғылыми мүмкіндіктерін оқу үдерісінде дұрыс қолдана отырып, оқушылардың зерттеушілік қабілеттерін дамыту, олардың аумақтық-кеңістіктік ойлауын күшейту және ақпаратты талдай алу дағдыларын жетілдіру болып табылады. Цифрлық карталар оқушыға нақты уақыттағы деректермен жұмыс істеуге мүмкіндік береді: ауа температурасының өзгерісін, жауын-шашын динамикасын, халық санының өсуін, табиғи апаттар статистикасын және географиялық нысандардың қозғалысын бақылау.

Заманауи цифрлық картография географияны оқытудың әдістемелік жүйесіне жаңа серпін берді. Оқушы енді картаны тек көру арқылы ғана емес, оның функционалдық элементтерін зерттеу, қабаттарды қосу және өшіру, мәліметтерді салыстыру, картадағы нысандардың қасиеттерін анықтау, кеңістіктік талдау жасау сияқты күрделі операцияларды меңгереді. Мұндай әрекеттер оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, географиялық білімнің тәжірибелік маңызын нақты мысалдар арқылы көрсетеді.

Цифрлық карталармен жұмыс істеу барысында оқушылар ақпаратты іздеу, деректерді сұрыптау, олардың географиялық орнын анықтау, координаталық торларды қолдану, қашықтық пен биіктікті өлшеу, карта масштабын өзгерту және географиялық объектілердің динамикасын қадағалау сияқты дағдыларды жүйелі түрде меңгереді. Жас ұрпақтың ақпараттық ортада бағдарлану қабілетін қалыптастыруда Google Earth, ArcGIS Online, Yandex Maps, QGIS тәрізді платформалардың мүмкіндіктері зор. Бұл құралдар түрлі аумақтарды үш өлшемді форматта көруге, ғарыштық суреттерді салыстыруға, тарихи өзгерістерді байқауға, рельефті модельдеуге және табиғи процестердің заңдылықтарын анықтауға жағдай жасайды.

Цифрлық карталармен жұмыс істеудің педагогикалық маңыздылығы – оқушының пәнге деген қызығушылығын арттыруында. География абстрактілі ұғымнан нақты бейнеге айналады, ал карта оқушының жеке зерттеу құралы ретінде қабылданады. Мұндай әдіс оқушылардың сыни ойлауын дамытып, оларды географиялық құбылыстарды себеп-салдар тұрғысынан талдауға ынталандырады. Мысалы, климаттық карталармен жұмыс істеу кезінде оқушылар температураның өзгеруын тек көрумен шектелмей, оның жел бағыттарымен, мұхит ағыстарымен және жер бедерімен байланысын зерттеп үйренеді.

Цифрлық картография географияны оқытуда далалық зерттеу жұмыстарын толықтырып, нақты уақыттағы бақылауларды жүргізуге мүмкіндік береді. Мұғалім оқушыларға өз ауласы, мектебі немесе туған өңірі туралы географиялық ақпаратты жинау, цифрлық картаға енгізу, объектілерді белгілеу және өздерінің шағын геоақпараттық жобаларын жасау тапсырмаларын бере алады. Мұндай жобалық жұмыс оқушылардың зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастырып, дербестігін арттырады.

Сонымен қатар, цифрлық карталар арқылы экологиялық мониторинг жүргізу мүмкіндігі артады. Атмосфералық ластану деңгейін, жасыл желектердің таралуын, су ресурстарының күйін немесе табиғи апаттар ықтималдығын карта қабаттары арқылы бақылау оқушылардың экологиялық санасын қалыптастыруға ықпал етеді. Қоршаған ортаның күрделі өзгерістерін картадан көріп, олардың динамикасын талдау – табиғатты қорғауға деген жауапкершілікті арттыратын ғылыми әдіс.

Цифрлық картографияның тиімділігі оның пәнаралық байланыстарды кеңейтуінде. География математиканың координаталық жүйелерімен, информатиканың деректерді өңдеу тәсілдерімен, биологияның биоалуантүрлілік карталарымен, тарихтың тарихи деректерді картографиялау әдістерімен интеграцияланады. Мұндай интеграция арқылы оқушы күрделі ұғымдарды терең түсініп, білімнің әр саласын өзара байланыстыра алады.

Мектепте цифрлық карталармен жұмыс жүргізу кезінде мұғалім геодеректердің сенімділігін, ақпарат көздерінің ғылыми негізделуін, картаның дәлдігін, масштабтың өзгеруін, карта қабаттарының үйлесімділігін түсіндіреді. Бұл оқушылардың ақпараттық мәдениетін қалыптастырып, жалған немесе бұрмаланған картографиялық мәліметтерді ажырата алу қабілетін дамытады.

Қазіргі цифрландыру дәуірінде география ғылымы мен картография саласы түбегейлі өзгерістерге ұшырап, кеңістіктік ақпаратты өңдеу, талдау және визуализациялау мүмкіндіктері бұрынғыдан әлдеқайда жоғары деңгейге жетті. Цифрлық карталар оқу процесінде тек көрнекілік құралы ретінде ғана емес, оқушының зерттеушілік қабілетін дамытатын, ақпаратты өз бетінше табуға, салыстыруға, түсіндіруге және кеңістіктік тұрғыдан ойлауға үйретететін әмбебап білімдік ресурсқа айналып отыр. География сабақтарында цифрлық карталарды қолдану оқушылардың табиғи және әлеуметтік құбылыстарды кеңістіктік өлшемде қабылдауына, картографиялық заңдылықтарды түсінуіне, географиялық объектілердің өзара байланысын терең меңгеруіне мүмкіндік береді. Әсіресе веб-картография құралдары, спутниктік түсірілімдер, қашықтан зондтау деректері мен геоақпараттық жүйелер мектептегі география пәнінің мазмұнын жаңғыртып, оны заманауи ғылыми әдіснамаға жақындастыра түсуде. Бүгінгі таңда картография Big Data талдауымен, үш өлшемді модельдеумен, динамикалық деректерді визуализациялаумен және геоаналитикалық процестермен тығыз байланыста дамуда. Бұл өзгерістер оқушыларды тек дайын ақпаратты

қабылдаушы деңгейінде қалдырмай, керісінше, оларды кеңістіктік талдаушы, зерттеуші, интерпретатор рөліне көшіреді.

Цифрлық карталармен жұмыс барысында оқушылар нақты уақытқа жақын деректермен танысып, климаттық өзгерістер, урбанизация динамикасы, көлік ағымы, табиғи ландшафттардың трансформациясы сияқты құбылыстарды интерактивті түрде бақылай алады. Мұндай тәжірибелер олардың қоршаған ортаны тану мәдениетін, экологиялық жауапкершілігін қалыптастырып, жаһандық мәселелерді ғылыми тұрғыдан түсінуіне жағдай жасайды. Сонымен қатар, цифрлық карталар технологиясы география пәнін информатика, математика және экология пәндерімен кіріктіре отырып, оқушының логикалық ойлау, деректерді өңдеу, салыстырмалы талдау жүргізу дағдыларын дамытады. Бұл интеграция STEM-білім берудің негізгі қағидаларымен толық сәйкес келеді.

Қашықтан зондтау материалдары мен спутниктік суреттерді пайдалану оқушылардың ғылыми-зерттеу жұмыстарына деген қызығушылығын арттырып, оларға нақты дәлелді деректермен жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Мысалы, жер бедерінің өзгерісін, өзен арнасының ауытқуын, мұздықтардың кемуін, ауыл шаруашылығы алқаптарының жағдайын немесе қала құрылымының кеңеюін талдау барысында оқушылар картаның қабаттарын салыстыра отырып, себеп-салдарлық байланыстарды анықтайды және ғылыми қорытындылар жасайды. Бұл тәсіл олардың функционалдық географиялық сауаттылығын, кеңістіктік ойлауын, талдау және синтездеу қабілетін жүйелі түрде дамытады.

Педагог үшін цифрлық карталарды тиімді қолданудың ең басты шарты – мазмұны жағынан күрделі емес, бірақ ойландыратын тапсырмалар дайындау. Мұндай тапсырмалар оқушының жас ерекшелігіне сай, қолжетімді, сонымен бірге зерттеушілік сипатта болуы қажет. Цифрлық картаның қабаттарын таңдау, объектілерді салыстыру, геоақпараттық деректерді өлшеу, деректерді картаға енгізу, нәтижені интерпретациялау сияқты әрекеттер оқушыны белсенді білім алушы деңгейіне көтереді. География сабағында осындай әдістердің жиі қолданылуы оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың цифрлық мәдениетін, ақпаратпен жұмыс істеу жауапкершілігін де қалыптастырады.

Цифрлық карталармен жұмыс география пәнін оқытудың жаңа мазмұнын айқындап, білім беру процесін заманауи ғылыми бағыттарға бейімдейді. Бұл технологиялар оқушының танымдық белсенділігін, шығармашылық қабілетін, талдау дағдыларын, кеңістіктік ойлауын дамытуда тиімді құрал болып табылады. XXI ғасырдың ақпараттық қоғамында білім алушы географиялық ақпаратты тек есте сақтап қоймай, оны тұтас жүйе ретінде түсіне алуы, кеңістіктік деректерді талдау арқылы ғылыми қорытынды жасай алуы қажет. Осындай мақсатқа қол жеткізудің ең тиімді жолдарының бірі – сабақ барысында цифрлық карталар мен заманауи картографиялық ресурстарды жүйелі қолдану.

Оқыту үдерісінде цифрлық карталардың интерактивті мүмкіндіктерін пайдалану оқушылардың кеңістіктік елестетуін, картамен еркін жұмыс істеу дағдысын, географиялық орынды анықтау жылдамдығын арттырады. Осындай жұмыс барысында оқушылар кеңістіктік ойлау операцияларын – классификация, топтастыру, салыстыру, моделдеу, абстракциялау, жалпылау — белсенді қолданады.

Осылайша, география пәнін оқытудағы заманауи картографияның орны ерекше. Цифрлық карталармен жұмыс істеу оқушылардың географиялық білімінің сапасын арттырып қана қоймай, олардың зерттеушілік дағдыларын, ақпараттық мәдениетін, кеңістіктік сауаттылығын және жаһандық процестерді түсіну қабілетін қалыптастырады. Цифрлық картография – болашақ ұрпақтың әлемді дәл әрі ғылыми тұрғыдан тануы үшін қажетті құрал. Жаңа технологиялар дәуірінде мұғалімнің міндеті – осы құралдарды тиімді пайдалана отырып, оқушының танымын кеңейту, географиялық құбылыстарды терең түсіндіру және ғылымға қызығушылығын арттыру. Заманауи картография мен цифрлық карталар географияның мазмұнын жаңғыртып, білім берудің жаңа парадигмасын қалыптастырады, ал осы парадигманың өзегі – ғылыми ойлау, кеңістіктік мәдениет және географиялық сауаттылық.

Сқақбай Жайнагүл Әлиқызы
Бастауыш сынып мұғалімі
"Еңбек ауылындағы МДШО №22 орта мектеп" КММ
Талдықорған қаласы

ТІЛ ЖӘНЕ СӨЙЛЕУ. СӨЙЛЕУ ДЕГЕНІМІЗ НЕ?

Білім беру ұйымының атауы	**"Еңбек ауылындағы МДШО №22 орта мектеп" КММ**
Пәні:	Қазақ тілі
Бөлім:	**Өзім туралы**
Педагогтің аты-жөні:	Сқақбай Жайнагүл Әлиқызы
Сынып:	4 Б-сынып
Сабақтың тақырыбы:	**Тіл және сөйлеу. Сөйлеу дегеніміз не?** **1-4 жаттығу**
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаты:	2.1.1.1 тыңдаған материал бойынша түсінбеген сөздерін белгілеу, мәтін мазмұны бойынша қойылған сұрақтарға жауап беру
Сабақтың мақсаты	Тыңдалған мәтін бойынша қойылған сұрақтарға жауап беріп, мәтінде жалпы не туралы айтылғанын түсінеді. **ЕББҚ** Күнделікті өмірде кездесетін жағдаяттарға байланысты сөйлеу мәдениетін сақтап, диалогке қатысады
Сабақтың мақсаты (Негіздеме: Мемлекет басшысы Қ.Тоқаевтың Ұлттық құрылтайдың II,III, IV отырыстарында берген тапсырмасы, ҚР Оқу-ағарту министрлігінің №123 бұйрығы)	Түсінбеген сөздерін белгілеу, мәтін мазмұны бойынша қойылған сұрақтарға жауап береді Күнделікті өмірде кездесетін жағдаяттарға байланысты сөйлеу мәдениетін сақтап, диалогке қатысады Ай құндылығы: еңбекқорлық және кәсіби біліктілік айы Апталық дәйек сөз: «Білім – қымбат қазына, қанағат тұтпа азына» (Мұзафар Әлімбаев) Құндылық: Құрмет және жауапкершілік – сыныптасын мұқият тыңдап, сөзді бұрмаламай жеткізуге тырысады
	Сабақтың барысы

Сабақтың жоспар-ланған кезеңдері	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурс тар
Сабақтың басы 2 минут	**І.Ұйымдастыру.** Сәлемдесу. Психологиялық дайындық Қазақ тілім-өз тілім,ана тілім Абай,Мұхтар сөйлеген дана тілім. Қастерлейді ұл-қызың мәңгі сені. Болашағым,бақытым,дара тілім **«Адал азамат»** бағдарламасы аясында жас ұрпақтың бойында ұлттық құндылықтарды қалыптастыруға бағытталған нақты мысал келтіріледі. Дәйексөз бойынша мысалдар келтіреледі.	1.Мұғаліммен сәлемдеседі. 2.Өлең шумағын айтады.	Жарайсыңдар!	

Сабақтың ортасы 5минут **Білу.** 11 минут	**Оқушыларды оқу мақсаты және бағалау критерийімен таныстырамын.** **ІІІ. Жаңа тақырып.** **1-жаттығу.Мәтінді тыңда.** Сөйлеу – ерекше құбылыс. Ол адамдардың бір-бірімен қарым-қатынас жасауы үшін қажет. Адамдар тіл арқылы бір-бірін түсінеді, білмегенін сұрайды, кеңеседі. • Сұрақтарға жауап бер. 1. Сөйлеу не үшін қажет? 2. Тіл арқылы адамдар не істейді? • Алғашқы екі сөйлемді көшіріп жаз. Ол сөйлемдерде қанша сөз бар? Сөйлеу сұрақ, жауап және әңгімелеуден тұрады.	Мәтінді тыңдайды.	**Дескриптор:** 1.Мәтінді тыңдайды.1б 2.мәтін бойынша қойылған сұрақтарға жауап береді.1б	оқулық, дәптер.
7минут	**2-жаттығу.** Суреттерге қара.«Бейнеге ену» әдісі арқылы жеке бейнелерге ат қойып, сөйлеудің қай түрін қолданып жатқанын айтады. 	Сурет бойынша сөйлем құрайды	**Дескриптор:** 1.суретбойынша сөйлемқұрайды.1б 2.ауызшажәне жазбашасөйлеутүрінажыратады.1б	
3минут	**Сұрақтарға жауап бер.** 1. Адамдардың қайсысы ауызша, қайсысы жаз-баша сөйлеуді қолданып тұр? 2. Қарым-қатынас жасау үшін қимыл мен ымның көмегі бар ма? 3. Жан-жануарларсөйлей ме? • Төмендегісөйлемдерсуреттердіңатауы бола ала ма? 1. Оқу мен жазу – егіз. 2. Ым мен қимыл – түсінісуқұралы. 3. Мысық неге мияулады?	Сұрақтарға жауап береді.	3.сұраққажауапболатынсуретіанықтайды.1б 4.өзпікіріңсуретенмысалкелтіретырыпайтады.1б 5. сөйлемніңсолсуреттіңатауыболаалатынынталдайды.1б	сурет
2минут	**Сергіту сәті** Орнымыздан тұрамыз Белге қолды қоямыз. Бұрыламыз оңға бір, Бұрыламыз солға бір. Бір, екі, үш. Бір, екі, үш. Жоғары қолды созамыз, Тып-тыныш қана отырамыз.	Сергіту сәтін іс-қимылмен көрсетеді.		
2минут	**ЕБҚ тапсырмасы** **Сөйлеу не үшін керек?** **– Тіл арқылы адамдар не істейді?**			

5минут	 **Шығармаылық үзіліс** **4-жаттығу** *1-деңгей.* Өзіңдіаспанәлеміндеұшыпжүрмін депелестетіп,әңгімеле. *2-деңгей.* Аспан денелері туралы ырым-тыйымдардыжаз. *3-деңгей.* «Ғарыш» сөзінің әрбір әрпінен басталатынсөздердіатап,мәтін құрастыр	сұраққа жауап береді. Саралау тапсырмаларынорындайды.	**Дескриптор:** 1.Саралау тапсырмаларын орындайды.1б	
Сабақтың соңы 4 минут 2мин 2мин	**IV.Сабақты қорытындылау** **«Ым-ишара»** **ойыны**арқылыкөпіржасайтыры птүсіндіру.Ойыншыларғақимақа ғазғажазылған(*қуану,ренжу,қоян, жаңбыр,жел,қасқыр*т.б.)сөздерді ым-ишараменкөрсетутапсырылады. (оқу мақсаты мен бағалау критерийлеріне оралу): -Бүгінгі оқу мақсаты қандай болды? -Жетістік критерийлеріне жеттік пе? **Үй тапсырма : 3-жаттығу.** **Оқушылардың білімін бағалау**	Оқушылар сөздерді ым-ишара арқылы көрсеткенде сөздерді қолданбауы керек. Үй тапсырма сын жазады	Мадақтау сөздерін айту Дескриптор: Ым-ишара арқылы көрсетеді.1б Балдар жиынтығын қою	

Сабыр Ботагөз Шыналықызы
Информатика пәні мұғалімі
№79 жалпы орта білім беретін мектебі
Шымкент қаласы

БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕ ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСТАРЫН ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ

Аннотация. Мақалада білім беру процесінде цифрлық білім беру ресурстарын тиімді пайдаланудың маңызы, олардың оқыту сапасын арттырудағы мүмкіндіктері және педагогтің кәсіби қызметіндегі рөлі қарастырылады. Цифрлық платформалар мен интерактивті құралдарды сабақтың мақсатына сәйкес қолдану жолдары сипатталып, оқушылардың танымдық белсенділігін, функционалдық сауаттылығын, сыни ойлауын және өздігінен білім алу дағдыларын дамытуға бағытталған әдістемелік тәсілдер ұсынылады.

Түйін сөздер: цифрлық білім беру ресурстары, цифрлық технология, білім сапасы, интерактивті оқыту, ақпараттық сауаттылық, педагогикалық әдістеме.

Кіріспе

Қазіргі қоғамның қарқынды цифрлануы білім беру жүйесіне жаңа талаптар қойып отыр. Ақпараттық технологиялардың дамуы оқыту мазмұнын жаңартуға, білім алушылардың танымдық мүмкіндіктерін кеңейтуге және оқу үдерісін ұйымдастырудың тиімді әдістерін қалыптастыруға жол ашты. Бүгінгі педагогтің міндеті – оқушыға дайын білімді жеткізумен ғана шектелмей, оны ақпаратты іздеуге, талдауға, салыстыруға және алған білімін күнделікті өмірде қолдануға үйрету.

Осы тұрғыдан алғанда, цифрлық білім беру ресурстары білім беру үдерісінің маңызды құрамдас бөлігі болып саналады. Олар оқу материалын көрнекі ұсынуға, күрделі ұғымдарды түсіндіруге, білімді бекітуге және оқушының оқу жетістігін жедел бағалауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар цифрлық ресурстар оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеріп, білім алу қарқынына сәйкес тапсырмалар ұсынуға жағдай жасайды.

Дегенмен цифрлық технологияларды қолданудың тиімділігі пайдаланылатын құралдардың санымен емес, олардың сабақ мақсатына қаншалықты сәйкес келуімен анықталады. Сондықтан педагог цифрлық ресурстарды орынды таңдап, дәстүрлі оқыту әдістерімен үйлестіре отырып пайдалануы қажет.

Цифрлық білім беру ресурстарының мәні мен мүмкіндіктері

Цифрлық білім беру ресурстары – оқу ақпаратын электрондық форматта ұсынуға, білімді меңгеруге, тапсырмаларды орындауға, өзара әрекеттесуге және оқу нәтижелерін бағалауға арналған цифрлық материалдар мен құралдар жиынтығы. Оларға электрондық оқулықтар, бейнесабақтар, интерактивті жаттығулар, білім беру платформалары, виртуалды зертханалар, электрондық тесттер және мультимедиалық материалдар жатады.

Цифрлық ресурстардың басты ерекшелігі – ақпаратты әртүрлі форматта ұсыну мүмкіндігі. Мәтін, сурет, дыбыс, бейне және анимацияның үйлесуі оқушының тақырыпты түсінуін жеңілдетеді. Мысалы, жаратылыстану сабағында табиғи құбылысты бейнематериал арқылы көрсету, математикада есептің шешілу жолын интерактивті тапсырмамен бекіту, ал тіл сабақтарында аудиоматериалдар арқылы тыңдалым дағдысын дамытуға болады.

Цифрлық ресурстардың тағы бір артықшылығы – жедел кері байланыс беруі. Оқушы тапсырманы орындағаннан кейін нәтижесін бірден көріп, жіберген қатесін анықтай алады. Мұғалім де сыныптың қай тақырыпты жақсы меңгергенін және қандай мәселелер бойынша қосымша жұмыс қажет екенін бағалайды.

Сонымен бірге цифрлық құралдар оқушының дербестігін арттырады. Білім алушы ақпаратты өздігінен іздеп, тапсырмаларды орындайды, нәтижесін тексереді және өз оқуына жауапкершілікпен қарауға үйренеді. Алайда бұл мүмкіндіктер мұғалімнің бағыттауы мен педагогикалық бақылауы болған жағдайда ғана тиімді жүзеге асады.

Цифрлық ресурстарды сабақта тиімді қолдану әдістемесі

Цифрлық ресурстарды тиімді пайдаланудың алғашқы шарты – сабақтың мақсатын нақты анықтау. Педагог алдымен оқушы қандай білімді меңгеруі, қандай дағдыны қалыптастыруы және сабақ соңында қандай нәтижеге жетуі керектігін белгілейді. Содан кейін осы мақсатқа сәйкес келетін цифрлық құралды таңдайды.

Сабақтың басында қысқа бейне, интерактивті сұрақ немесе тақырыпқа қатысты сурет оқушылардың қызығушылығын оятуға көмектеседі. Жаңа материалды түсіндіру кезінде электрондық оқулық, анимация, сызба немесе презентация қолдануға болады. Білімді бекіту кезеңінде интерактивті жаттығулар мен онлайн тесттер пайдаланылса, сабақ соңында рефлексия жүргізіп, оқушының оқу нәтижесіне баға беруге мүмкіндік туады.

Цифрлық ресурстарды саралап оқытуда да тиімді қолдануға болады. Оқу материалын тез меңгеретін оқушыларға күрделірек тапсырмалар ұсынылса, қосымша қолдауды қажет ететін білім алушыларға үлгі, нұсқаулық және қайталау жаттығулары беріледі. Мұндай тәсіл әр оқушының қабілеті мен оқу қарқынын ескеруге көмектеседі.

Педагог үшін цифрлық ресурстар сабақтағы белсенділікті арттырудың ғана емес, оқу нәтижелерін талдаудың да құралы болып табылады. Тапсырмалардың орындалу көрсеткіштерін қарастыру арқылы мұғалім оқушылардың жиі жіберетін қателерін анықтап, келесі сабақтың мазмұнын жоспарлай алады.

Практикалық қолдану жолдары

Цифрлық білім беру ресурстарын тәжірибеде қолдану үшін сабақтың мазмұнына сәйкес нақты тапсырмалар әзірлеу маңызды.

Мысалы, бастауыш сыныптың математика сабағында «Дүкенде» тақырыбы бойынша интерактивті тапсырма ұйымдастыруға болады. Оқушыларға бірнеше заттың атауы мен бағасы көрсетіледі. Олар қажетті заттарды таңдап, жалпы құнын есептейді және берілген ақшаның жеткілікті екенін анықтайды. Мұндай тапсырма математикалық білімді өмірлік жағдаятта қолдануға үйретеді. Интерактивті құрал оқушының жауабын тексеруге мүмкіндік бергенімен, есептің шешу жолын түсіндіру және қатемен жұмыс жүргізу мұғалімнің жетекшілігімен орындалады.

Қазақ тілі сабағында цифрлық ресурстарды мәтінмен жұмыс істеуге пайдалануға болады. Оқушылар электрондық мәтінді оқып, негізгі ойды анықтайды, тірек сөздерді белгілейді және мәтін бойынша сұрақтарға жауап береді. Кейін өз жауаптарын жұпта талқылап, мәтіндегі ақпаратқа сүйене отырып қорытынды жасайды. Бұл жұмыс оқылым сауаттылығын, сөздік қорды және өз ойын жүйелі жеткізу дағдыларын дамытуға бағытталады.

Жаратылыстану сабағында табиғат құбылыстары туралы бейнематериалдар мен виртуалды модельдерді қолдану оқушылардың бақылау және салыстыру дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі. Мысалы, су айналымын бейне немесе анимация арқылы көрсетіп, оқушылардан оның кезеңдерін ретімен түсіндіру сұралады. Осыдан кейін олар көрген құбылысты өз сөздерімен сипаттап, себеп-салдарлық байланыстарды анықтайды.

Білімді тексеру кезінде Google Forms, LearningApps, Wordwall немесе Kahoot сияқты құралдарды сабақ мақсатына сәйкес қолдануға болады. Олар тест, сәйкестендіру, сөздерді топтастыру және қысқа жауап беру тапсырмаларын ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Құралды таңдау барысында оның қолжетімділігіне, тілдік ерекшеліктеріне және оқушылардың жасына сәйкестігіне назар аудару қажет.

Цифрлық ресурстарды қолдану барысында мұғалім оқушының дайын жауапты көшіріп алуымен шектелмеуін қадағалауы керек. Әр тапсырмада білім алушының өз ойын айтуына, шешімін дәлелдеуіне және нәтижесін түсіндіруіне мүмкіндік берілуі тиіс. Осылайша технология оқушыны пассивті тыңдаушыдан белсенді білім алушыға айналдыруға ықпал етеді.

Цифрлық ресурстарды таңдау және қауіпсіз қолдану

Цифрлық білім беру ресурстарын таңдауда бірнеше маңызды талапты ескеру қажет. Ең алдымен, ресурс оқу бағдарламасы мен сабақ мақсатына сәйкес болуы керек. Оның мазмұны ғылыми тұрғыдан дұрыс, тілі түсінікті және оқушының жас ерекшелігіне сай болғаны жөн.

Екіншіден, цифрлық материал оқушының белсенді әрекет етуіне мүмкіндік беруі тиіс. Тек бейне көрсетумен шектелмей, оны талқылау, сұрақтарға жауап беру, салыстыру немесе тәжірибелік тапсырма орындаумен толықтырған дұрыс.

Үшіншіден, техникалық қолжетімділік ескерілуі қажет. Барлық оқушының интернетке немесе жеке құрылғыға қол жеткізу мүмкіндігі бірдей болмауы ықтимал. Сондықтан мұғалім офлайн материалдар, баспа тапсырмалары және балама жұмыс түрлерін алдын ала дайындағаны жөн.

Төртіншіден, оқушылардың цифрлық қауіпсіздігіне назар аудару қажет. Балалардың жеке мәліметтерін рұқсатсыз жариялamау, сенімді платформаларды пайдалану, жарнамалық және орынсыз мазмұннан қорғау маңызды. Сонымен қатар экран алдында өткізілетін уақытты реттеп, цифрлық тапсырмаларды қозғалыс, ауызша қарым-қатынас және жазбаша жұмыстармен алмастырып отырған дұрыс.

Педагог цифрлық ресурстардағы ақпараттың дұрыстығын тексеріп, оқушыларға ақпарат көздерін бағалауды үйретуі керек. Бұл талап әсіресе жасанды интеллект ұсынған материалдарды пайдаланғанда маңызды. Себебі цифрлық құралдар әрдайым дұрыс жауап бермеуі мүмкін. Сондықтан кез келген ақпаратты оқулықпен, сенімді дереккөздермен және нақты дәлелдермен салыстыру дағдысын қалыптастыру қажет.

Педагогке арналған әдістемелік ұсыныстар

Цифрлық ресурстарды тиімді қолдану үшін мұғалім сабақтың мақсатына сәйкес бір немесе бірнеше құралды саналы түрде таңдауы қажет. Әрбір цифрлық тапсырма нақты оқу нәтижесіне бағытталып, оқушының білімін тереңдетуге қызмет етуі тиіс.

Сабақта цифрлық және дәстүрлі әдістерді үйлестіру ұсынылады. Мысалы, бейнематериалдан кейін оқушыларға талдау сұрақтарын беру, онлайн тесттен соң қателерді бірге талқылау, интерактивті тапсырмадан кейін өз шешімін жазбаша түсіндіру тиімді.

Оқушылардың цифрлық сауаттылығын дамытуға да жүйелі көңіл бөлген жөн. Олар ақпаратты іздеуді, дереккөзді тексеруді, цифрлық ортада әдепті қарым-қатынас жасауды және жеке мәліметтерін қорғауды меңгеруі қажет. Мұғалімнің өзі де жаңа білім беру платформаларын зерттеп, цифрлық құзыреттілігін үнемі жетілдіріп отырғаны дұрыс.

Сабақ нәтижесін бағалау кезінде тек орындалған тапсырмалардың санын емес, оқушының түсіну деңгейін, өздігінен шешім қабылдауын, қатесін түзетуін және білімін өмірде қолдануын ескеру қажет. Кері байланыс оқушыға өзінің жетістігін түсінуге және әрі қарай даму бағытын анықтауға көмектеседі.

Қорытынды

Қорытындылай келе, цифрлық білім беру ресурстары – оқу үдерісін жаңғыртуға, оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға және білім сапасын жетілдіруге мүмкіндік беретін маңызды педагогикалық құрал. Оларды мақсатты пайдалану оқу материалын көрнекі

ұсынуға, жедел кері байланыс ұйымдастыруға, оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруге және функционалдық сауаттылығын дамытуға жағдай жасайды.

Цифрлық технологиялардың тиімділігі олардың жаңалығымен емес, оқыту мақсатына сәйкестігімен және педагогикалық тұрғыдан дұрыс ұйымдастырылуымен өлшенеді. Сондықтан мұғалім цифрлық ресурстарды дәстүрлі оқыту әдістерімен ұштастырып, оқушының дербес ойлауына, ізденуіне және білімін тәжірибеде қолдануына мүмкіндік беруі керек.

Білім беру процесінде цифрлық ресурстарды сауатты қолдану педагогтің кәсіби шеберлігін арттырып қана қоймай, білім алушылардың заманауи қоғамда қажетті білім мен дағдыларды меңгеруіне ықпал етеді. Ең бастысы, технология оқытудың мақсатына айналмай, сапалы білім беруге қызмет ететін тиімді құрал ретінде қолданылуы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. 2007 жылғы 27 шілде, № 319-III.
2. UNESCO. *Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education: A Tool on Whose Terms?* Paris: UNESCO, 2023.
3. UNESCO. *Guidance for Generative AI in Education and Research*. Paris: UNESCO, 2023.
4. OECD. *PISA 2022 Assessment and Analytical Framework*. Paris: OECD Publishing, 2023.
5. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты.

Журналдың құрылтайшысы және иесі:
«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығы.

Журнал 2025 жылдың қараша айынан бастап жарық көруде.
Басылым 1 айда 4 рет шығады.
Журнал Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігінің Ақпарат комитеті 2025 жылғы 28 қазандағы Мерзімді баспасөз басылымын, ақпараттық агенттікті және желілік басылымды есепке қоюы туралы куәлігі № KZ35VPY00132871 берілген.

Құрметті оқырмандар мен авторлар!
Журналда жарияланған материалдар редакцияның көзқарасын білдірмейді.
Фактілер мен мәліметтердің анықтығына, сондай-ақ стилистикалық қателерге авторлар жауапты.
Журналға шыққан материалдарды редакцияның келісімінсіз көшіріп басуға болмайды.
Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.

Мекенжайы:
100012, Қарағанды қ.,
Н. Назарбаев даңғ., 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303
Басуға 14.09.2026 ж. қол қойылды.

Пішім 60*90 1/8
ш.б.т. - 26. RISO басылым.
Таралымы - 50 дана.

«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығының полиграфиялық қызметтер бөлімінде басылып шығарылды.

Учредитель и собственник журнала:
Научно-методический центр «KEMENGER», относящийся к индивидуальному предпринимателю «BAYANDY».

Журнал издается с ноября 2025 года.

Периодичность выпуска — 4 раза в месяц.
Журнал выдан комитетом информации Министерства культуры и информации Республики Казахстан
№ KZ35VPY00132871 о постановке на учет периодического печатного издания, информационного агентства и сетевого издания от 28 октября 2025 года.

Уважаемые читатели и авторы!
Опубликованные в журнале материалы не отражают точку зрения редакции.
Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях, а также за стилистическиеошибки несут авторы.
Перепечатка материалов, опубликованных в журнале, допускается только с согласия редакции. Редакция оставляет за собой право отклонять материалы.

Наш адрес:
100012, г. Караганда,
пр. Н. Назарбаева, 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303
Подписано в печать 14.09.2026 г.

Формат 60*90 1/8
усл.печ.л. - 26. Печать RISO.
Тираж - 50 экз.

Отпечатано в полиграфическом отделе НМЦ «KEMENGER» ИП «BAYANDY».

Ж.Ж.Руссо
Ұстаз – ұлы есім

Мағжан Жұмабаев
Ұстаз болу – өз уақытын аямау,
өзгенің бақытын аялау.

Ахмет Байтұрсынов
Қазақтың тағдыры, келешекте ел болуы да мектебінің қандай негізде құрылуына барып тіреледі. Мектебімізді таза, берік һәм өз жанымызға /қазақ жанына/ үйлесетін негізде құра білсек, келешегіміз үшін тайынбай-ақ серттесуге болады.

М.Әуезов
Мұғалім өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғанда ғана мұғалім, оқуды, ізденуді тоқтатысымен оның мұғалімдігі де жойылады.

Ы.Алтынсарин
Жай мұғалім хабарлайды,
Жақсы мұғалім түсіндіреді,
Керемет мұғалім көрсетеді.
Ұлы мұғалім шабыттандырады.

Абай
Мұғалімге сөз өз ойын сапырылыстырып айту үшін берілмейді, басқаның ойына қозғау салу үшін беріледі.

Ұстаз – ұлттың шамшырағы

Мектептің жүрегі – ұстаз. Ұстаз біліммен ғана емес, жүрек жылуымен, мейірімімен, ұстанымымен шәкіртке жол сілтейді. Шын мәнінде, қандай мұғалім болса – болашақ та сондай.

Ұстаздың әр сөзі, әр қадамы – баланың болашағына жазылған тағдыр іспетті. Сондықтан да ең басты байлық – білімді, жан-жақты, әдістемені терең меңгерген, әр баланың жүрегіне жол таба алатын мұғалім.

Жақсы мұғалім – жай ғана маман емес, ол – тәрбиелеуші, шабыттандырушы, бағыт беруші. Ұстаз – уақыттан озып жүретін адам. Оның бүгін еккен дәні – ел ертеңінің жемісі.

QR-кодты сканерлеу арқылы бізбен тікелей байланысқа шыға аласыз.
Вы можете связаться с нами напрямую, отсканировав QR-код.

ҰСТАЗДЫҚ — ЖАҢҒА ЖАРЫҚ, БОЛАШАҚҚА БАҒЫТ БЕРЕТІН ӨНЕР!